

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsmail AKGÜL

YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜMEYE KATLILARI: TÜRKİYE
EKONOMİSİ İÇİN DEĞERLENDİRME

İktisat Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsmail AKGÜL

YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜMEYE KATLILARI: TÜRKİYE
EKONOMİSİ İÇİN DEĞERLENDİRME

Danışman

Doç. Dr. Koray DUMAN

İktisat Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İsmail AKGÜL'ün bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Mehmet MERT (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Y.Koray DUMAN (İmza)

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Süreyya KOVACI (İmza)

Tez Başlığı: Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Katkıları: Türkiye Ekonomisi İçin Değerlendirme

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 25/09/2019

Mezuniyet Tarihi : 03/10/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Katkıları: Türkiye Ekonomisi İçin Değerlendirme” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

İsmail AKGÜL

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	İsmail AKGÜL
Öğrenci Numarası	20155208018
Enstitü Ana Bilim Dalı	İktisat
Programı	İktisat
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Y.Koray DUMAN
Tez Başlığı	Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Katkıları: Türkiye Ekonomisi İçin Değerlendirme
Turnitin Ödev Numarası	1182956321

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 30/09/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 15

alıntılar dahil % 15'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

30/09/2019

(imzası)
Doç. Dr. Y.Koray DUMAN

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	iv
GRAFİKLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
ÖNSÖZ	x

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME

1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı.....	1
1.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri.....	4
1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Teorileri.....	5
1.3.1. Monopolistik Avantaj Teorisi.....	5
1.3.2. İşlem Maliyeti ve İçselleştirme Teorisi	7
1.3.3. Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi	7
1.3.4. Mülkiyet, Konum ve İçselleştirme (OLI) Avantajları Teorisi.....	8
1.3.5. Yatay, Dikey ve Bilgi Sermayesi Teorisi	10
1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri	11
1.4.1. Ev Sahibi Ülke Ekonomisinin Boyutu ve Büyümesi	11
1.4.2. Ticaretin Şeffaflığı.....	12
1.4.3. Politik İstikrarsızlık	13
1.4.4. İnsan Sermayesi.....	13
1.4.5. Kurumsal Çevre.....	14
1.4.6. Döviz Kuru	14
1.4.7. Altyapı	15
1.4.8. İşgücü Maliyetleri.....	15
1.4.9. Yatırım Teşvikleri	16
1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkileri	16
1.5.1. Ekonomik Büyümeye Etkisi.....	17
1.5.2. İstihdama Etkisi	20
1.5.3. Teknoloji Transferine Etkisi.....	21
1.5.4. Verimliliğe Etkisi	21
1.5.5. Ödemeler Dengesine Etkisi	22
1.6. Doğrudan Yabancı Yatırım Yabancı Çalışmalar	22

1.7.	Doğrudan Yabancı Yatırım Ulusal Çalışmalar	25
1.8.	Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	26

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA YABANCI YATIRIMIN GÖRÜNTÜSÜ

2.1.	Doğrudan Yabancı Yatırımlar Önemli Gelişmeler	28
2.2.	Küresel Eğilimler ve Beklentiler	29
2.3.	Bölgesel Eğilimler	33
2.3.1.	Afrika Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım	35
2.3.2.	Asya Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım	36
2.3.3.	Latin Amerika ve Karayipler Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım	38
2.3.4.	Geçiş Ekonomileri Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım	40
2.3.5.	Gelişmiş Ekonomiler Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım	41
2.4.	Yatırım Politikalarındaki Eğilimler	43
2.5.	Yatırımlar ve Yeni Endüstriyel Politikalar	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜME İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

3.1.	Araştırmanın Amacı	45
3.2.	Araştırmanın Hedefleri	45
3.3.	Araştırmanın Özgün Değeri ve Hipotez	46
3.4.	Veri Elde Etme Yöntemi	47
3.5.	Verilerin Analizi	47
3.6.	Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Yeri	48
3.7.	Türkiye Ekonomisinde Yabancı Sermaye Girişlerinin İncelenmesi	49
3.7.1.	1924-2000 Yıllararası Yabancı Sermayelerin İncelenmesi	49
3.7.2.	2000 Yılı Sonrası Yabancı Sermayelerin İncelenmesi	53
3.8.	Türkiye Ekonomik Büyüme ve DYY Arasındaki İlişki	59
SONUÇ		70
KAYNAKÇA		73
EK 1 – VERİ SETİ		85
Ö Z G E Ç M İ Ş		86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken ve İten Güçler	12
Şekil 3.1 Karakteristik Köklerin Grafıksel Gösterimi	66

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Eklektik Teorinin Üç Şartı ve Ülke Özellikleri.....	10
Tablo 1.2 DYY Girişlerinin İstihdamın Nitelik, Nicelik ve Konumuna Olası Etkileri.....	20
Tablo 2.1 2016-2017 Bölgelere Göre DYY Sermayesi ve Değişim	30
Tablo 2.2 2016-2017 Yüksek DYY Alan Bazı Ülkeler ile İlgili Veriler	31
Tablo 2.3 2016-2017 Yüksek DYY Veren Bazı Ülkeler ile İlgili Veriler	31
Tablo 2.4 2012-2017 Bölgelere Göre DYY Geri Dönüş Oranları (%)	32
Tablo 2.5 Doğrudan Yabancı Yatırım Veren Bazı Ülke Verileri (Milyar Dolar)	32
Tablo 2.6 Afrika’da Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar)	36
Tablo 2.7 Afrika’da Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar)	36
Tablo 2.8 Asya’da Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar).....	37
Tablo 2.9 Asya’da Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar)	38
Tablo 2.10 Latin Amerika ve Karayipler’de Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar).....	39
Tablo 2.11 Latin Amerika ve Karayipler’de Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar).....	39
Tablo 2.12 Geçiş Ekonomilerde Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar)	40
Tablo 2.13 Geçiş Ekonomilerde Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar)	41
Tablo 2.14 Gelişmiş Ekonomilerde Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar) ..	42
Tablo 2.15 Gelişmiş Ekonomilerde Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar).....	42
Tablo 3.1 Ülkelere Göre Ekonomik Büyüklük Sıralaması (2013-2017).....	48
Tablo 3.2 2017-2018 (Ocak-Eylül) Yılları Türkiye Ödemeler Dengesi	49
Tablo 3.3 1951-1960 Yıllar Arası Türkiye’ye Gelen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı	50
Tablo 3.4 1965 Yılında Fiilen Gelen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı	51
Tablo 3.5 6224 Sayılı Kanun ve 30 Sayılı Karara Göre Türkiye’de Faaliyette Bulunan Firmaların Sektörel Dağılımı (Milyon TL)	51
Tablo 3.6 İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)	53
Tablo 3.7 Türkiye’ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (1995-2017).....	54
Tablo 3.8 Türkiye’ye Uluslararası Yatırım Girişlerinin Yıllara Göre Dağılımı (2013-2017) ..	54
Tablo 3.9 Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sektörel Dağılımı (2013-2017)	55
Tablo 3.10 Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı - 2018 Aylık.....	58

Tablo 3.11 Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi Bileşenleri - (2017 -2018/Temmuz).....	58
Tablo 3.12 Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	59
Tablo 3.13 LSO Değişkenin Düzey Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu	61
Tablo 3.14 LDYY Değişkenin Düzey Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu.....	61
Tablo 3.15 LIHR Değişkenin Düzey Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu.....	61
Tablo 3.16 LGSYIH Değişkenin Düzey Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu	62
Tablo 3.17 LSO Değişkenin Birinci Fark Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu	62
Tablo 3.18 LDYY Değişkenin Birinci Fark Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu.....	62
Tablo 3.19 LIHR Değişkenin Birinci Fark Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu.....	63
Tablo 3.20 LGSYIH Değişkenin Birinci Fark Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu	63
Tablo 3.21 VAR Modelinin Uygun Gecikme Sayısı.....	64
Tablo 3.22 VAR(1) Modelinin Tahmin Sonuçları	65
Tablo 3.23 VAR(1) Modelinin Karakteristik Kökleri	65
Tablo 3.24 Otokorelasyon Testi	66
Tablo 3.25 Değişken Varyans Testi Sonuçları	67
Tablo 3.26 Değişken Varyans Testi Sonuçları	67
Tablo 3.27 Granger Nedensellik Testi Sonuçları	69

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1 Hizmetler Sektöründe UDY Girişlerinin Dağılımı (2017).....	56
Grafik 3.2 UDY Girişlerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı (2017)	57
Grafik 3.3 Değişkenlerin Ham ve Doğal Logaritmik Değerlerine Ait Grafikler	60
Grafik 3.4 Etki-Tepki Analizi Sonuçları	68

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
ÇUŞ	Çokuluslu Şirketler
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OLI	Mülkiyet, Konum ve İçselleştirme
SÖB	Sınır Ötesi Birleşmeler
SSA	Sektörel Satın Almalar
TCBM	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
UDY	Uluslararası Doğrudan Yatırım
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri

ÖZET

Doğrudan yabancı yatırımlar, herhangi bir ekonomi için önemli bir ekonomik büyüme kaynağı olarak görülmektedir ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), altyapıda-üstyapıdaki iyileşme, istihdam yaratma, ihracat ve ticaret performansında büyümede önemli bir role sahiptir. Bundan dolayı tezin amacı Türkiye yabancı yatırımların ekonomik büyümeye katkısını incelemektir.

Tez çalışmasında ikincil veri kullanılmıştır. Dünya Bankası databank Türkiye kalkınma göstergeleri verileri, TOBB 2017 ekonomik raporu, OECD 2018 Türkiye ekonomik araştırma raporu, T.C. Merkez Bankası tarafından yayınlanan 2018 uluslararası yatırım pozisyonu raporu, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı doğrudan yabancı yatırım raporları, T.C. Ticaret Bakanlığı verileri, T.C. Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı 2017 raporu, Uluslararası Yatırımcılar Derneği 2017 uluslararası doğrudan yatırım girişleri raporu ve UNCTAD 2018 dünya yatırım raporu kullanılarak Türkiye doğrudan yabancı yatırımları incelenmiş ve tartışılmıştır. Ardından Dünya Bankasından elde edilen 1980-2015 kesin verilerden yararlanılarak Türkiye'nin ekonomik büyümesinde doğrudan yabancı yatırımların etkisini belirlemek için regresyon ve ANOVA analizleri gerçekleştirilmiştir.

Etki-tepki analizi sonuçlarına göre, GSYİH değişkeni, sermaye oluşumu ve ihracat değişkeninde orta çıkan bir birimlik şoka karşın pozitif tepki gösterse de, bu tepki sadece bir dönem istatistiksel açıdan önemlidir. Sermaye oluşumu ve ihracat değişkenleri doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen bir birimlik şoka karşın istatistiksel bakımdan anlamlı tepki göstermese de, sermaye oluşumu, ihracat ve GSYİH değişkenlerinde meydana gelen bir birimlik şoka karşın pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı olan bir dönemlik anlamlı tepki göstermektedir. %5 anlamlılık düzeyinde sadece sermaye oluşumundan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme, Türkiye

SUMMARY

CONTRIBUTION OF FOREIGN INVESTMENTS TO ECONOMIC GROWTH: EVALUATION FOR TURKEY'S ECONOMY

Foreign direct investment is seen as an important source of economic growth for any economy, and the Gross Domestic Product (GDP) plays an important role in the improvement of infrastructure-superstructure, employment opportunity, export and trade performance. Therefore, the aim of the thesis is to examine the contribution of foreign direct investment in economic growth of Turkey.

Secondary data was used in the thesis. The World Bank development indicators data of Turkey, TOBB 2017 economic report, Turkey 2018 OECD economic survey report, R. T. Central Bank 2018 international investment position report, R. T. Ministry of Industry and Technology foreign direct investment reports, R. T. Ministry of Commerce's data, R. T. Investment Support and Promotion Agency 2017 report, International Investors Association 2017 foreign direct investment report and UNCTAD world investment report 2018 is used to examine and discuss foreign direct investment in Turkey. Then, regression and ANOVA analysis was performed to determine the impact of foreign direct investment in Turkey's economic growth by using precise data obtained from the World Bank for period 1980-2015.

According to the results of the impact-response analysis, although the GDP variable reacts positively to one-unit shock in capital formation and export variable, this response is only statistically significant for one period. Although capital formation and export variables do not show a statistically significant response to one-unit shock in foreign direct investments, capital formation, export and GDP variables show a positive and statistically significant period-significant response to one unit shock. At the 5% level of significance, there is a causal relationship from capital formation to direct foreign investment.

Keywords: Foreign Direct Investment, Economic Growth, Turkey

ÖNSÖZ

Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre, yabancı yatırım, yatırımcının ekonomisi dışında faaliyet gösteren işletmelere kalıcı bir kâr sağlamak için yaptığı yatırımları ifade etmektedir (Ridgeway, 2004). Romer (1993) ise doğrudan yabancı yatırımın, yatırımı alan ülkenin kapasitesini arttıran fiziksel altyapıyı oluşturmak için fayda sağladığını belirtmektedir. Yapılmış bazı çalışmalar yabancı yatırım ve ekonomik büyüme (Mengistu ve Adams, 2007) ve istihdam oluşturma (Al-Iriani, 2009) arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu kanıtlamıştır. Bu nedenle ülkeler doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda tezde Türkiye doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye katkısının incelenmesi amaçlanmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesine genel olarak olumlu katkısı bulunmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ihracatın büyümesinde, eğitimde, yollarda, ulaşım, yoksulluğun azaltılmasında ve ülke bütçe fazlasında olumlu etkilerde ülkenin ekonomik kalkınmasına fayda sağlamaktadır. Krstevska ve Petrovska (2012) doğrudan yabancı yatırımdaki büyümeyle ilişkili birçok faktör nedeniyle yabancı yatırımların ekonomik faydalarının ölçülmesinin zor olabileceğini belirtmiştir. Birçok faktör göz önünde bulundurulduğunda, tez çalışmasında Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım girişlerinin ekonomik performansa ve büyümeye katkılarının belirlenmesi hedeflenmiştir.

Tezin amacı doğrultusunda literatür temelinde doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsurlar belirlenmiş ve ikincil veriler ile Türkiye'deki sektörlerin aldığı doğrudan yabancı yatırımlar, bu doğrudan yabancı yatırımların yıllar içindeki değişim oranları, doğrudan yabancı yatırımların Türkiye ekonomisine olan etkisi belirlenecektir. Bu bağlamda uygulayıcılar, yatırımcılar ve politika yapıcılara önerilerde bulunulacaktır.

Tez çalışmasında Dünya Bankası databank Türkiye kalkınma göstergeleri verileri, TOBB 2017 ekonomik raporu, OECD 2018 Türkiye ekonomik araştırma raporu, T.C. Merkez Bankası tarafından yayınlanan 2018 uluslararası yatırım pozisyonu raporu, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı doğrudan yabancı yatırım raporları, T.C. Ticaret Bakanlığı verileri ve UNCTAD 2018 dünya yatırım raporu kullanılarak Türkiye doğrudan yabancı yatırımları incelenmiş ve tartışılmıştır. Ardından Dünya Bankasından elde edilen 1980-2015 kesin verilerden yararlanılarak Türkiye'nin ekonomik büyümesinde doğrudan yabancı yatırımların etkisini belirlemek için Eviews programı ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; doğrudan yabancı yatırım kavramı, doğrudan yabancı yatırımın etkileri, doğrudan yabancı yatırımı etkileyen unsurlar,

doğrudan yabancı yatırım teorileri, doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme ilişkisi literatür çerçevesinde ele alınmıştır. İkinci bölümde ise dünyada doğrudan yabancı yatırımın görüntüsü irdelenmiştir. Bu kapsamda dünyada doğrudan yabancı yatırım eğilimleri incelenmiş ve ardından bölgelere göre dünyadaki doğrudan yabancı yatırımlar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölüm ise tezin metodoloji ve bulgular bölümüdür. Bu bölümde; tezin amacı, özgün değeri, hipotezi, evren ve örnekleme, veri elde etme yöntemi hakkında bilgiler yer almaktadır. Ardından üçüncü bölümde tezin uygulaması ve bulgular verilmiştir. Sonuç kısmında ise tezin kuramsal ve uygulamaya yönelik katkıları değerlendirilerek hem doğrudan yabancı yatırım hem de gelecekte gerçekleştirilecek akademik çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME

Bu bölümde doğrudan yabancı yatırım ile ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. Bölüm iki temel konudan oluşmaktadır. Öncelikle doğrudan yabancı yatırım kavramı, doğrudan yabancı yatırımı etkileyen unsurlar, doğrudan yabancı yatırımın etkileri açıklanmıştır. İkinci olarak, doğrudan yabancı yatırım ile ilgili uluslararası ve ulusal literatür incelenmiştir. Ardından dünyada doğrudan yabancı yatırım ile ilgili bazı veriler çerçevesinde tartışma ile devam edilmiştir.

1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı

Yatırım bir kısmı yatırımcıya (teknoloji, marka isimleri, özel yetenekler, pazarlama ağları kurma yeteneği, vb.) ve bazı özel mülkiyete (finans, birçok sermaye malları, ara girdiler vb.) ait bir varlık grubunu içermektedir (Selby, 1999: 3).

Yabancı yatırım iki kategoriye ayrılabilir;

- Birincisi, sermaye ve diğer kaynakların sınırlar arası hareketi ile ilgilidir ve tanımda çok önemli bir faktör olarak kuruluşlar veya şirketler üzerindeki mali kontrol ile ilgilidir.
- İkincisi ise yabancı yatırımın korunmasına ilişkin mevzuat ile ilgilidir. İkinci kategori, farklı türde varlıkları, başlıkları ve sözleşme haklarını içerdiği için yatırım kavramının daha geniş bir tanımını sağlar (Ghazali, 2010).

Doğru politika çerçeveleri ve güçlü kurumlar ile finansal istikrarın sağlayabileceği, ekonomik gelişmeyi destekleyebildiği ve toplumların refahını artırabileceği düşünüldüğünde doğrudan yabancı yatırım “uluslararası ekonomik entegrasyonun önemli bir itici gücü” olarak kabul edilmektedir (UNCTAD, 2013). Doğrudan yabancı yatırım, doğrudan yabancı yatırımcı olarak isimlendirilen bir ülkenin, bir başka ülkede (doğrudan yatırım kuruluşu) bir girişimin minimum % 10’unun çıkarını elde ettiği uluslararası yatırım olarak tanımlanmaktadır (UNCTAD, 2010). Doğrudan yatırım kurumu ise hisse senedi şirketlerinin normal paylarının veya oy haklarının % 10 veya daha fazlasının veya hisse senedi olmayan şirketlerin durumunda eşdeğer bir yabancı yatırımcıya ait bir kurum olarak tanımlanabilir (Shernanna ve El-Fergana 2006).

Doğrudan yabancı yatırımların standart tanımı, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı tarafından yapılmıştır. OECD (1996: 7) doğrudan yabancı yatırımı “işletmenin

yönetiminde etkin bir güce sahip olmak” amacıyla, “yurtdışından kaynaklanan bir işletme içinde kalıcı bir çıkar sağlamak” amacıyla yatırım yapma şeklinde tanımlamıştır.

Uluslararası Para Fonu (IMF) doğrudan yabancı yatırımı şu şekilde tanımlamıştır: Doğrudan yatırım, bir ekonomide yerleşik bir kuruma başka bir ekonomide bir girişimcinin uluslararası yatırımdır. Sürdürülebilir çıkar, doğrudan yatırımcı ile işletme arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığını ve yatırımcı tarafından yönetimin önemli ölçüde etkilenmesini ifade etmektedir. Doğrudan yatırım, sadece yatırımcı ile işletme arasındaki ilişkiyi kuran ilk işlemi değil, aynı zamanda hem yerleşik hem de şirket dışı bağlı kuruluşlar arasında müteakip tüm işlemleri de kapsamaktadır (IMF, 1993: 86).

Doğrudan bir yatırım, genellikle yeşil alan yatırımı olarak adlandırılan yeni bir yabancı girişimin oluşturulmasını veya mevcut bir yabancı firma ile birleşmeyi (bazen bu terim çok daha az yaygın olsa da, kahverengi bir alan yatırımı olarak anılmaktadır) kapsamaktadır (Kenneth ve Ramkishen, 2008).

Literatürde doğrudan yabancı yatırım yatay ve dikey doğrudan yabancı yatırım olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Yatay doğrudan yabancı yatırım üretimi yabancı pazarlara daha yakın alanlarda yapmaktır (Horstmann ve Markusen, 1992; Markusen ve Venables, 1998). Bu durumda, ev sahibi ekonomide mal ve hizmet üretimi, ihracatın yerini almaktadır. Dikey doğrudan yabancı yatırım ise hem yabancı hem de yerli pazara hizmet vermek ve daha düşük üretim maliyetlerinden yararlanmak içindir (Helpman, 1984). Bu durumda, doğrudan yabancı yatırım ev sahibi ekonomideki üretimin bir kısmının ana ülkeye geri gönderildiği zaman, ticaretin tamamlayıcısı olabilir (Ngowi, 2001).

Doğrudan yabancı yatırım kavramı genellikle yabancı yatırımın yerli yatırımlara önemli katkısını düşündürmektedir. Doğrudan yabancı yatırım farklı yazarlar ve yetkililer tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

- Doğrudan yabancı yatırım yönetiminde etkin bir sese sahip olmak amacıyla yabancı bir kuruluşa uzun vadeli bir menfaat sağlamak için yapılan bir yatırımdır (Bjorvatn, 2000: 16).
- Eatwell vd. (1987: 403) Doğrudan yabancı yatırım bir ülkenin anavatanı dışındaki varlık edinme eylemi olarak tanımlamaktadır. Bu varlıklar, tahvil, banka mevduatı, emlak ve hisse senedi hisseleri gibi finansal olabilir veya fabrikalar ve arazi gibi bir üretim aracının mülkiyetini içerebilir.
- Doğrudan yabancı yatırım bir firmanın bir ülkede üretim tesislerine doğrudan yatırım yapması ve bu yatırımın kontrolünü elinde tutmasıdır (Hines, 1999).

- Ülke dışında bir kişi veya şirket tarafından başka bir ülke içindeki üretken kapasitesinin satın alınması veya inşa edilmesidir (Selby, 1999: 3).

Doğrudan yabancı yatırım gelişmekte olan ülkelerde başarılı bir ekonomik büyümenin temel bileşenlerinden biridir. Çünkü ekonomik kalkınmanın özü, “en iyi uygulamaların” hızlı ve etkin bir şekilde aktarılması ve sınır ötesi kabul edilmesi, yönetsel ve teknik en iyi uygulama teknolojinin yurt dışından uygulanmasıdır (Borensztein vd, 1998). Büyük pazara yakınlık ve daha iyi erişim de çoğu kez hızlandırılmış teknoloji transferini ima eden doğrudan yabancı yatırımı çekmektedir. Bu bağlamda, yabancı yatırımcılar tarafından dağıtılan daha iyi işçi eğitimi çoğu zaman üretkenlik düzeyini yükseltmektedir (Agosin ve Mayer, 2000).

De Mello (1999) doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyümeye katkıda bulunmasının, özellikle ev sahibi ülke özelliklerine ve yetenekli işgücüne bağlı olduğunu bulmuştur. Borensztein vd. (1998) doğrudan yabancı yatırımın Gayrisafi Yurtiçi Hasıla üzerinde olumlu bir etkisi olmasına rağmen, bu etkinin büyüklüğünün ev sahibi ülkede insan sermayesi seviyesine bağlı olduğu belirlenmiştir. Carkovic vd., (2002), teoriler doğrudan yabancı yatırımın büyüme etkileriyle ilgili çelişen tahminler sağlamaktadır. Birçok ülke, yabancı yatırımların teknoloji transferleri ve yayılma biçimleri olarak dışsallıklar ürettiğine dair bir inançla doğrudan yabancı yatırımları çekmek için özel teşvikler sunmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırım aynı zamanda yerli işletmelerin üretim verimliliğini olumlu yönde etkilemektedir. Yerel firmalar, yabancı firmalarla öğrenerek ve etkileşimde bulunarak verimliliğini artırma fırsatına sahiptir. Doğrudan yabancı yatırım aynı zamanda yerli insan sermayesinin kalitesini artırabilir ve yerel firmaların bilgi ve yönetim becerilerini geliştirebilir. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırım çokuluslu şirketlerin (ÇUŞ) iç transferleri ve firmalar arasındaki bağlantılar ve yayılımlar yoluyla teknolojik becerilerin gelişimini ve yayılmasını teşvik etmektedir (Borensztein vd, 1998). Doğrudan yabancı yatırım yerel pazar rekabetini artırmaya yardımcı olabilir, modern iş fırsatları yaratabilir ve gelişmiş ülkelerin pazar erişimini arttırabilir (Noorbakhsh vd. 2001).

Doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerindeki olumlu etkisine rağmen, bundan kaynaklanabilecek olası olumsuz sonuçlar da vardır. Doğrudan yabancı yatırımcılar, ev sahibi ülkeden önemli miktarlarda gelirleri ve kâr payları olması veya diğer imtiyazlar elde etmeleri durumunda, alıcı ekonominin büyüme beklentileri üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir. ÇUŞ’lar yetersiz rekabetçi sektörlerde faaliyet gösterdikleri için doğrudan yabancı yatırım büyümeye yol açmayabilir. Sonuç olarak, doğrudan yabancı yatırım yurtiçi tasarrufları ve yatırımları bozabilir. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımın dış denge

üzerinde olumsuz bir etkisi olabilir, çünkü kâr geri dönüşü sermaye hesabını olumsuz yönde etkileme eğiliminde olacaktır (Ramirez, 2000).

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

Ana şirketin küresel üretim stratejisindeki rolüne göre doğrudan yabancı yatırımlar yatay, dikey ve ihracata yönelik olmak üzere üç grupta toplanabilir;

- Yatay doğrudan yabancı yatırım, ev sahibi ülkede yaklaşık olarak aynı mallar üretildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu tür doğrudan yabancı yatırım imalat sanayinde, firmaların anavatan üretiminin bir kısmını firmanın yabancı tesislerine yatay olarak aktardığı durumlarda yaygın olarak görülmektedir. Yatay doğrudan yabancı yatırımın amacı genellikle firmanın küresel rekabetçi konumunu güçlendirmektir (pazar arayışı). Yatay doğrudan yabancı yatırım genellikle endüstriyel ülkeler arasında, bir sanayi ülkesinden bir firma başka bir sanayi ülkesinde bir firma satın aldığı veya başka bir sanayi ülkesinde yan kuruluş kurduğunda gerçekleşmektedir (Feenstra ve Taylor 2012: 21).
- Dikey doğrudan yabancı yatırım üretimin coğrafi olarak parçalanma aşamaları ile karakterize edilmektedir. Bu durumda, bir firma geliştirmekte olan bir ülkeye üretim sürecinin bir kısmını, daha ucuz girdilerin ve ücretlerin (kaynak arama ve verimlilik arayışı) avantajlarından yararlanma temel amacı ile aktarabilir. Gelişmiş ülkelerden gelen şirketler, dünya pazarında geliştirmekte olan ülkelerde mal üretmek için teknolojik ve yönetsel yeteneklerini kullanmaktadır (Chen 2000: 19).
- İhracata yönelik yatırım ise Reuber (1973) tarafından girdi olarak kullanılacak daha düşük maliyetli ürünlerin elde edilmesi yoluyla ikincil ve daha çeşitlendirilmiş tedarik kaynaklarının geliştirilmesi amacı gibi çok çeşitli hususları barındıran yatırım türü olarak tanımlanmıştır. İhracata yönelik doğrudan yabancı yatırım bir firmanın ihracat üssü olarak bir ev sahibi ülke kullandığında gerçekleşmektedir. Firma, bir ev sahibi ülkede bir parça üretimi için bir işletme veya bir bütün işletme kurabilir ve ürünlerini bölgesel veya uluslararası pazar olabilecek üçüncü pazarlara ihraç edebilir.

El-Fergani'ye (2004) göre çok sayıda doğrudan yabancı yatırım türü vardır. Gelişmekte olan ülkelerle en ilgili olanları ise şunlardır:

- Gelişmekte olan ülkelerdeki hammaddelerin üretiminde doğrudan yabancı yatırımın önemli bir rol oynadığı ve bu malzemelerin dış pazarlarda tüketime aktarıldığı doğal kaynaklar alanında yatırım. Bunun bir örneği petrol aramadır.
- Bazı durumlarda yerel pazarlar doğrudan yabancı yatırım için bir hedef haline gelmektedir. Hükümetler tarafından ithalat konusunda engellerin uygulandığı bu tür durumlarda, yerel üretime yapılan yatırımlar bu pazarlara yabancı ürünler ihraç etmekten daha mantıklı hale gelmektedir. 1960'larda ve 1970'lerde ithal ikamesi politikası olarak imalat sektörüne odaklanan bu tür yatırımlar, gelişmekte olan ülkeler arasında popüler hale gelmiştir.
- Sanayileşmiş ülkelerde, üretim maliyetlerini düşürmek ve kârlarını artırmak için işlerini başka ülkelere taşıyan bazı şirketlerde olduğu gibi kaliteli performans arayan yatırımlar. Endüstrileşmiş ülkelerdeki yüksek emek maliyeti, bu ülkelerdeki şirketleri, ucuz işgücü arayışında gelişmekte olan ülkelere yöneltmeye zorlamaktadır. Bu tür, Asya'daki Japon yatırımının, Meksika ve Orta Amerika'daki ABD yatırımlarının ve Orta ve Doğu Avrupa'daki Avrupa yatırımlarının temelini oluşturmaktadır.
- Bazı doğrudan yabancı yatırımlar stratejik yatırım olarak tanımlanabilir. Bu tür doğrudan yabancı yatırımlar çokuluslu şirketlerin ilgili ülkelerdeki yatırımlar yoluyla becerilerin kazanılmasını istedikleri türdür. Örnek olarak, Singapur'daki Ar-Ge için sayısız merkezler, Hindistan'daki bilgisayar programlama geliştirme merkezleri ve Karayipler'deki havayolu rezervasyon merkezleri sayılabilir.

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Teorileri

Doğrudan yabancı yatırım literatüründe temel olarak beş teori mevcuttur: monopolistik avantaj teorisi; işlem maliyeti ve içselleştirme teorisi; ürün yaşam döngüsü teorisi; mülkiyet, konum ve içselleştirme (OLI) avantajları teorisi ve yatay, dikey ve bilgi sermayesi.

1.3.1. Monopolistik Avantaj Teorisi

İlk modern doğrudan yabancı yatırım kuramı Stephen Hymer'e kadar uzanmaktadır. 1960 yılında doktora tezinde firmaların doğrudan yabancı yatırım yapma motivasyonlarını açıklamak için endüstriyel örgütlenmeyi ve eksik rekabet teorilerini kullanmıştır. Hymer (1960) teorisine çok uluslu şirketlere özgü özelliklerin analizi ile başlamıştır. Hymer ayrıca,

iki tür uzun vadeli özel uluslararası sermaye hareketleri - doğrudan yatırım ve portföy yatırımı arasındaki farka da değinmiştir. İkisi arasındaki fark kontroldür. Kontrol, yatırımcıların yabancı firmanın özkaynaklarının % 25'ine sahip olup olmadığı şeklinde tanımlanmaktadır (Hymer 1976: 1).

Hymer (1976: 33) bir firmanın yabancı ülkelerde bir işletmeyi kontrol etmesine neden olan koşulların küçük bir nedenden ve iki büyük nedenden kaynaklandığını iddia etmektedir. Küçük neden çeşitlendirmedir. Küçük olduğunu düşünmesindeki neden ise firmanın kontrol kurma zorunluluğunun olmamasıdır. Portföylerini çeşitlendirerek, firmalar sadece kendi sermaye stoklarından elde edilen gelir akışlarına değil, aynı zamanda yabancı firmaların sermaye stoklarından elde edilen gelir akışlarına da sahiptirler. Diğer iki büyük neden ise: Sıklıkla, aralarındaki rekabeti ortadan kaldırmak için birden fazla ülkede bulunan firmaları kontrol etmek kârlıdır. Bazı firmaların bazı faaliyetlerde avantajları vardır ve yabancı operasyonlar kurarak bu avantajlardan istifade etmeyi cazip bulabilirler.

Hymer'ın çalışmalarını temel alarak, Kindleberger (1969: 33) aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımların mükemmel rekabetçi pazarlarda meydana gelmediğini savunmuştur, çünkü mükemmel rekabet koşulları olduğunda yerel firmaların, operasyonlarının karar verme merkezlerine yakınlığı nedeniyle, yabancı firmalara karşı avantajları olacağını savunmaktadır. Üretim malları için mükemmel bir rekabet dünyasında, doğrudan yabancı yatırımın bu gibi durumlarda yerel firmaların kendi operasyonlarının yakınında karar alma merkezlerine yabancı firmalardan daha fazla avantaj sağlayacağını iddia etmiştir. Bu nedenle, yabancı firmalar için bu koşullar altında hayatta kalmak zor olacaktır. Bundan dolayı piyasalarda doğrudan yabancı yatırımın başarılı olması için mallar için bazı kusurlar olmalıdır (Barclay, 2000). Kindleberger (1969) doğrudan yabancı yatırımın yer aldığı monopolistik avantajların özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır;

- Ürün farklılaştırması, üstün yönetim, pazarlama becerileri ve fiyatlandırmada ile ilişkili olarak pazarlardaki kusurlar,
- Patentli ve tescilli teknoloji, mühendislik becerileri ve borçlu sermayeye öncelikli erişim ve yönetim nedeniyle pazarlarda oluşan kusurlar,
- ÇUŞ'lar için başka bir seçeneğe yol açmayan; fakat çok uluslu bir temelde üretim ve pazarlama yoluyla genişleyen iç ve dış ölçek ekonomileri,
- Monopolistik avantajları etkileyen hükümet kaynaklı tarifeler, kotalar, tercih edilen sektöre sübvansiyonlar.

Caves (1974) ev sahibi ekonomide ürün farklılaşmasının, doğrudan yabancı yatırıma neden olan hayati faktör olduğunu düşünmektedir. ÇUŞ'un maddi olmayan duran varlıklara

sahip olması, ürünlerin farklı pazarlardaki farklılaşmasını ve nakit akışlarını güvence altına almasını sağlamaktadır. Bu maddi olmayan duran varlıklar “benzersiz varlıklar” olarak adlandırılmaktadır. Teknolojinin ve yönetim üstünlüğünün yanı sıra yabancı katılım düzeyi de dahil olmak üzere, firmanın benzersiz varlıkları arasındaki bağlantıyı doğrulamaktadır (Caves 2007).

1.3.2. İşlem Maliyeti ve İçselleştirme Teorisi

İşlem maliyeti ve içselleştirme teorisi ilk olarak Ronald Coase tarafından geliştirilmiştir. Temel amacı, ekonomik faaliyetlerin firmalar arasında neden organize edildiğini açıklamaktır. Coase (1937) üretim ve değişim sırasında ortaya çıkan işlem maliyetlerini azalttıklarında ve bireylerin sahip olamadıkları verimliliği yakaladıklarında şirketlerin var olduklarını ileri sürmektedir. Bu işlem maliyetleri firmanın bölümlerinde daha verimli bir şekilde organize edilmektedir. Bununla birlikte, bir firmanın belirli bir ölçeğin üzerine çıktığı zaman azalan getiri oranı ve doğrudan bir fiyat mekanizmasının yokluğunun bir sonucu olarak kaynakların verimsiz tahsisi ile ilişkili olan firmanın iç maliyetleri de vardır (Coase, 1937).

Williamson (1985) firmayı bir yönetim yapısı olarak ele alarak ve karşılaştırmalı kurumsal değerlendirmede önemli rol oynayan belirli işlem özelliklerini tanımlayarak Coase’in fikirlerini daha çok geliştirmiştir. Yazara göre pazarı kullanmanın maliyeti vardır, dolayısıyla bu maliyetlerden kaçınmak için işlem maliyetinin azaltılması gerekmektedir.

McManus (1972) farklı ülkelerdeki faaliyetler arasındaki temel bağımlılıkların varlığını ve birbirine bağlı tarafların faaliyetlerini koordine etme ihtiyacını fark ederek, dış işlemlerin gelişimindeki işlem maliyetlerinin rolüne vurgu yapmıştır. Yazar, farklı ülkelerdeki ekonomik etkenleri başarılı bir şekilde koordine edebilmek için firmaların aşağıdaki stratejileri kullanabileceğini savunmuştur:

- Fiyat mekanizmasını kullanarak merkezi olmayan karar verme.
- Lisanslama, franchising, pazarlama sözleşmesi, yönetim sözleşmeleri ve uluslararası taşeronluk gibi sözleşmeler.
- Uluslararası bir firmanın kurulmasıyla tek bir kurumda işlemlerin içselleştirilmesi.

1.3.3. Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi

Ürün yaşam döngüsü teorisi ilk olarak 1966 yılında Raymond Vernon tarafından, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batı Avrupa’daki imalat sanayinde ABD ÇUŞ’ları tarafından

yapılan belirli doğrudan yabancı yatırım türlerini açıklamak için geliştirilmiştir. Vernon (1979) teorisinde üç aşama belirlemiştir: yeni ürün aşaması, olgunlaşan ürün aşaması ve ürün standardizasyon aşaması.

- Yeni ürün aşamasında, üretim firmanın kendi ülkesinde gerçekleşmekte ve yüksek talep nedeniyle fiyatlar esnek değildir (Severn, 2007). Böylelikle, şirketler iç tüketim için yeni ürünler yaratmakta ve fazlaları dış pazarlara ihraç etmektedir (Denisia, 2010).
- Olgunlaşan ürün aşamasında, yeni firmaların iç piyasaya girişi nedeniyle üretim maliyeti üretimin ana faktörü haline gelmektedir. Bu nedenle, yurtdışı yatırımlar daha faydalı hale gelmektedir. Böylece ölçek ekonomileri elde etmek ve üretim maliyetlerini azaltmak için, firmalar diğer gelişmiş ülkelerde yatırım yapmaya ve üretmeye yönlendirilmektedir (Zhu, 2008).
- Standardizasyon aşamasında, üretim tamamen standart hale getirilmekte ve firmalar fiyatlar ile rekabet etmekte, ürün farklılaşmasıyla rekabet etmemektedir. Bu nedenle, bu aşamada gelişmekte olan ülkeler, düşük işçilik maliyetleri nedeniyle yüksek oranda doğrudan yabancı yatırım alabilir ve üretim için en rekabetçi yer haline gelebilirler (Frawsen ve Josefsson, 2004).

Birçok ülke arasındaki farklılıklar ortadan kalktığından ve çoğu işletmenin coğrafi erişiminin artmakta olduğundan, Vernon (1979) orijinal tam olarak doğrudan yabancı yatırımı açıklayamadığından bahsedilmektedir. Yine de, ürün yaşam döngüsü teorisinin, halen uluslararası bir yabancı üretici yan kuruluşlar ağı oluşturmayan küçük firmalara uygulanabileceği iddia edilmektedir (Baronchelli ve Cassia, 2008).

1.3.4. Mülkiyet, Konum ve İçselleştirme (OLI) Avantajları Teorisi

Dunning (1993) firmaya özgü (mülkiyet) avantajlarının, hiyerarşik yönetim avantajlarının içselleştirilmesinin ve ev sahibi ülkeye özgü konum avantajlarının doğrudan yabancı yatırım için üç gerekli ve yeterli koşul olduğunu öne süren eklektik bir yaklaşım önermektedir. Eklektik teori endüstriyel örgütlenme teorisi, firma teorisi ve ekonomik konum teorisine dayanan bir sentez sunmaktadır.

İçselleştirmenin avantajları arasında arama ve anlaşma maliyetlerinden kaçınma, transfer fiyatlandırması, çapraz sübvansiyona ve fiyat farklılaşmasına katılma ve firmanın yerleşik itibarını koruma sayılabilir (Dunning 1993: 81). Dunning (1993: 80) bir firmanın yabancı rakipleri üzerinde sahip olduğu mülkiyete özgü avantajların arttığını, bunların kullanımını dışlamaktan ziyade onları içselleştirmeye yönelik teşvikin ne kadar büyük

olduğunu savunmaktadır. Bir ürünün ne kadar çok teknoloji yoğunluğu ve pazarlama yoğunluğu varsa, o sektördeki yabancı mülkiyetin dereceside o kadar yüksektir. Firmanın yabancı bir ülkede mülkiyet sahibi olma ve içselleştirme avantajlarını kullanma ilgisi ne kadar yüksekse, doğrudan yabancı yatırım yapma olasılığı da o kadar fazladır. Dunning (1993) teorik yaklaşımının farklı coğrafya bölgelerindeki tüm uluslararası üretim biçimlerini açıkladığını iddia etmektedir.

Eklektik teori, doğrudan yabancı yatırım için üç şartın olduğunu kabul etmektedir (Dunning, 1993);

- İlk şart, firmanın dış pazara hizmet veren diğer firmalar üzerinde net bir mülkiyet avantajına sahip olmasıdır. Bu mülkiyet avantajı bir ürün veya süreç farklılaştırma yeteneği, monopolistik gücü, daha iyi kaynak kapasitesi veya kullanımı, patentle korunan bir marka veya ürün pazarlarına özel tercih edilen bir erişim olabilir.
- İkinci şart, firmanın sahip olmaktan çok, mülkiyet avantajlarını içselleştirmeyi tercih etmesini gerektirmektedir. Bu, mülkiyet avantajlarına sahip olan firmanın, yurtdışında faaliyetlerini yabancı firmalara satma veya kiralamadan daha kârlı üretmeyi gerektirdiği anlamına gelmektedir. Bir firma, ürünlerinin kalitesini korumak, girdilerin satışını ve tedarik koşullarını kontrol etmek, piyasa çıkışlarını kontrol etmek için mülkiyet avantajlarını içselleştirmeyi tercih edebilir.
- Son olarak, bir mülkiyet avantajına sahip olan ve bir içselleştirme teşviğine sahip olan firma, yurtdışında ancak daha ucuz işgücü, daha yüksek iş gücü verimliliği vb. gibi konum avantajları olduğunda üretecektir.

Eklektik teori kapsamında doğrudan yabancı yatırım için gerekli olan üç şart ile ilgili özet bilgi Tablo 1.1’de verilmiştir.

Dunning (1994) çeşitli stratejik hedefleri göz önünde bulundurarak dört tür yabancı yatırım olduğundan da bahsetmiştir: pazar arayışında olan doğrudan yabancı yatırım, verimlilik arayışında olan doğrudan yabancı yatırım, doğal kaynak bulma amacı olan doğrudan yabancı yatırım ve stratejik varlık arama amacıyla olan doğrudan yabancı yatırım. Yeni pazar bulma amacı olan doğrudan yabancı yatırımcılar, ev sahibi ülkelerin pazarlarına hizmet etmeye odaklanmaktadır. Diğer taraftan, verimlilik arayan yabancı yatırımcılar düşük maliyetli üretim faktörleri üzerinde yoğunlaşmaktadır, çünkü üretilen ürünler esas olarak doğrudan yabancı yatırım ülkelerine ve diğer hedef pazarlara ihraç edilmektedir. Ayrıca, doğal kaynak arayışındaki yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkelerin doğal kaynaklarının

çıkarılmasına veya rafine edilmesine odaklanmaktadır. Son olarak, stratejik varlık arayışındaki yatırımlar, yatırım yapan bir şirketin bölgesel ya da küresel pazarlardaki temel yetkinliklerini sürdüreceğine ya da geliştireceğine inandığı kaynakların ve yeteneklerin edinilmesine odaklanmaktadır (Reiljan vd., 2001).

Tablo 1.1 Eklektik Teorinin Üç Şartı ve Ülke Özellikleri

Mülkiyet Avantajları	Ülke Özellikleri
Firmanın büyüklüğü	Büyük pazarlar
Teknoloji ve marka	Birleşmelere karşı liberal tutum
Yönetim ve örgütlenme sistemleri	Yeniliğe devlet desteği
Yedek kapasitelere erişim	Yetenekli işgücü
Ortak tedarik ekonomileri	Eğitim kurumları
Pazarlama ve bilgiye erişim	Yüksek gelirli ülkeler
Çeşitlilik gibi uluslararası fırsatlar	Pazarlama ve reklam imkanları
Konum Avantajları	Ülke Özellikleri
Girdilerin ve pazarların dağılımı	Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler
Ülkelerarası işgücü ve ham madde maliyeti	Ülkelerarası mesafe
Devlet müdahalesi ve politikaları	Pazar büyüklüğü
Ticari ve yasal altyapı	Devletin DYY'ye tutumu
Dil, kültür ve normlar	Benzer dil ve kültür
İçselleştirme Avantajları	Ülke Özellikleri
Arama ve pazarlık maliyetlerinde azalma	Yüksek oranda eğitim
Mülkiyet hakkı maliyeti olmaması	Büyük pazarlar
Fiyat ayrımcılığı	Bilgi
Ürünü korumak	
Gümrük vergilerinin olmaması	

Kaynak: Dunning, 1981.

Genel olarak, OLI teorisi, monopolistik avantaj teorisi, ürün yaşam döngüsü teorisi veya içselleştirme teorisi gibi diğer ana teorilerden daha kapsamlı bir doğrudan yabancı yatırım açıklamasını sunmaktadır. Uluslararası üretimin mantığını ve faydalarını sağlamak için teori, mülkiyete özgü, konuma özgü ve içselleştirme faktörlerini birleştirmektedir. Modern ÇUŞ davranışı ve uluslararası iş ortamının birkaç on yıl öncesine göre farklılık göstermesine rağmen, eklektik teori hala doğrudan yabancı yatırım paternlerini açıklayabilmektedir (Shenkar, 2007).

1.3.5. Yatay, Dikey ve Bilgi Sermayesi Teorisi

Doğrudan yabancı yatırım ile ilgili son araştırmalar, doğrudan yabancı yatırım için mikroekonomik temel ve genel refah ile ilgili genel bir denge çerçevesi oluşturmaya odaklanmıştır (Caves, 2007). Markusen (1984) yatay olarak bütünleşmiş firmaların aynı ülkelerdeki eş zamanlı etkinliklerle açıklanması için genel bir denge modeli kullanmaktadır.

Brainard (1993) ticaret engellerinin yatay doğrudan yabancı yatırım yapmayı teşvik ettiğini iddaa etmektedir. Yatay doğrudan yabancı yatırım sınırların ötesine doğru taşıma maliyetinin yüksek olduğu ve fabrika düzeyinde ölçek ekonomilerinin firma düzeyindeki

ekonomilere göre düşük olduğu endüstrilerde ihracata hakim olma eğilimindedir. Markusen ve Venables (2000) ülkeler arasındaki farklarının büyük oması durumunda yatay doğrudan yabancı yatırımın az olduğunu ileri sürmüştür. İki ülke arasında benzerlikler (dil ve kültür) olduğunda, yatay yatay doğrudan yabancı yatırım artmaktadır, çünkü ÇUŞ'lar her iki ülkede üretim ve yönetim hizmetleri yapmak için uygun bulmaktadır (Markusen ve Venables, 2000).

Grossman ve Helpman (2004) ise çalışmalarında tedarikçiler ile dikey entegrasyon sözleşmesi yapan işletmelerin karşılaştırmalı maliyetlerini ele almaktadır. Mikro iktisadi üretim ya da satın alma kararını, sabit bir tasarım maliyetine tabi olan farklılaştırılmış ürünlere vurgu yaparak açıklamak için genel bir denge modeli kullanmışlardır. Girdiler de farklılaşmıştır ve firmanın sorunu tasarımına en uygun girdiyi elde etmektir. Sonuç olarak, ılımlı üretime sahip firma, girdilerin şirket içi üretimini seçecek; ancak ya çok yüksek ya da çok düşük üretkenliğe sahip tasarımcılar, dış kaynak kullanımını (satın alma) tercih etmek isteyecektir.

1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri

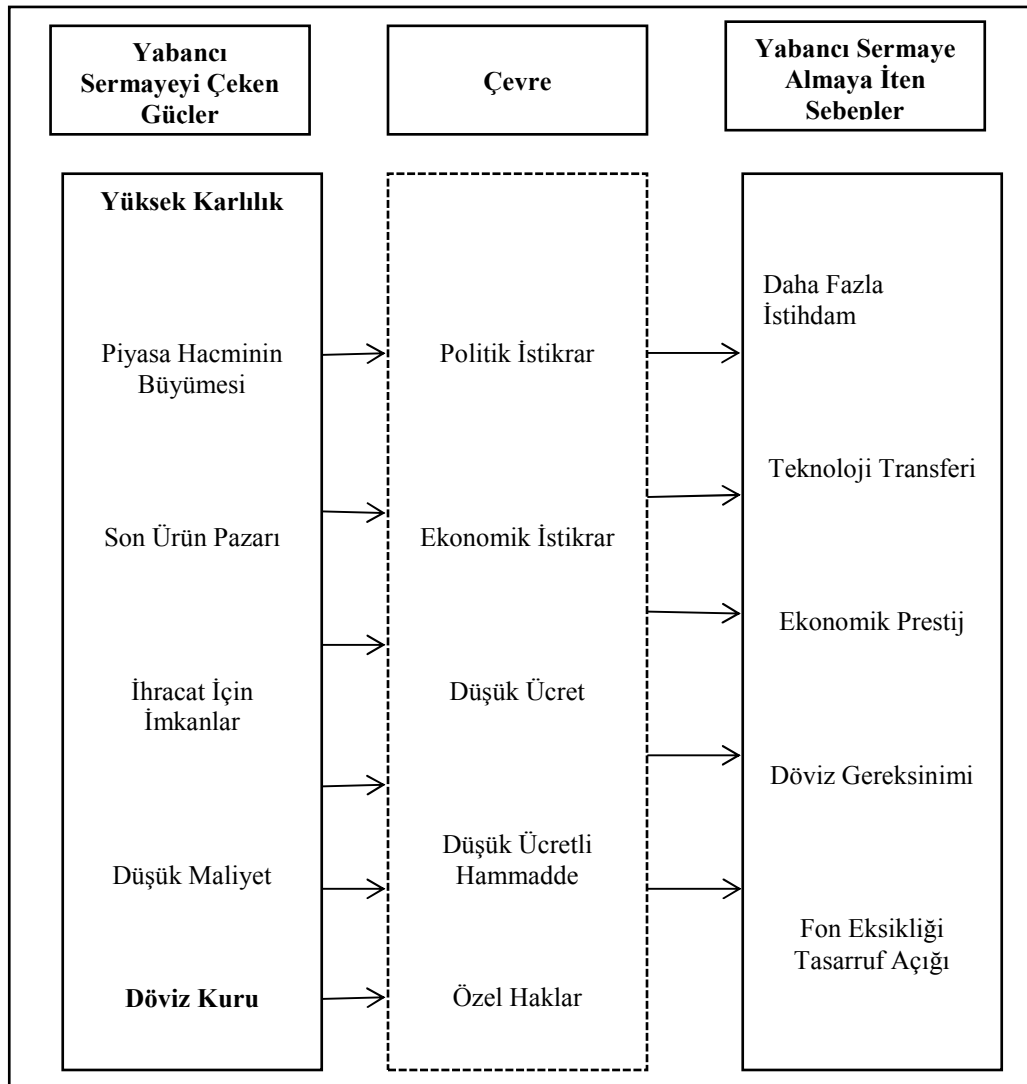
Ülke ekonomilerine doğrudan yabancı yatırım için işletmeleri teşvik eden ve ülkeleri doğrudan yabancı yatırım almaya iten bazı nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler Şekil 1.1'de gösterilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımları çeken faktörlerden bazıları devam eden başlıklarda detaylıca açıklanmıştır.

1.4.1. Ev Sahibi Ülke Ekonomisinin Boyutu ve Büyümesi

Piyasa büyüklüğü ve pazar büyümesi, özellikle yerel veya bölgesel pazarları hedefleyen doğrudan yabancı yatırımcılar için pazar yeri konumunun başlıca avantajlarından biridir. Aynı zamanda yatay doğrudan yabancı yatırım olarak da adlandırılan doğrudan yabancı yatırım, ev sahibi ülke pazarına hizmet etmek amacıyla ev sahibi ülkede üretimi çoğaltma kararı almasında ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğü ve pazar büyümesi önemli bir rol oynamaktadır (Brada vd., 2006).

Ev sahibi piyasa, birkaç nedenden dolayı doğrudan yabancı yatırımı çekebilmektedir. Bu nedenlerden bazıları doğrudan mal ve hizmet tedarik ederek yerel pazara hitap etmek isteyen yabancı firmalar, üretim ve işlem maliyetlerini en aza indirmek için pazara yakın işletmeyi bulmak; ticaret engellerini aşmak için ve ürünlerini / hizmetlerini yerel ihtiyaçlara, kültürel tutumlara ve yerli kaynaklara ve yeteneklere uyarlamaktır (Dunning ve Lundan 2008). Birçok ampirik çalışma (Nonnemberg ve Mendonça, 2004; Wheeler ve Mody, 1992; Suliman ve Mollick, 2009) pazar büyüklüğünün (GSYİH, GSMH) doğrudan yabancı yatırım üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Chakrabarti'nin (2001) yapmış

olduğu çalışmaya göre, hemen hemen bütün çalışmalar, doğrudan yabancı yatırım girişlerinde ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğünün pozitif bir etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Şekil 1.1 Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken ve İten Güçler

Kaynak: Boonserm, 1960: 3

1.4.2. Ticaretin Şeffaflığı

Doğrudan yabancı yatırımın belirleyicileri ile ilgili gerçekleştirilmiş olan bazı çalışmalar, ticaretin şeffaflığını, genellikle ticaret yoğunluğunu açıklayıcı bir değişken olarak kullanmıştır. Bu ampirik çalışmaların geneli, ticaretin şeffaflığı ve doğrudan yabancı yatırım ilişki analizi sonucunda bu ikisi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu bulmuşken (Asiedu, 2002, Suliman ve Mollick, 2009; Abbott, Cushman ve De Vita, 2012), kısıtlı sayıda araştırma ticaretin şeffaflığı ile doğrudan yabancı yatırım arasında negatif ilişki bulmuş (Wheeler ve Mody, 1992) veya önemsiz ilişki bulmuştur (Nunnenkamp ve Spatz, 2002). Bundan dolayı ticaretin şeffaflığının doğrudan yabancı yatırımın bir belirleyicisi olduğu söylenebilir.

1.4.3. Politik İstikrarsızlık

Doğrudan yabancı yatırım ekonomik ve politik risk faktörleri olarak sınıflandırılabilen ev sahibi ülkenin risk faktörlerinden etkilenebilmektedir (Moosa, 2002). Politik risk, ev sahibi ülkedeki yabancı şirketlerin sahip olduğu işe giriş ve performanslarını etkileyebilecek çeşitli politik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu faktörlere savaşlar, ayaklanmalar, işçi sorunları gibi çeşitli türleri; ev sahibi devletin istikrarını; ev sahibi hükümetin doğrudan yabancı yatırıma karşı tutumu ve doğrudan yabancı yatırımı düzenleyen kural ve yönetmeliklerdeki değişiklikler gösterilebilir (Moosa, 2002). Politik risk faktörlerinin farklı tür sınıflamaları mevcuttur. Örneğin, politik risk sigortası sektörü politik riski üç kategoriye ayırmaktadır;

- Savaş ve siyasi şiddet (iç savaş, isyan ve terörist saldırıları vb),
- Sözleşmelerin kamulaştırılması ve ihlali,
- Sermaye akımlarına getirilen transfer riski veya kısıtlamalar (Jensen, 2008).

Ev sahibi bir ülkenin siyasi istikrarsızlığı, yani yüksek derecede politik riskler, potansiyel yabancı yatırımcıların temel kaygılarından biri olarak kabul edilmektedir (Walsh ve Yu, 2010) ve bu nedenle doğrudan yabancı yatırım girişlerini engellemeye eğilimlidir. Bundan dolayı, politik istikrarsızlığın doğrudan yabancı yatırımların bir belirleyicisi olduğu söylenebilir.

1.4.4. İnsan Sermayesi

İnsan sermayesi, doğrudan yabancı yatırım girişimlerinin önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilirken, hem doğrudan yabancı yatırım hem de insan sermayesi ekonomik büyümenin temel itici güçleri olarak da kabul edilmektedir (Noorbakhsh vd, 2001; Abbas, 2001). Kalifiyeli insan sermayesi ve doğrudan yabancı yatırımlar birbirinin tamamlayıcısıdır, çünkü kalifiyeli insan sermayesi doğrudan yabancı yatırımları çekmek için önemli bir belirleyicidir. Öte yandan, ÇUŞ'lar yerel personele eğitim ve öğretim sağladığından dolayı, ÇUŞ'ların mevcudiyeti ev sahibi ülkede insan sermayenin kalitesini arttırabilir (Miyamoto, 2003). İnsan sermayenin doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesindeki önemi literatürde yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, mevcut kanıtlar özellikle gelişmekte olan ülkeler için tutarlı değildir. Gelişmekte olan ülkeler bağlamında, bazı çalışmalar insan sermayesi ve doğrudan yabancı sermaye girişleri arasında önemli bir pozitif ilişki olduğunu göstermişken (Nonnemberg ve Mendonca, 2004; Suliman ve Mollick, 2009), bazı çalışmalar insan sermayesi ve doğrudan yabancı sermaye girişleri arasında çok az veya hiç ilişki bulamamıştır (Hanson, 1996; Schneider ve Frey, 1985; Kinoshita ve Campos, 2004; Cheng ve Kwan, 2000).

1.4.5. Kurumsal Çevre

North (1991) kurumları, resmi kurallar (anayasalar, yasalar, yönetmelikler ve mülkiyet hakları vb.) ve politik, ekonomik ve sosyal yapı etkileşimlerini biçimlendiren gayri resmi kısıtlamalar (normlar ve değerler, sözleşmeler, davranış kuralları vb.) olarak tanımlamıştır. Kurumsal çevre, gelişmekte olan ülkeler için özellikle gelişmiş ülkelerden daha önemli olan doğrudan yabancı yatırım girişlerini belirleyen önemli bir faktör olarak görülmektedir (Dünya Bankası, 1998). Kurumsal çevre sadece firmalar üzerinde çok fazla baskı yaratmaz (Francis vd, 2009), aynı zamanda firmaların karşılaştığı riskleri ve belirsizlikleri de şekillendirebilir. İyi yönetim gösteren ülkeler, genellikle ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımları çekmede iyi performans gösterirken ve zayıf kurumsal çevrelere sahip olan ülkeler genellikle ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar çekme açısından zayıf performans göstermektedir.

Mevcut çalışmalar, ev sahibi ülkelerdeki mevcut yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırım girişlerini çekmede büyük bir engel olarak görmektedir (Zhou, 2007). Devlet ve politikacılar vergi ve destek politikaları, firma giriş ve işlemlerinin düzenlenmesi, ürün ve fiyat kontrolleri, hisse sahipliği kısıtlamaları ve kamulaştırma gibi çeşitli yollarla firmaların giriş ve ekonomik performanslarını etkileyebileceğinden (Chen, Ding ve Kimand, 2010) dolayı ÇUŞ'ların operasyonları yozlaşmış bir rejimle yönetilen ülkelerde çok zor ve riskli hale gelebilmektedir (Dhanaraj ve Beamish, 2009).

1.4.6. Döviz Kuru

Belirli bir ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişi, döviz kuru seviyesi, döviz kuru seviyesinde beklenen değişimler, döviz kuru volatilitesi ve döviz kuru rejiminden etkilenebilmektedir (Blonigen, 2005). Hem teori hem de ampirik çalışmalar çoğunlukla bir ülke döviz kuru seviyesi ile doğrudan yabancı yatırım arasında negatif önlü bir ilişki olduğunu desteklemektedir. Doğrudan yabancı yatırımın yalldığı ülke para biriminin değer kaybetmesi doğrudan yabancı yatırım girişlerini artırabilir ve ev sahibi ülkenin para biriminin değer kazanması ise doğrudan yabancı yatırım girişlerini engelleyebilir (Abbott vd, 2012). Birçok çalışma (Blonigen, 1997; Froot ve Stein, 1991) ev sahibi ülke döviz kuru seviyesi ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki negatif ilişkiyi hipotez olarak kurmuştur. Bununla birlikte, döviz kurunun doğrudan yabancı yatırım üzerindeki etkisi, firma özelliklerine, doğrudan yabancı yatırım türüne, yatırım yapan firmaların amacına ve doğrudan yabancı yatırımın yer aldığı sektörün özelliklerine de bağlıdır (Chen, 1996).

Froot ve Stein (1991) küresel olarak bütünleşmiş sermaye piyasalarında döviz kurları ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki bağlantıyı incelemek üzere model kurmuşlardır. Modellerinde etkenlerin riski nötrdür ve beklenen brüt kâr, hem yerli hem de yabancı girişimciler için aynıdır. Yazarlar bilgi eksikliklerinin, dış borçlanmayı kendi kaynaklarından daha pahalı hale getirdiğini kabul etmişlerdir.

Cushman (1985) döviz kurlarının doğrudan yabancı yatırım üzerindeki etkisini, gelecekteki döviz kuru hareketlerine dair belirsizlik ve beklentileri de içerecek şekilde modellemiştir. Dört olası durumu şu şekilde analiz etmişlerdir;

- İlk durumda firma yurt içi veya yurt dışı kaynak kullanarak yabancı ülkede üretim yapar ve satar.
- İkinci durumda, yurt içi üretim ve satış, yurtiçinde üretilen ara mamul ihraç etme olasılığı ile yurt içinde finanse edilir.
- Üçüncü durumda, yerel üretim ve satış, yerel olarak finanse edilirken, orta vadede üretim süreci sırasında ithal edilmektedir.
- Son durumda firma ihracat üretimi için yerli yatırım alternatifleri ile yurt içinde finanse edilen yabancı üretim ve satış arasında seçim yapar.

1.4.7. Altyapı

Fiziksel altyapının varlığı, doğrudan yabancı yatırımın temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Loree ve Guisinger, 1995). Altyapı hem yerli hem de yabancı yatırımların verimliliğini artırmaya yardımcı olur ve bu nedenle doğrudan yabancı yatırım girişlerini canlandırıp arttırabilir. Bazı çalışmalar, gelişmekte olan ülkeler için altyapının, doğrudan yabancı yatırımı çekmek için gelişmiş ülkelere çok daha önemli olduğunu vurgulamıştır (Kumar, 2001).

1.4.8. İşgücü Maliyetleri

Sadece işgücünün niteliği ve kullanılabilirliği (insan sermayesi) değil, işgücü maliyeti de doğrudan yabancı yatırımın önemli bir belirleyicisi olarak görülmektedir. Özellikle işgücü maliyetleri, genel olarak düşük faktör maliyetleri ile motive edilebilen dikey doğrudan yabancı yatırımı çekmek için çok önemlidir. Bazı çalışmalarda ücret seviyesi ile doğrudan yabancı yatırım girişleri arasında negatif bir ilişki olduğu savunulmuştur (Schneider ve Frey, 1985). Ampirik çalışmalar, işgücü maliyetlerinin doğrudan yabancı yatırım yer seçimi üzerindeki etkisi konusunda farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Cushman (1987) ABD ile diğer beş sanayileşmiş ülke arasındaki doğrudan yabancı yatırım akışlarını incelediği çalışmada,

ev sahibi ülke ücretlerinin düşüklüğünün ve verimliliğin yüksekliğinin doğrudan yabancı yatırım girişleriyle pozitif ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Woodward ve Rolfe (1993) Karayip’de ihracat odaklı üretim doğrudan yabancı yatırımların yer seçimi kararlarını analiz etmiş ve sonuç olarak ücret oranı ile tesis yeri arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Schneider ve Frey (1985) ise daha yüksek ücretlerin doğrudan yabancı yatırımı cesaretlendirdiğini de bulmuştur. Afrika’daki ABD’nin doğrudan yabancı yatırım belirleyicilerini araştıran Agodo (1978), düşük deniz aşırı ücretlerinin doğrudan yabancı yatırım yer seçiminde önemsiz bir etkisi olduğunu belirlemiştir.

1.4.9. Yatırım Teşvikleri

Doğrudan yabancı yatırım teşvik çalışmaları, yatırımın teşvik edilmesinin, özellikle de ekonomik veya politik istikrarsızlık yaşayan ülkeler için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu kapsamda, araştırmalar ulusların kendilerini doğrudan yabancı yatırım destinasyonları olarak konumlandırmak için nasıl yatırım teşvikleri yapabilecekleri üzerine de odaklanmıştır (Matiza ve Oni, 2013). İlgili literatür, yatırım teşviklerini iki yaklaşım ile tartışmaktadır (Trnik, 2007). Neoklasik yaklaşım, yabancı yatırımcının iyi bir iş çevresi sunan ülkeyi seçeceği fikrine dayanmaktadır, müdahaleci yaklaşım ise iyi bir iş çevresinin doğrudan yabancı yatırım çekebilmek için yeterli olmadığını varsayan bir yaklaşımdır. İkinci yaklaşım, bir ülkenin gerçek yatırım çevresinin, ülke hakkında olumlu algılara sahip olmayı da gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım ile Yatırım Tanıtım Ajansları olan ülkelerin sayısında önemli bir artış yaşanmıştır (Miskinis ve Byrka, 2014) ve bu kurumların kendi ülkelerinin güçlü yanlarını vurgulamak için yaptıkları görev, yatırımcı kararlarında potansiyel olarak güçlü bir belirleyicidir. Yatırım tanıtım ajanslarının sayısı arttıkça ve yatırım sermayesi son yirmi yılda gelişmekte olan ekonomilere doğru kaydıkça, yatırım tanıtım ajansları teşviklere daha az odaklanmış yaklaşımlar yerine özel ve kolayca tanımlanabilir ekonomik konum avantajlarına odaklanmıştır. Yatırım tanıtım ajansları, ülkelerini yatırım için cazip yerler olarak tanıtmak olan sosyal ağları kapsamlı bir şekilde kullandıkları için, ülkeyi potansiyel yatırımcılara tanıtmada önemli bir temsil rolüne sahiptir denilebilir (El Banna vd, 2017). Wells ve Wint (2000) çoğu durumda, bu ajansların bir yatırımın yapılmasından önce ve sonra iş kolaylaştırıcılığı özelliğine sahip olduğunu belirtmişlerdir.

1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkileri

Brooks vd (2003) çıktı ve gelirlerin arttırılmasının yanı sıra, ev sahibi ekonomilerin doğrudan yabancı yatırımlardan beş şekilde faydalanabileceğini öne sürmektedir;

- Yabancı firmalar gelişmiş bilimsel veya yönetsel teknolojileri getirmektedir. Yerel tedarikçilerine veya müşterilerine teknolojik destek vermekte ve daha sonra yerel firmalarda çalışabilecek personelleri eğitmektedir. Benzer şekilde, yerel firmalar yabancı firmaların çalışma tarzlarını izleyerek öğrenebilirler.
- Yabancı yatırım, ev sahibi ekonomide rekabeti artırmaktadır. Yeni bir firmanın sektöre girişi, sektörel üretimi artırmaya ve iç piyasa fiyatını düşürmeye eğilim olacağı demektir. Ayrıca, yabancı sermayeli firmaların varlığı, yerli firmaların daha verimli çalışmasını ve yeni teknolojilerin kullanılmasını teşvik edebilmektedir.
- Yabancı yatırımlar genellikle artan yurt içi yatırım ile sonuçlanmaktadır. Gelişmekte olan 58 ülke hakkında, her bir dolar sermaye girişinin yaklaşık yarısının iç yatırımda artışa dönüştüğü bir panel veri çalışmasında ortaya çıkmıştır. Ancak, sermaye girişleri doğrudan yabancı yatırımlar biçimini aldığı anda, doğrudan yabancı yatırımlar ve ülke içi yatırımlar arasında bire bir ilişki bulunmaktadır.
- Yabancı yatırım, yabancı firmaların pazarlanmasında ölçek ekonomilerinden ya da yurtdışında pazara giriş imkânından kaynaklanan ihracat pazarına erişim açısından avantaj sağlamaktadır.
- Yabancı yatırım, bir ev sahibi ülkenin döviz girdisini artırmaktadır. Yurt içi tasarruflar, büyümeyi elde etmek için yetersiz kalıyorsa veya yurt içi para birimlerinin ithalat için yabancı para birimine dönüştürülmesinde engeller mevcutsa, yabancı girişler döviz girdisine yardımcı olabilir.

1.5.1. Ekonomik Büyümeye Etkisi

1980'lerden önce gerçekleştirilen çalışmalar, Kanada'da doğrudan yabancı yatırım girişlerinin, sermaye oluşumunu artırdığını belirlemiştir. Fakat diğer ülkeler için, doğrudan yabancı yatırımın sermaye oluşumu üzerindeki akışlara veya çıkışlara önemli bir etkisini bulamamıştır (Lipsey, 2000)

Doğrudan yabancı yatırımın büyümeye olumlu katkısı vardır; fakat bu büyüme ev sahibi ülkede bazı faktörlere bağlıdır. Alfaro (2003) doğrudan yabancı yatırımın büyümeye katkısının doğrudan yabancı yatırım faaliyet gösterdiği ekonominin sektörüne bağlı olduğu sonucuna varmış, doğrudan yabancı yatırımın imalat sektörüne girmesinin büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Hizmet sektörü için doğrudan yabancı yatırım akışının etkisi çok net değildir. Bununla birlikte, iyi gelişmiş bir finans sektörüne sahip bir

ekonomi doğrudan yabancı yatırımdan daha fazla kazançlı çıkmaktadır (Alfaro vd, 2003). Doğrudan yabancı yatırımın büyümeye etkisi ev sahibi ülkenin yerel durumuna da bağlıdır.

Chowdhury ve Mavrotas (2003) doğrudan yabancı yatırımın büyümeye katkısının, ev sahibi ülkede beşeri sermaye tabanı ve ekonomideki şeffaflık derecesi gibi faktörlere bağlı olduğunu ve doğrudan yabancı yatırımın ekonomiye katkıda bulunduğu zaman bile, etkisinin kolayca gerçekleşemeyeceğini ifade etmiştir. Lall (2002) doğrudan yabancı yatırım akışının ekonomideki birçok faktörü etkilediğini ve bu faktörlerin de ekonomik büyümeyi etkilediğini söylemiştir.

Yeni büyüme teorisine dayanan mevcut literatür, doğrudan yabancı yatırımın gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi etkileyebileceği dört ana alan tanımlamıştır;

- Birincisi, DYY girişleri sermaye birikimini arttırabilir ve sermaye birikimine yatırım yaparak, hem maddi hem de insani yatırımlarla yerli yatırım kaynağı olabilir (Todaro ve Smith, 2006).
- İkincisi, doğrudan yabancı sermaye girişi, yabancı sermaye girişleriyle doğrudan ve dolaylı olarak ihracat kazançları yoluyla döviz girişini arttırabilir. Bu, ev sahibi ülkenin yabancı kazançlarını ve ihracat rekabet gücünü artırabilir (Pailwar, 2004).
- Üçüncüsü, doğrudan yabancı yatırım gelir vergisini yabancı şirketlerin devlete ödediği (doğrudan / dolaylı) vergiler yoluyla arttırabilir. Hükümet, bu tür gelirleri, kalkınma projelerini, altyapılarını ve ekonomik büyümeyi teşvik eden diğer sermaye harcamalarını finanse etmek için kullanabilir (Todaro ve Smith, 2006).
- Dördüncü olarak, doğrudan yabancı yatırım ev sahibi ülkenin üretkenliğini artırabilir, iç bilgi birikimini geliştirebilir, işgücü eğitimi, beceri edinimi ve yayılımı yoluyla teknolojik değişimleri teşvik edebilir (Wan, 2010).

Hausmann ve Fernandez-Arias'a (2000: 3) göre doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme ile ilgili üç avantajı vardır;

- İlk olarak, bazı gelişmekte olan ülkelerin, sermaye yapısını finanse etmek için çok düşük olan yurt içi tasarrufları vardır. Aynı zamanda, uluslararası finans piyasalarına yönelme konusunda da problemleri varsa, doğrudan yabancı yatırım finansman kısıtlamalarını hafifletme konusunda çözüm olabilir. Benzer bir etki, yurt içi tasarrufların yeterli olabileceği, fakat eksik bir bankacılık sisteminin mevcut fonları yerli yatırımcılara hibe edemediği durumlarda da ortaya çıkmaktadır.

- İkincisi, doğrudan yabancı yatırım portföy yatırımı ve borçlanan fonlardan daha istikrarlı bir dış finansman kaynağıdır. Örneğin, bir finansal kriz durumunda, krediler ve kısa vadeli menkul kıymet yatırımları genellikle çok hızlı bir şekilde geri çekilmektedir. İşletmelere doğrudan yatırım yapan yatırımcıların kısa vadeli değerlendirmeler nedeniyle yatırım yapma olasılıkları daha azdır.
- Gelişmenin her seviyesindeki ülke doğrudan yabancı yatırımın ev sahibinin performansı üzerinde doğrudan etkisi olduğu için, yabancı kurumsal varlıklardan faydalanabilecektir. Yabancı girişimlerin girişi genellikle verimlilik artışına ve kurumsal gelişime yol açmaktadır. Bu da, özellikle daha önce korunan pazar segmentlerinde, rekabete yol açabilmektedir.

Lipsey (2001), Hausman ve Fernandez-Arias'a (2000) benzer şekilde, doğrudan yabancı yatırımın gelişmekte olan ekonomiler ve gelişmiş ekonomiler için önemli bir dış kaynak haline geldiğinin altını çizmektedir. Yatırımcıları doğrudan kontrol ettikleri üretim faaliyetlerinde kâr elde etme konusundaki uzun vadeli beklentileri tarafından motive edildiği için, diğer büyük özel dış sermaye akımlarından farklıdır.

Doğrudan yabancı yatırımın teknolojik gelişmeyi teşvik ederek, ekonomik büyümede etkili olduğunu kabul eden ampirik araştırmalar bulunmaktadır. Borensztein vd (1998) işgücünün artırılması ya da teknoloji yayılımı yoluyla büyümede doğrudan yabancı yatırımının pozitif bir etkisi olduğunu bulmuştur. Bu yayılma etkisi, doğrudan yabancı yatırım alan ülkelerde eğitilmiş işgücünün varlığına dayanmaktadır. Hermes ve Lensink (2003) bu bulguyu yapmış oldukları çalışmada doğrulamıştır. Lensink ve Morrissey (2001) bu çalışmaları daha büyük bir örnek kullanarak çoğaltmaya çalışmıştır. Yazarların sonuçları, Borensztein vd (1998) tarafından ileri sürüldüğü gibi, doğrudan yabancı yatırım ve beşeri sermaye arasındaki tamamlayıcılık olduğu sonucu ile örtüşmemiştir. Carkovic ve Levine (2002) tarafından yapılan araştırmada da doğrudan yabancı yatırım ve beşeri sermaye arasındaki tamamlayıcılık hakkında olumlu sonuç vermemiştir. Doğrudan yabancı yatırımının teknoloji yayılımı yoluyla büyüme etkisinin bir ön koşulu olarak alıcı ülkede bazı koşulları gerektirmektedir. Bu koşullardan bazıları finansal gelişme seviyesi, ekonomik gelişme seviyesi ve ticaret şeffaflığıdır. Hermes ve Lensink (2003) yerli finansal sistemin gelişmesinin, doğrudan yabancı yatırımların çıktılarını artıran gerekli bir şart olduğuna dair kanıtlar ortaya koymuştur. Carkovic ve Levine (2002) aynı çalışmayı gerçekleştirmiş; fakat belirsiz sonuçlar elde etmişlerdir. Ülke genelinde, doğrudan yabancı yatırımların finansal olarak gelişmiş ülkelerde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Carkovic ve Levine (2002) aynı zamanda doğrudan

yabancı yatırım ve ekonomik kalkınma ile doğrudan yabancı yatırım ve ticaretin şeffaflığı arasındaki ilişkiyi araştırmışlar; fakat ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

1.5.2. İstihdama Etkisi

Ekonomik büyümeye yaptığı olumlu katkıların yanı sıra, istihdam ve çevre gibi kalkınmalarda da doğrudan yabancı yatırım önemli bir rol oynamaktadır (Ajayi, 2006). Bu nedenle, doğrudan yabancı yatırım ev sahibi ülkenin istihdam oranı üzerinde çok sayıda etki yaratabilir ve yeni istihdam ve fırsatlar oluşturabilir. İşgücü kullanımındaki artışın ardından üretim artmaktadır, böylece ekonomik büyüme gözlemlenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımın bir başka olası etkisi ise birçok gelişmekte olan ülkede yoksulluğu azaltabileceğidir (Ajayi, 2006). Tablo 1.2’de doğrudan yabancı yatırımın istihdam üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri doğrudan ve dolaylı olarak özetlenmiştir.

Tablo 1.2 DYY Girişlerinin İstihdamın Nitelik, Nicelik ve Konumuna Olası Etkileri

Etki Çevresi	Doğrudan		Dolaylı	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
Nicelik	Büyüyen endüstrilerde yeni iş imkânları sağlar ve net sermaye kazandırır.	İşletme satın almaları ile beraber üretimin sürecinin modernleşmesi ile iş kayıpları.	Çarpan etkisi ve ileri-geri ağlar ile beraber yerel ekonomide iş imkânı sağlayabilir.	İthalatın artması ve yerli işletmelerin yerinden edilmesi iş kaybı yaratabilir.
Nitelik	Yüksek maaş ve böylelikle daha çok verimliliğe sahiptir.	Tanıtımda uygun olmayan uygulamalara sahiptir.	Yerli firmaları “en iyi uygulama” biçimine aktarır.	Yerli işletmeler ile rekabet sonucu ücret seviyesi bozulabilir.
Konum	İş oranının yüksek olduğu yerlerde yeni istihdam imkânları yaratır.	Mevcut aşırı nüfusa sahip bölgelerde yığılma yaratarak bölgesel dengesizlikleri artırabilir.	Tedarikçi işletmeleri için daha çok olduğu bölgelere taşınmaya teşvik edebilir.	Yerli işletmelerin yerine geçerlerse yerel üreticileri yerinden edebilir ve bölgesel işsizliğe sebebiyet verebilir.

Kaynak: UNCTAD, 1994: 167.

Yurtdışındaki üretim, doğrudan yabancı yatırım veren ülkedeki istihdamı olumsuz etkileyebilmektedir. Blomström vd (1997) belirli bir doğrudan yabancı yatırım çıkışının, emek yoğun üretim firmalarında ABD’de daha az çalışan anlamına geldiği sonucuna varmıştır. Blomström vd (1997) tarafından İsveç verileri kullanılarak bulunan ampirik kanıtlar ABD’de bulunanın tam tersidir. Ana firmalarda istihdam yurtdışı üretim ile birlikte artmıştır. Yazarlar bunun nedeni olarak yabancı faaliyetlerin ana firmalarda ek denetim, yönetim, pazarlama ve Ar-Ge personeline duyulan ihtiyacı arttırmasını göstermiştir. Fakat çalışmalarının sonucunda, İsveçli ana firmalarda beyaz yakalı istihdamı beklendiği gibi yabancı üretim ile artmadığını, aksine, İsveçli ana firmalarda mavi yakalı istihdamın arttığını belirtmişlerdir.

Nunnekamp ve Ajaga (2008) ise 1977-2001 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan 48 eyaletteki doğrudan yabancı yatırımları incelemiştir ve sonuç olarak bütün eyaletlerde doğrudan yabancı yatırım ve istihdam arasında güçlü, pozitif ve anlamlı ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Karlson vd (2009) ise yüksek oranda mülkiyet sahipliği ile birlikte gelen doğrudan yabancı yatırımın Çin'de 1998-2004 döneminde yüksek oranda iş olanakları oluşturduğunu bulmuştur.

1.5.3. Teknoloji Transferine Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle finansal yatırımlar ya da mal / hizmet ticareti yoluyla elde edilemeyen yeni sermaye girişi biçiminde teknolojinin transferini sağlamaktadır. Baldwin ve Portes (1997) doğrudan yabancı yatırım ile elde edilen girdiyi iki kategoriye ayırmaktadır: teknoloji yayılımı ve beşeri sermaye oluşturma. Doğrudan yabancı yatırımlar yeni teknolojileri ev sahibi ülkedeki yerel iş sektörlerine yaymaktadır denilebilir.

Doğrudan yabancı yatırımın verimlilik üzerindeki etkisinin yurtiçi yatırımdan daha pozitif olduğu ile ilgili literatürde bazı çalışmalar mevcuttur (Bevan ve Estrin, 2000). Bu bulgu, yerli işletmeler ile yabancı yatırımcılar arasındaki teknoloji açığının nispeten sınırlı olduğunu göstermektedir. Önemli farklılıkların hüküm sürdüğü veya ev sahibi ülkedeki mutlak teknolojik seviyenin düşük olduğu yerlerde, yerel işletmelerin çokuluslu şirketlerin getirdiği teknolojilere uyum sağlaması mümkün olmayabilir (Mallampally ve Sauvart, 1999: 12).

1.5.4. Verimliliğe Etkisi

Yeni büyüme teorileri, bir ülkenin verimliliğine etki eden faktörler arasında doğrudan yabancı yatırımların önemine dikkat çekmiştir. Doğrudan yabancı yatırım daha fazla yatırım fırsatı sunarak ve makineler, becerilere ya da işgücü eğitime, yeni teknolojilere erişim sağlayarak ve fiziksel yatırımın verimliliğini arttıran mevcut ürünleri ve süreçleri iyileştirerek verimliliği artırmaktadır (Romer, 1986; Lucas, 1988). Doğrudan yabancı yatırım, üretkenliği doğrudan etkilemekle kalmaz, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere fayda sağlayabilecek yayılma etkileri de yaratabilmektedir (Balasubramanyam vd, 1996).

Doğrudan yabancı yatırımlar, verimliliği ve teknoloji yayılımı ile üretkenliği potansiyel olarak etkileyebileceğinden dolayı doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen bazı çalışmalar (Habiaryemye ve Ziesemer, 2006; Tondl ve Fornero, 2008), doğrudan yabancı yatırım-verimlilik ilişkisini incelemeye yönelmiştir. Bu çalışmalar temel ekonomik sektörler içinde, imalat ve hizmetler gibi büyümeyi teşvik etmede doğrudan yabancı yatırımın rolüne odaklanmış; fakat sonuçlar sektörler arasında farklılıklar

göstermiştir. 1981-1999 yılları arasında ülkelerarası verileri kullanan Alfaro (2003) doğrudan yabancı yatırımların imalat ve hizmet sektörlerindeki büyümeye etkisini araştırmış ve birbirinden farklı sonuçlar bulmuştur. Yazar, genellikle tarım ve madenciliğin hakim olduğu sektörlerde, bu sektöre giren doğrudan yabancı yatırımların, büyüme üzerinde olumsuz bir etki yarattığını belirlemiştir. Bununla birlikte, imalat sektörüne yönelik doğrudan yabancı sermaye girişi büyümeyi olumlu yönde etkilerken, bu sektöre doğrudan yabancı yatırım girişlerinin artmasına rağmen hizmet sektörü belirsizliğini korumaktadır. Benzer şekilde, Sahraaltı Afrika ülkeleri üzerine yapılan bir çalışmada Habiyaemye ve Ziesemer (2006) sermaye birikiminin çeşitlilik göstermesine rağmen, birincil malların çokuluslu şirketlere verilmesi ile olan ilişkisinin ekonominin diğer sektörleri üzerinde asgari bir fayda sağladığına dikkat çekmiştir.

1.5.5. Ödemeler Dengesine Etkisi

Doğrudan yabancı yatırım, döviz akışları aracılığıyla, doğrudan ve dolaylı olarak ev sahibi ülkenin ödemeler dengesini etkileyebilir. Döviz kuru, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda kıt kaynak olduğu için doğrudan yabancı yatırımın ödemeler dengesine etkisi gelişmekte olan ekonomiler için önem arz etmektedir (Moosa, 2002). Doğrudan yabancı yatırımın ödemeler dengesi üzerindeki net etkisinin belirlenmesi, dolaylı etkilerin gözlemlenmesinin zorluğundan dolayı zordur; çünkü doğrudan yabancı yatırımın fırsat maliyetini değerlendirmek, yani doğrudan yabancı yatırım gerçekleşme durum ne olurdu sorusunu cevaplamak oldukça zordur (Dunning ve Lundan, 2008).

Doğrudan yabancı yatırımın birçok dolaylı etkisi olabilir. Doğrudan yabancı yatırım ile ilişkili para akışları döviz kurunu ve döviz kurundaki değişimler ev sahibi ülkenin ihracat ve ithalat rekabet gücünü etkileyebilir. Yabancı firmalar, yurt içi satışların ve bazı ithalatların yerini alabilir. Bundan dolayı doğrudan yabancı yatırım yerel firmaların da ihracat ve ithalatını etkileyebilir. Yabancı firmalar, ev sahibi ülke vatandaşlarının gelir ve tüketim biçimlerini etkileyerek ödemeler dengesini etkileyebilir (Moosa, 2002).

1.6. Doğrudan Yabancı Yatırım Yabancı Çalışmalar

Balasubramanayam vd. (1996) içe yönelimli ticaret politikaları izleyen gelişmekte olan ülkelere kıyasla gelişmekte olan ve dışa dönük ticaret politikaları sürdüren ülkelere doğrudan yabancı yatırımlar daha hızlı büyüme elde ettiğini ileri sürmüştür. Doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğuna Borensztein vd.'nin (1998) çalışması öncü olmuştur. 10 yıllık dönemde 69 gelişmekte olan ülkede doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Borensztein vd. (1998) test etmiştir.

Sonuç olarak doğrudan yabancı yatırımların aslında teknolojinin yayılımı için önemli bir araç olduğunu ve büyümeye büyük ölçüde yerli yatırımdan daha fazla katkıda bulunduğunu bulmuşlardır.

Zhang (2001) Doğu Asya ve Latin Amerika'daki 11 ülkede, vektör-regresyon modeli (VAR) ile doğrudan yabancı yatırım ve çıktıları arasındaki nedensellik üzerinde çalışmıştır. Doğu Asya ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımın etkilerinin daha önemli olduğunu bulmuştur.

Alfaro (2003) doğrudan yabancı yatırımlarının ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerindeki etkisinin sadece yerel şartlara ve politikalara değil, aynı zamanda doğrudan yabancı yatırım meydana geldiği sektöre de bağlı olduğunu savunmaktadır. Bengoa ve Sanchez-Robles (2003) ise ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik serbestlik derecesi arasındaki etkileşimi incelemiştir. 1970-1999 yıllarında 18 adet Latin Amerika ekonomisini incelemiştir. Panel OLS yöntemi ile panel veri tahminleri bu ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımın ve ekonomik özgürlüklerin büyümeyi artırıcı faktörler olduğunu göstermiştir. Doğrudan yabancı yatırımlarda yüzde bir artış (GSYİH'nin bir yüzdesi olarak), ekonomik büyümeyi 0,5 puana kadar artırabildiğini bulmuşlardır.

Dollar ve Kraay (2004) uluslararası ticaret, doğrudan yabancı yatırım, büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemek için araştırma yapmışlardır. 100'den fazla ülke için araç değişken yöntemleri ile tahmin modelini kullanmışlardır. Doğrudan yabancı yatırım ve ticaretin insanların gelirlerini artırarak yoksulluğu azalttığını ve insanların refahını olumlu yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Asiedu (2006) Sahraaltı Afrika'da 22 ülkede 1984 ile 2000 yılları arasındaki verilerini kullanarak doğrudan yabancı yatırımın belirleyicilerini araştırmıştır. Bulguları doğrudan yabancı yatırım için doğal kaynakların, büyük yerel pazarların, düşük enflasyonun ve iyi altyapının önemli faktörler olduğunu göstermektedir.

Basu ve Guariglia (2007) 1970-1999 dönemlerinde 119 ülkenin verilerini kullanarak doğrudan yabancı yatırım, eşitsizlik ve büyüme ilişkisini incelemiştir. Çalışmada insan sermayesi eşitsizliğini, gelir düzeyleri yerine eğitim düzeyindeki verileri kullanarak ölçen alternatif bir değişken kullanmışlardır. Değişkenlerin beş yıllık ortalamalarını kullanmışlar ve modellerini OLS ile tahmin etmişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre;

- Doğrudan yabancı yatırım ile eğitim eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki vardır,
- Doğrudan yabancı yatırımın büyümeyle olumlu ilişkisi vardır,
- Doğrudan yabancı yatırım akışları ev sahibi ülkede tarım sektörü payının azalmasına yol açmaktadır.

Cleeve (2008) sahraaltı 16 ülkede kesitsel zaman serileri kullanarak çalışma gerçekleştirmiştir. Pazar büyüklüğü, iyi altyapı, yetenek düzeyi ve işgücü maliyetlerinin doğrudan yabancı yatırım girişlerinin önemli belirleyicileri olduğunu tespit etmiştir. Yazar ayrıca, siyasi ve makroekonomik istikrarın, mülkiyet haklarının korunmasının ve diğer yatırım destekleyici düzenlemelerin sahraaltı ülkelerinin doğrudan yabancı yatırım çekebilmesi için önemli faktörler olduğunu vurgulamıştır.

Williams (2010) gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırım akışının yüksek borçlanma ve yüksek enflasyon üzerindeki kısıtlamalar, piyasa büyüklüğü ve altyapı kalitesi ile etkileneceğini ifade etmiştir. Ancak, yazara göre Latin Amerika ve Karayipler'deki doğrudan yabancı yatırım akışı farklı şekilde etkilenmektedir. Altyapı, Latin Amerika ve Karayipler'e çekilen doğrudan yabancı yatırım için daha önemli (gelişmekte olan ülkelere göre) olarak bulunmuştur.

Agrawal (2011) doğrudan yabancı yatırımların Çin ve Hindistan ülkelerinin ekonomik büyümesine etkisini araştırmak için çalışma gerçekleştirmiştir. Rachidi (2011) gerçekleştirmiş oldukları çalışmada doğrudan yabancı yatırımların kişi başına reel büyüme üzerinde önemli bir olumlu etkisi olduğunu belirlemiştir. Fakat portföy yatırımının gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesini artırdığına dair bir kanıt bulunamamıştır. Yazarlar portföy yatırımların büyümeye etkisinin tüm ülkeler için istatistiksel olarak önemsiz ve negatif olduğu sonucuna varmıştır.

Devajit (2012) doğrudan yabancı yatırımların yurt içi yatırımı teşvik ederek, insan sermayesi oluşumunu artırarak ve teknoloji transferini kolaylaştırarak, Hint ekonomik büyümesinin önemli bir ekonomik katalizörü olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Selaya ve Sunesen (2012) doğrudan yabancı yatırımların tamamlayıcı yabancı sermaye kaynağı olduğu kanısındadır. Yazarlar, aynı zamanda maddi yardım ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin teorik olarak belirsiz olduğunu savunmaktadır. Maddi yardım, tamamlayıcı girdileri finanse etmek için kullanıldığında (kamu altyapısı ve beşeri sermaye yatırımları gibi) sermayenin verimliliğini arttırmaktadır; fakat doğrudan yabancı yatırım fiziksel sermaye transferleri biçimindeyse ev sahibi ülkedeki girişimcileri olumsuz etkileyebilir (Selaya ve Sunesen, 2012).

Anyanwu (2012) 1996-2008 döneminde doğrudan yabancı yatırımın nereye gittiğini araştırmak için çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmanın bulguları şunlardır;

- Pazar büyüklüğü ve doğrudan yabancı yatırım girişleri arasında olumlu ve pozitif anlamlı bir ilişki vardır;
- Ticarete şeffaflık doğrudan yabancı yatırım girişlerine olumlu bir etki yapar,

- Yüksek finansal kalkınmanın doğrudan yabancı yatırım girişleri üzerinde olumsuz bir etkisi vardır,
- Hukukun üstünlüğünün olması doğrudan yabancı yatırım akışlarını artırır,
- Yabancı yardımların da gittiği yerlere, daha yüksek oranda doğrudan yabancı yatırım gider,
- Aglomerasyonun doğrudan yabancı yatırım girişlerine olumlu etkisi vardır,
- Doğal kaynakların kullanılması (petrol gibi) doğrudan yabancı yatırımı çekmektedir,
- Doğu ve Güney Afrika alt bölgeleri, daha yüksek seviyelerde içe doğru doğrudan yabancı yatırım elde etmek için iyi bir konuma sahiptir.

1.7. Doğrudan Yabancı Yatırım Ulusal Çalışmalar

Kar ve Tatlısöz (2008) yaptıkları çalışmada 1980-2003 yıllarında Türkiye'ye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörleri belirlemek için çalışma gerçekleştirmiştir. Gayri Safi Milli Hasıla, işgücü maliyetleri, net uluslararası rezervler, reel döviz kuru hareketleri, dışa açıklık oranı, yabancı yatırımlara verilen teşvikler ve elektrik enerjisi üretim miktarının doğrudan yabancı yatırım girişinde etkili olup olmadığını belirlemeye çalışmışlardır. Sonuç olarak, net uluslararası rezervler, dışa açıklık oranı, GSMİH, yabancı yatırımlara verilen teşvikler ve elektrik enerjisi üretim miktarı ile doğrudan yabancı yatırım arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuşken, işgücü maliyetleri ve reel döviz kuru ile doğrudan yabancı yatırım arasında negatif bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Alagöz vd (2008) Türkiye ekonomisinin 1992-2007 olarak doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olmadığını belirlemişlerdir.

Turan Koyuncu (2010) Türkiye'de 1990-2009 dönemi için yapısal vektör otoregresyon analizi kullanarak yaptığı çalışmada doğrudan yabancı yatırım ile Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, reel döviz kuru, Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE), dışa açıklık düzeyi, net uluslararası rezervler ve faiz oranı arasındaki uzun dönem ilişkiyi incelemiş ve doğrudan yabancı yatırımın önceki dönem doğrudan yabancı yatırım miktarı, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, ticari dışa açıklık ve net uluslararası rezervlerdeki değişimlerden önemli miktarda etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Ayaydın (2010) 1970-2007 yıllarında Türkiye'de ekonomik büyümenin önemli bir göstergesi olarak kabul edilen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla araştırma yapmıştır. Yazar sonuç olarak, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirlemiştir.

Ağayev (2010) çalışmasında ekonomik büyümeden yabancı sermaye yatırımlarına doğru nedensellik ilişkisinin var olduğunu, içsel büyüme teorilerindeki büyüme dinamiklerinin sistem içinde olduğu fikrini desteklemiştir. Saray (2011) 1970-2009 yıllarında Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım ile istihdam ilişkisini incelenmiştir. Türkiye’nin aldığı doğrudan yabancı yatırımlar ve istihdam arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Başka bir ifadeyle, Türkiye’nin aldığı doğrudan yabancı yatırımlarının işsizliği azaltıcı bir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır. Sönmez ve Pamukçu (2011) ise 2003-2006 dönemi için yaptıkları analizde Türkiye imalat sanayinde doğrudan yabancı yatırım bağlantılı endüstri-içi teknoloji yayılmasının varlığını incelemişlerdir. İlgili dönem itibarıyla aynı endüstride faaliyet gösteren yabancı firmalardan yerel firmalara doğru gelen ve verimliliğini artırıcı etkisi dolayısıyla firma büyümesini pozitif yönlü etkileyen yatay teknoloji yayılımının varlığını tespit etmişlerdir.

1.8. Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Findlay (1978) Solow’un modelini revize ederek ve teknoloji yayılımının büyüme oranının doğrudan yabancı yatırımın bir işlevi olduğunu varsaymıştır. Yabancı sermaye (gelişmiş bir ülke) ve yerel (gelişmekte olan bir ülke) girdiler arasında ayırım yaparak, yabancı sermayedeki artışın iç sermayeyi artırdığını savunmuştur. Bununla birlikte, gelişmekte olan bir ülkede teknoloji transfer oranının, hem göreceli teknoloji boşluğunun hem de doğrudan yabancı yatırımın toplam sermaye stoku içindeki payının azalmasının nedeni olarak göstermiştir. Mankiw vd (1992) de Solow’un modelini değiştirerek çalışmasında kullanmıştır. Kişi başına düşen milli gelir çeşitliliğinin tasarruf oranındaki, nüfus artış hızındaki ve işgücü verimliliğinin düzeyindeki değişikliklerin bir fonksiyonu olduğunu iddia etmişlerdir.

Romer (1986) teknolojik değişimi bir üretim sürecine dahil ettiği bir endojen büyüme teorisi geliştirmiştir. Helpman vd (2004) endojen büyüme teorisinin ekonomik büyümeyi etkileyecek yatırımlar için iki kritik kanala odaklandığını ileri sürmektedir: Birincisi, mevcut ürün yelpazesi üzerindeki etkisi ve ikincisi, araştırma ve geliştirme için erişilebilir bilgi stoku üzerindeki etkisi. Endojen büyüme teorisi, doğrudan yabancı yatırımın teknolojinin yayılımı yoluyla ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılmıştır (Barro, 1990). Doğrudan yabancı yatırım teknolojik gelişmeye yol açan karşılaştırmalı avantajların yaratılması yoluyla ekonomik büyümeyi de teşvik edebilir (Balasubramanyam vd, 1996; Borensztein vd, 1998).

Romer (1990) doğrudan yabancı yatırımın, Ar-Ge çalışmalarının en önemli faktör olan beşeri sermayeyi güçlendirerek ekonomik büyümeyi hızlandırdığını; Grossman ve Helpman

(1991) ise rekabet ve yenilikteki artışın teknolojik ilerlemeyle sonuçlanarak üretkenliği artıracakını ve böylece uzun vadede ekonomik büyümeyi sağlayacağını ifade etmiştir. Bütün bu olumlu faydalara rağmen, Reis (2001) doğrudan yabancı yatırım getirilerinin geri alındığı bir model oluşturmuştur. Yazar, doğrudan yabancı yatırım sonrasında yerli firmaların Ar-Ge sektöründe yabancı firmalarla yer değiştireceğini belirterek, bunun sermaye iadelerinin yabancı firmalara devri nedeniyle iç refahı azaltabileceğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, Firebaugh (1992) doğrudan yabancı yatırım girişlerinin iç yatırımdan daha az kârlı olabileceği ve hatta zararlı olabileceği gibi çeşitli olasılıklar belirlemiştir. Ülke, yurt içi yatırıma göre doğrudan yabancı yatırım girişlerinden daha az kazanabilir, çünkü çokuluslu şirketlerin devlet gelirlerine katkıda bulunma olasılığı daha düşüktür. Yazara göre, doğrudan yabancı yatırımın yerel girişimciliği teşvik etme olasılığı daha düşüktür; çokuluslu şirketlerin kârları yeniden yatırım amaçlı kullanması daha az olasıdır ve yerli firmalarla bağlantı kurma olasılığı daha düşüktür.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA YABANCI YATIRIMIN GÖRÜNTÜSÜ

Çalışmanın amacı Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımları ve ekonomik büyüme etkisini incelemek olduğu için bu bölümde dünyadaki doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili gelişmeler ve trendler incelenmiştir. Bu doğrultuda küresel eğilimler ve beklentiler, bölgesel eğilimler, yatırım politikalarındaki eğilimler, yatırımlar ve yeni endüstriyel politikalar gibi konular dünya genelinde incelenmiştir.

2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Önemli Gelişmeler

Birleşmiş Milletler dünya yabancı yatırımlar ile ilgili UNCTAD adı ile her yıl ‘Dünya Yatırım Raporu’ hazırlamaktadır. Bu kapsamda hazırlanmış olan 2018 yılı dünya genelinde doğrudan yabancı yatırım raporu çerçevesinde 2017 yılı dünya doğrudan yabancı yatırım ile ilgili bazı önemli gelişmeler şunlardır (World Investment Report, 2018);

- Küresel doğrudan yabancı yatırım akışı 2017 yılında % 23 azalarak 1,43 trilyon dolara düşmüştür. Düşüş, kısmen sınır ötesi şirket birleşmeleri ve satın alımlarının değerinde % 22’lik bir düşüşe neden olmuştur,
- Gelişmekte olan ekonomilere yönelik doğrudan yabancı yatırımlar, 2016 yılında % 10’luk bir düşüşün ardından, toparlanma görülmeyle 671 milyar dolar seviyesinde kalmıştır,
- Afrika’ya yönelik doğrudan yabancı sermaye akışı, 2016 yılına göre % 21 düşüşle 42 milyar dolara ulaşmıştır,
- Gelişmekte olan Asya’ya olan doğrudan yabancı yatırım akışı 476 milyar dolar ile sabit kalmıştır. Bölge, dünyadaki en büyük doğrudan yabancı alıcı olarak konumunu yeniden kazanmıştır,
- Latin Amerika ve Karayipler’e doğrudan yabancı yatırımlar % 8 oranında artarak, bölgenin ekonomik toparlanmasının etkisiyle 151 milyar dolara ulaşmıştır. Bu son altı yılda ilk yükseliştir,
- Yapısal olarak zayıf ve hassas ekonomilerdeki doğrudan yabancı yatırımlar kırılgan kalmıştır. En az gelişmiş ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırım akışı % 17 oranında düşerek 26 milyar dolara gerilemiştir,
- Denize kıyısı olmayan gelişmekte olan ülkelere olan doğrudan yabancı yatırımlar, % 3 oranında küçük bir artışla 23 milyar dolara yükselmiştir,

- Gelişmekte olan küçük ada devletlerinde doğrudan yabancı yatırımlar % 4 artarak 4,1 milyar dolara ulaşmıştır,
- Gelişmiş ekonomilere yönelik doğrudan yabancı yatırım akışı, % 37 oranında keskin bir şekilde 712 milyar dolara düşmüştür. Doğrudan yabancı sermaye girişindeki bu güçlü düşüş, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 2016 yılındaki artıştan sonra, önceki seviyelere dönüşe neden olmuştur,
- Sermaye geri dönüş oranlarındaki düşüş, yatırımların gerilemesine yol açmıştır. Doğrudan yabancı yatırımın küresel ortalama geri dönüşü, 2012 yılında % 8,1 seviyesinden, % 6,7 seviyesine kadar düşmüştür,
- Afrika, Latin Amerika ve Karayipler'deki doğrudan yabancı yatırım düşüşleri ile yatırımların geri dönüşü de tüm bölgeler için düşmüştür,

Son zamanlarda, artan sayıda ülke yabancı yatırımlara karşı daha kritik bir duruş sergilemeye başlamıştır. 2017'de yeni yatırım kısıtlamaları veya düzenlemeleri ulusal güvenlik, arazi ve doğal kaynakların yabancı sahipliğiyle ilgili endişeleri gün yüzüne çıkarmıştır. Bazı ülkeler, özellikle stratejik varlıklar ve teknoloji firmaları olmak üzere, yabancı alımların denetimini artırmıştır. Günümüzde ise bazı ülkeler yatırım prosedürlerini daha da sıkılaştırmayı düşünmektedir (World Investment Report, 2018).

2.2. Küresel Eğilimler ve Beklentiler

Dünyadaki doğrudan yabancı yatırım akışları 2017 yılsonunda % 23 düşerek, 2016 yılında 1,87 trilyon dolar seviyesinden, 2017'de 1,43 trilyon dolara düşmüştür. Bu düşüşe rağmen, GSYH ve ticaret gibi diğer makroekonomik değişkenler 2017 yılında önemli bir iyileşme kaydetmiştir. Düşüş, net sınır ötesi şirket birleşme ve satın almaların değerinde % 22'lik bir düşüşe de sebep olmuştur. Ancak, 2016 yılında doğrudan yabancı yatırımın artmasını sağlayan tek seferlik büyük anlaşmalar ve kurumsal yeniden yapılandırmalara rağmen, 2017 yılında düşüş önemli ölçüde devam etmiştir. Açıklanan yeşil alan yatırımının (ana şirket veya hükümet, şirketin merkezi olduğu ülkenin dışında bir ülkede yeni tesisler kurarak yeni bir girişim başlattığında ortaya çıkar) değeri de % 14 oranında düşerek, 720 milyar dolara gerilemiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar geliştirmekte olan ekonomilerde istikrarlı seyrederken, gelişmiş ekonomilerde ise gerilemeye eğilim göstermiştir. Sonuç olarak, geliştirmekte olan ekonomiler 2017 yılında toplam yatırımların % 47'sini alarak payını artırmıştır (World Investment Report, 2018). Tablo 2.1'de 2016-2017 yılları bölgelere göre doğrudan yabancı yatırım sermayeleri verilmiştir.

Tablo 2.1 2016-2017 Bölgelere Göre DYY Sermayesi ve Değişim

Bölge	2016 (milyar \$)	2017(milyar \$)	Değişim (%)
Dünya	1868	1430	-23
Gelişmiş Ülkeler	1133	712	-42
Avrupa Birliği	524	204	-26
Diğer Gelişmiş Avrupa Ülkeleri	41	30	-26
Kuzey Amerika	494	300	-39
Diğer Gelişmiş Ülkeler	74	79	7
Gelişmekte Olan Ülkeler	670	671	0
Afrika	53	42	-21
Lain Amerika ve Karayipler	140	151	8
Asya	475	576	0
Geçiş Ekonomileri	64	47	-27

Kaynak: World Investment Report, 2018

Tablo 2.1 incelendiğinde gelişmekte olan ülkeler ve Asya'da doğrudan yabancı yatırımlar sabit kalmıştır. Gelişmiş ekonomiler, Avrupa Birliği, diğer gelişmiş Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ülkeleri, Afrika ve geçiş ekonomilerinde (devlet güdümlü ekonomiden serbest ekonomiye geçiş yapmakta olan ekonomilere verilen teknik bir isim) düşüş meydana gelirken; diğer gelişmiş ülkeler, Latin Amerika ve Karayipler'de artış sağlanmıştır. Gelişmekte olan ekonomilere yönelik doğrudan yabancı yatırım girişleri 2016 seviyesine yakın bir seviyede kalırken, 2016 yılında yüzde 10'luk bir düşüşün ardından toparlanma belirtisi göstermeyerek 2017 yılında 671 milyar dolar seviyesinde kalmıştır.

Doğrudan yabancı sermaye bağlamında en iyi 10 ev sahibi ekonominin yarısı gelişmekte olan ekonomilerdir. Amerika Birleşik Devletleri 275 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım girişi alarak en büyük alıcı ev sahibi ekonomi olmuşken, bunu Çin takip etmiştir. Çin 2017 yılının ilk yarısındaki yavaşlamaya rağmen, 136 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım giriş rekoru kırmıştır. Fransa, Almanya ve Endonezyamda önemli artışlar kaydeden diğer ülkelerdir. 2016 ve 2017 yılı yüksek oranlarda doğrudan yabancı yatırım alan bazı ülkeler Tablo 2.2'de verilmiştir.

Tablo 2.2 incelendiğinde Çin, Brezilya, Fransa, Almanya, İrlanda, Endonezya ve İsrail'e olan doğrudan yabancı yatırımların 2016 yılına kıyasla arttığı görülmektedir. En fazla dış doğrudan yabancı yatırımcılar halen gelişmiş ekonomilerdir (Tablo 2.3).

Gelişmiş ekonomilerden yapılan dış yatırım akışı 2017 yılında % 3 azalarak 1 trilyon dolara düşmüştür. Küresel dışa yönelimdeki doğrudan yabancı yatırım akışlarının payı % 71 olarak sabit kalmıştır. Çin çıkışlarının düşmesinden (% 36 azalarak 125 milyar dolara düşmüştür) dolayı, gelişmekte olan ekonomilerden elde edilen doğrudan yabancı yatırım akışları 2015-2016 döneminde % 6 düşüşle 381 milyar dolara gerilemiştir. Geçiş ekonomilerinden gelen girdiler ise % 59 artarak 40 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 2.2 2016-2017 Yüksek DYY Alan Bazı Ülkeler ile İlgili Veriler

Bölge	2016 (milyar \$)	2017(milyar \$)	2016 Dünya Sıralaması
A.B.D.	457	275	1
Çin	134	136	3
Hong Kong	117	104	4
Brezilya	58	63	7
Singapur	77	62	6
Hollanda	86	58	5
Fransa	35	50	14
Avustralya	48	46	9
İsviçre	48	41	8
Hindistan	44	40	11
Almanya	17	35	19
Meksika	30	30	16
İrlanda	15	29	20
Rusya	37	25	10
Kanada	37	24	12
Endonezya	4	23	47
İspanya	20	19	18
İsrail	12	19	27
İtalya	22	17	17
Kore	12	17	26

Kaynak: World Investment Report, 2018

Negatif doğrudan yabancı yatırım eğilimi çeşitli faktörlerden kaynaklanmıştır. Önemli faktörlerden biri, geçtiğimiz beş yıl içerisinde doğrudan yabancı yatırımların geri dönüş oranlarında önemli bir düşüş olmasıdır. 2017 yılında, uluslararası doğrudan yatırım geri dönüş oranı % 6,7'ye düşmüştür. Doğrudan yabancı yatırım geri dönüş oranları Tablo 2.4'de verilmiştir.

Tablo 2.3 2016-2017 Yüksek DYY Veren Bazı Ülkeler ile İlgili Veriler

Bölge	2016 (milyar \$)	2017(milyar \$)	2016 Dünya Sıralaması
A.B.D.	281	342	1
Japonya	145	160	4
Çin	196	125	2
U.K.	-23	100	158
Hong Kong	60	83	8
Almanya	51	82	9
Kanada	74	77	5
Fransa	63	58	7
Lüksemburg	44	41	10
İspanya	38	41	11
Rusya	27	36	15
Kore	30	32	12
Singapur	28	25	14
İsveç	6	24	29
Hollanda	172	23	3
Belçika	22	21	17
Tayland	12	19	22
İrlanda	29	19	13
U.A.E.	13	14	21
Tayvan	18	11	18

Kaynak: World Investment Report, 2018

Tablo 2.4 2012-2017 Bölgelere Göre DYY Geri Dönüş Oranları (%)

Bölge	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Dünya	8,1	7,8	7,9	6,8	7,0	6,7
Gelişmiş Ülkeler	6,7	6,3	6,6	5,7	6,2	5,7
Gelişmekte Olan Ülkeler	10,0	9,8	9,5	8,5	8,1	8,0
Afrika	12,3	12,4	10,6	7,1	5,4	6,3
Asya	10,5	10,8	10,6	9,9	9,5	9,1
Doğu ve Güneydoğu Asya	11,5	11,8	11,7	11,0	10,3	10,1
Güney Asya	7,2	6,7	6,1	5,5	6,4	5,7
Batı Asya	5,5	5,4	4,9	4,6	4,6	3,4
Lain Amerika ve Karayipler	7,9	6,7	6,6	5,2	5,3	5,6
Geçiş Ekonomileri	14,4	13,9	14,6	10,2	11,1	11,8

Kaynak: World Investment Report, 2018

Tablo 2.4’de görüldüğü üzere 2017 yılında gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırım geri dönüş oranı dünya genel oranının üzerindeyken, gelişmiş ülkelerde ise dünya ortalamasının altında kalmıştır. Doğrudan yabancı yatırım veren bazı ülkelerin 2016 ve 2017 yıllarındaki verileri Tablo 2.5’de verilmiştir.

Tablo 2.5 Doğrudan Yabancı Yatırım Veren Bazı Ülke Verileri (Milyar Dolar)

Ülke	2016 Sırası	2016	2017
Amerika	1	281	342
Japonya	4	145	160
Çin	2	196	125
İngiltere	158	-23	100
Almanya	9	51	82
Kanada	5	74	77
Fransa	7	63	58
Lüksemburg	10	44	41
İspanya	11	38	41
Rusya	15	27	36
Hollanda	3	172	23
Belçika	17	22	21

Kaynak: World Investment Report, 2018

Uluslararası üretim günümüzde halen genişlemektedir; fakat genişleme oranı yavaşlamakta, sınır ötesi işlemler ve mal, hizmet değişimi ve üretim faktörleri değişmektedir. Yabancı iştiraklerin son beş yıllık ortalama büyüme oranı % 1,5 ve istihdamın son beş yıllık ortalama büyüme oranı % 2,5’dir. Tablo 2.5 incelendiğinde 2016 ve 2017 yıllarında doğrudan yabancı yatırım veren bazı ülkeler ile ilgili aşağıdaki önemli gelişmeler yaşanmıştır;

- Amerika’nın doğrudan yabancı yatırım miktarı 2016 yılına kıyasla 2017 yılında artış göstermiştir,
- İngiltere 2016 yılında doğrudan yabancı yatırımlarını geri çekmiş olmasına rağmen, 2017 yılında tekrar doğrudan yabancı yatırım vermiştir,

- Hollanda'nın vermiş olduğu doğrudan yabancı yatırım miktarı 2016 yılına kıyasla 2017 yılında azalmıştır,
- 2016 yılına kıyasla Japonya, Belçika, Rusya, Lüksemburg, Kanada ve Almanya'nın vermiş olduğu doğrudan yabancı yatırım miktarı artmıştır,
- 2016 yılına kıyasla Çin, Fransa ve İspanya'nın vermiş olduğu doğrudan yabancı yatırımları azalmıştır.

2.3. Bölgesel Eğilimler

Birleşmiş Milletler dünya yabancı yatırımlar ile ilgili 'Dünya Yatırım Raporu' kapsamında hazırlanmış olan 2018 yılı dünya yabancı yatırım raporu çerçevesinde 2017 yılı bölgesel eğilimler şunlardır (World Investment Report, 2018);

- Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımlar 2017'de % 42 düşüşle 42 milyar dolara gerilemiştir.
- Etiyopya ve Fas'da ise ihracatçılara doğrudan yabancı yatırımlar nispeten daha fazla olmuştur.
- Kuzey Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırım akışları %yüzde 4 azalarak 13 milyar dolara inmiştir.
- Mısır'daki yatırımlar da 2017 yılında azalmıştır; fakat ülke Afrika'daki en büyük doğrudan yabancı yatırım alıcı ülke olmaya devam etmiştir.
- Fas'a yapılan doğrudan yatırımlar, otomotiv sektöründeki büyük yatırımlar da dahil olmak üzere % 23 artışla 2,7 milyar dolara çıkmıştır.
- Orta Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırım akışları % 22 azalarak 5,7 milyar dolar olmuştur.
- Nijerya'nın ekonomik sıkıntılarından dolayı Batı Afrika'ya doğrudan yabancı yatırım % 11'lik bir düşüşle 11,3 milyar dolara gerilemiştir. Nijerya'ya doğrudan yabancı yatırım % 21 düşerek 3,5 milyar dolara düşmüştür.
- Afrika'nın en hızlı büyüyen bölgesi olan Doğu Afrika, 2016'da % 3'lük bir düşüşle 2017'de 7,6 milyar dolarda kalmıştır. Etiyopya, bu miktarın yaklaşık yarısını 3.6 milyar dolar ile almıştır.
- Kenya, güçlü iç talep ve bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) sektörlerine girişler nedeniyle doğrudan yabancı yatırımların % 71 artışla 672 milyon dolara yükseldiğini görmüştür.

- Güney Afrika'da, doğrudan yabancı yatırımlar % 66 azalarak 3,8 milyar dolar olmuştur. Buna karşılık, Zambiya doğrudan yabancı yatırım girdilerini arttırmıştır.
- 2017 yılında Asya'da gelişmekte olan doğrudan yabancı yatırım akışı 2016 yılı (476 milyar dolar) ile aynı seviyede kalmıştır.
- Çin'deki yüksek teknoloji sektöründeki güçlü yatırımlar ve çoğu ASEAN ülkesinde artışlar, Hong Kong, Singapur, Hindistan ve Suudi Arabistan gibi bölgelerdeki diğer büyük alıcı ekonomilerdeki düşüşleri dengelemiştir. Bölge, küresel girişlerdeki payını 2016'da % 25'ten 2017'de % 33'e çıkarmasıyla, en büyük doğrudan yabancı alıcı konumunu geri kazanmıştır.
- Latin Amerika ve Karayipler'e doğrudan yabancı yatırımlar 2017'de % 8 artarak 151 milyar dolara yükselmiştir. Bu, 2011'de ulaşılan zirvenin oldukça altında kalmasına rağmen, son altı yılda ilk yükseliştir.
- Latin Amerika çokuluslu şirketler uluslararası yatırım faaliyetlerine yeniden başladıkça, bölgedeki çıkışlar 2017 yılında % 86 oranında artarak 17,3 milyar dolara yükselmiştir.
- Bağımsız Devletler Topluluğu ve Güneydoğu Avrupa geçiş ekonomilerine yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, % 27 oranında düşerek, 2005'ten bu yana ikinci en düşük seviye olan 47 milyar dolara gerilemiştir. Bu düşüşün büyük kısmı, dört ana alıcıdaki (Rusya, Kazakistan, Azerbaycan ve Ukrayna) zayıf doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanmıştır. Bunun aksine, önemli yeşil alan yatırımları ve Rusya'daki çokuluslu şirketlerin birkaç büyük satın alımından dolayı çıkışlar % 59 oranında artarak 40 milyar dolara yükselmiştir.
- Avrupa'da çıkışlar % 21 oranında azalarak 418 milyar dolara düşmüştür.
- Almanya ve İngiltere'den gelen çıkışlar keskin bir şekilde artmıştır.
- 2016 yılında Avrupa'nın en büyük kaynak ülkesi olan Hollanda'dan gelen doğrudan yabancı sermaye çıkışları 149 milyar dolarlık bir düşüşle, 23 milyar dolara gerilemiştir.
- Kuzey Amerika'dan gelen çıkışlar % 18 artmıştır. Vergi reformu beklentisi 2017 yılı sonuna doğru daha belirgin hale geldiğinden, Birleşik Devletler çokuluslu şirketler, yurtdışı kazançların geri dönüşünü, yeniden yatırıma ekleyerek ertelemiştir.
- Asya-Pasifik'te, Japonya'dan çıkışlar artmaya devam ederek 160 milyar dolara ulaşmıştır.

Gelişmiş ekonomilere yönelik doğrudan yabancı yatırımların 2018 yılında ılımlı bir şekilde artması öngörülmektedir. Açıklanan yeşil alan projelerinin değerindeki artış (% 25 artışla 318 milyar dolara) olumlu bir işarettir. Bununla birlikte, küresel ticaret politikalarındaki mevcut gerilimler belirsizlik yaratmaktadır.

2.3.1. Afrika Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım

Afrika'ya doğrudan yabancı sermaye akışı, 2017 yılında % 21'lik bir düşüşle 42 milyar dolara gerilemiştir. Kuzey Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırım akışları % 4 düşüşle 13 milyar dolar olmuştur. Mısır'daki doğrudan yabancı yatırım düşmüştür; fakat ülke Afrika'daki en büyük doğrudan yabancı yatırım alıcısı olmaya devam etmiştir. Fas'a yapılan doğrudan yabancı yatırım, otomotiv sektöründeki büyük yatırımların bir sonucu olarak % 23 artışla 2,7 milyar dolara yükselmiştir. Orta Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırım akışları % 22 azalarak 5,7 milyar dolar olmuştur. Nijerya'nın ekonomisinin sıkıntıda olması nedeniyle Batı Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımlar % 11'lik bir düşüşle 11,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Nijerya'ya yapılan doğrudan yabancı yatırım % 21 düşüşle 3,5 milyar dolar olmuştur. Afrika'nın en hızlı büyüyen bölgesi olan Doğu Afrika, 2017'de % 3'lük bir düşüşle 7,6 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım almıştır. Etiyopya bu miktarın yaklaşık yarısını 3,6 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım almış ve Afrika'nın en büyük ikinci doğrudan yabancı yatırım alan ülkesi olmuştur. Kenya, güçlü iç talep ve bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) sektörlerine girişi nedeniyle % 71 artışla 672 milyon dolar doğrudan yabancı yatırım almıştır. Güney Afrika'da, doğrudan yabancı yatırım % 66 oranında azalarak 3,8 milyar dolar olmuştur. Güney Afrika'ya doğrudan yabancı yatırım politik belirsizlikler nedeniyle % 41 düşüşle 1,3 milyar dolara düşmüştür. Buna karşın, Zambiya'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımlar daha çok bakır yatırımına destek vererek artmıştır (World Investment Report, 2018).

2016 ve 2017 yıllarında Afrika'da endüstriler temelinde net sınır ötesi birleşmeler (SÖB) ve sektörel satın almalar (SSA) (Tablo 2.6) ve endüstriler temelinde greenfield (greenfield herşeye sıfırdan başlayarak herşeyiyle yeni bir tesis veya fabrika kurmanın gerçekleştiği yatırımlardır) yatırımlar (Tablo 2.7) aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.6 Afrika'da Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar)

Sektörler	Satış		Satın Alma	
	2016	2017	2016	2017
Toplam	9684	3542	7161	1967
Birincil	52	30	329	2136
Madencilik, taşocakçılığı ve petrol	45	30	329	2136
İmalat	-345	284	3667	316
Yiyecek, içecek ve tütün	780	9	-35	55
İlaçlar, tıbbi kimyasallar ve botanik ürünler	87	2	566	444
Temel metal ve metal ürünler	-1102	244	-	-
Hizmet	9977	3137	3165	-485
Ticaret	6	80	-174	383
Bilgi ve iletişim	-39	-373	342	-5254
Programlama ve yayın faaliyetleri	-	-	130	-4527
Finans ve sigorta faaliyetleri	512	506	1927	3542
İş faaliyetleri	103	2699	667	231

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.6'da görüldüğü üzere Afrika'da 2017 yılında bir önceki yıla kıyasla hem satışlar ve hem de satın almalar azalmıştır. 2017 yılında en çok satın alınan sektör finans ve sigorta faaliyetleri sektörüdür.

Tablo 2.7 Afrika'da Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar)

Sektörler	Yıllar	
	2016	2017
Toplam	94039	85305
Birincil	3713	10574
Madencilik, taşocakçılığı ve petrol	3713	10574
İmalat	19357	21060
Tekstil, giyim ve deri	1077	3998
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	5107	5644
Metalik olmayan mineral ürünler	1144	3036
Motorlu taşıtlar ve diğer taşımacılık ekipman	2754	1506
Hizmet	70969	53671
Elektrik, gaz ve su	15601	37485
İnşaat	16372	6488
Ulaştırma, depolama ve iletişim	12872	3215
İş faaliyetleri	22734	3063

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.7 incelendiğinde Afrika greenfield yatırımlar 2017 yılında bir önceki yıla oranla azalmıştır. 2017 yılında en çok greenfield yatırım hizmet sektörlerine yapılmıştır. Hizmet sektörleri içerisinde en çok greenfield yatırımın elektrik, gaz ve su sektörüne, ikinci sırada ise madencilik, taşocakçılığı ve petrol sektörüne yapıldığı görülmektedir.

2.3.2. Asya Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım

2017 yılında gelişmekte olan Asya'ya doğrudan yabancı sermaye akışları 2016 seviyesi (476 milyar dolar) ile aynı düzeyde kalmıştır. Çin'deki yüksek teknoloji sektörüne yapılan güçlü yatırımlar ve çoğu Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ülkesindeki

doğrudan yabancı sermaye artışı, Hong Kong (Çin), Singapur, Hindistan ve Suudi Arabistan da dahil olmak üzere bölgedeki diğer büyük alıcı ekonomilerindeki düşüşleri dengelemeklemiştir. Bölge, 2016 yılında küresel girişler içindeki payı olan % 25'i, 2017'de % 33'e yükselterek en büyük doğrudan yabancı yatırım alıcısı olarak yerini almıştır. Doğu Asya'daki doğrudan yabancı yatırım, Hong Kong'da (Çin) düşüşle birlikte 265 milyar dolar olmuştur ve bu Çin'de tüm zamanların en yüksek seviyesidir. Güneydoğu Asya'da, ASEAN ülkelerindeki doğrudan yabancı yatırımlar % 11 oranında artarak 134 milyar dolara yükselmiş ve çoğu üye ülkeye yapılan doğrudan yabancı sermaye akışlarında artış ve Endonezya'da güçlü bir toparlanma görülmüştür. Güney Asya'ya doğrudan yabancı yatırım girişleri, Hindistan'a doğrudan yabancı yatırımlarda düşüşle birlikte % 4 azalarak 52 milyar dolara gerilemiştir. Batı Asya'ya doğrudan yabancı yatırım düşüş eğilimini sürdürmüştür (26 milyar dolara) ve bölgeye girişler 2008'den bu yana neredeyse sürekli azalmıştır (World Investment Report, 2018).

2016 ve 2017 yıllarında Asya'da endüstriler temelinde net sınır ötesi birleşmeler ve sektörel satın almalar (Tablo 2.8) ve endüstriler temelinde greenfield yatırımlar (Tablo 2.9) aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.8 Asya'da Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar)

Sektörler	Satış		Satın Alma	
	2016	2017	2016	2017
Toplam	47699	79363	163822	193789
Birincil	-1763	18489	13293	4829
Madencilik, taşocakçılığı ve petrol	-1850	17551	13293	5568
İmalat	17307	17146	24781	61052
Yiyecek, içecek ve tütün	4781	6780	3170	1794
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	1298	2790	313	44816
Bilgisayar, elektronik, optik ürünler ve elektrikli cihazlar	4265	1851	7010	8686
Makine ve ekipman	3420	437	6210	596
Hizmet	32155	43727	125643	127907
Nakliye ve depolama	5707	3876	20355	9509
Bilgi ve iletişim	4375	18317	511	14572
Finans ve sigorta faaliyetleri	5590	7824	67000	74082
İş faaliyetleri	7200	6597	11457	21374

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.8'de görüldüğü üzere Asya'da 2017 yılında bir önceki yıla kıyasla hem satışlar ve hem de satın almalar artmıştır. 2017 yılında en çok satın almanın olduğu sektör finans ve sigorta faaliyetleri sektörüdür.

Tablo 2.9 Asya’da Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar)

Sektörler	Yıllar	
	2016	2017
Toplam	345532	210540
Birincil	5541	1063
Madencilik, taşocakçılığı ve petrol	5541	941
İmalat	131806	110006
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	19761	17389
Metaller ve metal ürünler	14216	7105
Elektrikli ve elektronik aletler	33039	27696
Motorlu taşıtlar ve diğer taşımacılık ekipman	19728	16723
Hizmet	208186	99471
Elektrik, gaz ve su	63271	22646
İnşaat	74917	24562
Ulaştırma, depolama ve iletişim	15429	12303
İş faaliyetleri	21109	17547

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.9 incelendiğinde Asya greenfield yatırımlar 2017 yılında bir önceki yıla oranla azalmıştır. 2017 yılında en çok greenfield yatırım imalat sektörlerine yapılmıştır. Hizmet sektörleri içerisinde en çok greenfield yatırımın inşaat sektörüne, ikinci sırada ise elektrik, gaz ve su sektörüne yapıldığı görülmektedir.

2.3.3. Latin Amerika ve Karayipler Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım

Latin Amerika ve Karayiplere yapılan doğrudan yabancı yatırımlar 2017 yılında % 8 oranında artarak 151 milyar dolara çıkmıştır. Bu, altı yıldaki ilk yükseliş olmasına rağmen, doğrudan yabancı sermaye girişler 2011 yılında ulaşılan zirvenin oldukça altında kalmıştır. Latin Amerika çokuluslu şirketleri uluslararası yatırım faaliyetlerine devam ettikçe, bölgeden çıkan doğrudan yabancı yatırım çıkışları 2017 yılında % 86 oranına geri dönmüştür. Bölgenin önde gelen iki ekonomisi olan Arjantin ve Brezilya’nın ekonomisindeki durgunlukların sona ermesi ile Güney Amerika’ya doğrudan yabancı yatırım % 10 oranında artmıştır. Brezilya’ya yapılan doğrudan yabancı yatırım, enerji sektöründeki önemli bir akışın desteğiyle % 8 artarak 63 milyar dolara ulaşmıştır (World Investment Report, 2018).

Kolombiya’daki yatırımlar, petrol fiyatlarındaki yılsonunda toparlanması, altyapı yatırımları ve iç talebin artması ile % 5 artarak 14,5 milyar dolara yükselmiştir. Orta Amerika’daki yatırımlar 42 milyar dolara ulaşmıştır. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasının yeniden müzakere edilmesinin sonucu konusundaki belirsizliğe rağmen, Meksika’ya doğrudan yabancı yatırım girişleri, otomotiv endüstrisine rekor seviyedeki yatırımlarla desteklenerek 30 milyar dolar seviyesinde sabit kalmıştır. Karayiplerin alt bölgelerindeki doğrudan yabancı yatırımlar, Dominik Cumhuriyeti’nde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım akışlarıyla % 48 artarak 3,6 milyar dolara yükselmiştir (World Investment Report, 2018).

2016 ve 2017 yıllarında Latin Amerika ve Karayiplerde endüstriler temelinde net sınır ötesi birleşmeler ve sektörel satın almalar (Tablo 2.10) ve endüstriler temelinde greenfield yatırımlar (Tablo 2.11) aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.10 Latin Amerika ve Karayipler’de Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar)

Sektörler	Satış		Satın Alma	
	2016	2017	2016	2017
Toplam	18099	29535	272	5426
Birincil	1848	1809	-797	-2060
Madencilik, taşocakçılığı ve petrol	1848	1241	-797	-1487
İmalat	7527	5207	3895	3390
Yiyecek, içecek ve tütün	2065	2923	1340	3203
Kağıt ve kağıt ürünleri	1105	1271	164	-
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	1490	195	78	1116
Eczacılık, tıbbi kimyasallar ve bitkisel ürünler	2298	430	22	-
Temel metal ve metal ürünler	227	-	-224	-167
Hizmet	8724	22519	-2826	4096
Elektrik, gaz, su ve atık yönetimi	7917	18726	86	324
Nakliye ve depolama	4495	996	-	1739
Gayrimenkul faaliyetleri	804	1614	-197	4

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.10’da görüldüğü üzere Latin Amerika ve Karayiplerde 2017 yılında bir önceki yıla kıyasla hem satışlar ve hem de satın almalar artmıştır. 2017 yılında en çok satın alınan olduğu sektör yiyecek, içecek ve tütün sektörüdür.

Tablo 2.11 Latin Amerika ve Karayipler’de Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar)

Sektörler	Yıllar	
	2016	2017
Toplam	74215	70054
Birincil	4407	4463
Madencilik, taşocakçılığı ve petrol	4407	4463
İmalat	28830	31825
Yiyecek, içecek ve tütün	5399	4849
Kağıt ve kağıt ürünleri	148	4779
Metaller ve metal ürünler	2032	4511
Motorlu taşıtlar ve diğer taşımacılık ekipman	9434	8605
Hizmet	40979	33766
Elektrik, gaz ve su	15525	10209
Ticaret	2881	3450
Ulaştırma, depolama ve iletişim	9702	11460
İş faaliyetleri	7103	3698

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.11 incelendiğinde Latin Amerika ve Karayiplerde greenfield yatırımlar 2017 yılında bir önceki yıla oranla azalmıştır. 2017 yılında en çok greenfield yatırım hizmet sektörlerine yapılmıştır. Hizmet sektörleri içerisinde en çok greenfield yatırımın ulaştırma, depolama ve iletişim sektörüne, ikinci sırada ise elektrik, gaz ve su sektörüne yapıldığı görülmektedir.

2.3.4. Geçiş Ekonomileri Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım

Güney-Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) geçiş ekonomilerine yapılan doğrudan yabancı yatırımlar 2005'ten bu yana %27'lik düşüşle ikinci en düşük seviye olan 47 milyar dolar olmuştur. Düşüşlerin çoğu, dört büyük alıcıdaki (Rusya Federasyonu, Kazakistan, Azerbaycan ve Ukrayna) düşük doğrudan yabancı sermaye akışından kaynaklanmıştır. Buna karşın, Rusya Federasyonu'ndaki önemli greenfield yatırımları ve çokuluslu şirketlerin birkaç büyük satın alması nedeniyle % 59 artarak 40 milyar dolara yükselmiştir. Güneydoğu Avrupa'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, 2016'daki düşüşün ardından % 20 artarak 5.5 milyar dolara yükselmiştir. İç doğrudan yabancı yatırım, güçlü bir GSYİH büyümesi, özel sektör iş yaratma desteği ve Avrupa Birliği (AB) ile artan işbirliği ile yükselmiştir. Alt bölgenin en büyük ekonomisi olan Sırbistan'da yabancı yatırım, çoğunlukla mevcut yabancı ortaklıklara yeniden yatırım yapılarak % 22 oranında artarak 2,9 milyar dolara ulaşmıştır. BDT ve Gürcistan'a doğrudan yabancı yatırım akışları, 2016 yılında toparlanmalarının ardından % 31 oranında daralarak 41 milyar dolara gerilemiştir. Politika belirsizliğinin devam etmesi ile kısmen jeopolitik kaygılarla bağlantılı olarak düşüş yaşanmıştır (World Investment Report, 2018).

2016 ve 2017 yıllarında geçiş ekonomilerine endüstriler temelinde net sınır ötesi birleşmeler ve sektörel satın almalar (Tablo 2.12) ve endüstriler temelinde greenfield yatırımlar (Tablo 2.13) aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.12 Geçiş Ekonomilerde Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar)

Sektörler	Satış		Satın Alma	
	2016	2017	2016	2017
Toplam	5018	12703	-809	13948
Birincil	5602	13235	164	13989
Madencilik, taşocakçılığı ve petrol	5628	13235	205	14032
İmalat	263	104	-276	4
Yiyecek, içecek ve tütün	-23	48	-	-
Temel metal ve metal ürünler	104	54	-299	-55
Hizmet	-847	-635	-698	-44
Elektrik, gaz, su ve atık yönetimi	83	-124	-	-
İnşaat	-209	11	64	-
Ticaret	-163	46	-1135	-
Nakliye ve depolama	360	344	-	-
Finans ve sigorta faaliyetleri	-751	-118	85	161
Gayrimenkul faaliyetleri	-7	-826	-	2

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.12'de görüldüğü üzere geçiş ekonomilerinde 2017 yılında bir önceki yıla kıyasla hem satışlar ve hem de satın almalar artmıştır. 2017 yılında en çok satın alınan sektör madencilik, taşocakçılığı ve petrol sektörüdür. Bunun nedeni ise bölgenin zengin doğal kaynaklara sahip olmasıdır.

Tablo 2.13 Geçiş Ekonomilerde Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar)

Sektörler	Yıllar	
	2016	2017
Toplam	64860	35424
Birincil	37682	654
Madencilik, taşocakçılığı ve petrol	37562	654
İmalat	16028	23498
Yiyecek, içecek ve tütün	3774	3584
Kağıt ve kağıt ürünleri	2152	2373
Metaller ve metal ürünler	1082	4982
Motorlu taşıtlar ve diğer taşımacılık ekipman	2121	3833
Hizmet	11150	11271
Elektrik, gaz ve su	1949	1567
Ticaret	3370	4109
Ulaştırma, depolama ve iletişim	1501	2609
İş faaliyetleri	2102	1248

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.13 incelendiğinde geçiş ekonomilerinde greenfield yatırımlar 2017 yılında bir önceki yıla oranla azalmıştır. 2017 yılında en çok greenfield yatırım imalat sektörlerine yapılmıştır. Hizmet sektörleri içerisinde en çok greenfield yatırımın ticaret sektörüne, ikinci sırada ise ulaştırma, depolama ve iletişim sektörüne yapıldığı görülmektedir.

2.3.5. Gelişmiş Ekonomiler Bölgesinde Doğrudan Yabancı Yatırım

Gelişmiş ekonomilere yapılan doğrudan yabancı sermaye akışları % 37 azalarak 712 milyar dolara gerilemiştir. 2015–2016 döneminde doğrudan yabancı yatırımlarda büyüme, gelişmiş ekonomilere yapılan yıllık girişlerin 1 trilyon doları aştığı zaman sona ermiştir. Doğrudan yabancı yatırımlardaki büyük düşüşler, 2016’daki olağanüstü yüksek değerdeki şirket birleşmeleri ve satın almaların ardından Birleşik Krallık’ta ve vergi indirimlerini kısıtlayan ABD’de gerçekleşmiştir. Gelişmiş ekonomilerden çıkan yabancı sermaye çıkışları 2016 yılında gözlemlenen seviyelere benzer kalmıştır. Kuzey Amerika’da azalan şirket içi krediler ve elden çıkarmalar girişleri azaltmıştır. Asya-Pasifik’te yabancı sermaye girişleri, küresel eğilimin aksine sabit kalmıştır. Avrupa’da, çıkışlar % 21 gerileyerek 418 milyar dolara gerilemiştir. Almanya ve İngiltere’den gelen çıkışlar keskin bir şekilde yükselmiştir. Fransa’dan gelenler yüksek seviyelerini korumuştur. 2016 yılında Avrupa’nın en büyük kaynak ülkesi olan Hollanda’dan yapılan doğrudan yabancı sermaye çıkışları, temel olarak birleşme ve satın alma işlemlerinin azalması nedeniyle 149 milyar dolar azalarak 23 milyar dolara gerilemiştir. Kuzey Amerika’dan çıkışlar % 18 artmıştır. Vergi reformu beklentisi 2017 yılının sonuna doğru daha belirgin hale geldiğinde, ABD çokuluslu şirketlerin denizaşırı kazançların geri gönderilmesini erteleterek yeniden yatırımın yapılmasına katkıda bulunmuştur. Asya-Pasifik’te, Japonya’dan çıkışlar 160 milyar dolarla yükselmeye devam etmiştir (World Investment Report, 2018).

2016 ve 2017 yıllarında gelişmiş ekonomilerde endüstriler temelinde net sınır ötesi birleşmeler ve sektörel satın almalar (Tablo 2.14) ve endüstriler temelinde greenfield yatırımlar (Tablo 2.15) aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.14 Gelişmiş Ekonomilerde Sektörler Temelinde Net SÖB ve SSA (Milyon Dolar)

Sektörler	Satış		Satın Alma	
	2016	2017	2016	2017
Toplam	806398	568909	703781	463956
Birincil	77223	-9082	-3771	-21068
İmalat	381131	304070	366176	206077
Yiyecek, içecek ve tütün	130438	78005	116995	70186
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	32102	62291	36727	28327
Eczacılık, tıbbi kimyasallar ve bitkisel ürünler	92646	69428	102949	15531
Bilgisayar, elektronik, optik ürünler ve elektrikli cihazlar	70716	23678	24826	34981
Makine ve ekipman	28120	51146	9131	52775
Hizmet	348045	273921	341376	278947
Elektrik, gaz, su ve atık yönetimi	53435	30800	34103	-3764
Nakliye ve depolama	35607	17412	25232	41685
Finans ve sigorta faaliyetleri	96669	50304	184416	152932
İş faaliyetleri	68814	96877	43144	40637

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.14’de görüldüğü üzere gelişmiş ekonomilerde 2017 yılında bir önceki yıla kıyasla hem satışlar ve hem de satın almalar azalmıştır. 2017 yılında en çok satın alınan sektör hizmet sektörüdür. Hizmet sektörü içerisinde en çok satın alma finans ve sigorta faaliyetlerinde olmuştur.

Tablo 2.15 Gelişmiş Ekonomilerde Sektörler Temelinde Greenfield Yatırımlar (Milyon Dolar)

Sektörler	Yıllar	
	2016	2017
Toplam	254187	318406
Birincil	2446	3996
İmalat	99300	151314
Tekstil, giyim ve deri	18162	16127
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	12813	32060
Elektrikli ve elektronik aletler	8161	21669
Motorlu taşıtlar ve diğer taşımacılık ekipman	21586	31817
Hizmet	152441	163096
Elektrik, gaz ve su	32287	23404
İnşaat	30314	26292
Ticaret	15823	20967
Ulaştırma, depolama ve iletişim	15498	12954
İş faaliyetleri	44096	54950

Kaynak: UNCTAD, 2018

Tablo 2.15 incelendiğinde gelişmiş ekonomilerde greenfield yatırımlar 2017 yılında bir önceki yıla oranla artmıştır. 2017 yılında en çok greenfield yatırım hizmet sektörlerine yapılmıştır. Hizmet sektörleri içerisinde en çok greenfield yatırımın iş faaliyetleri sektörüne, ikinci sırada ise inşaat sektörüne yapıldığı görülmektedir.

2.4. Yatırım Politikalarındaki Eğilimler

Yeni ulusal yatırım politikası önlemleri çoğunlukla yatırımları serbestleştirme yönelik olmaya devam etmektedir. UNCTAD (2018) verileri 2017 yılında, 65 ülke ve ekonominin, yabancı yatırımı etkileyen en az 126 yatırım politikası tedbiri benimsediğini göstermektedir. Bu, son on yılda en fazla ülke ve politika değişikliğidir. Bu tedbirlerden 9'u, serbestleştirmeye ve yatırımın teşviki ile ilgili iken, 18'i getirilen kısıtlamalar veya düzenlemelerdir (geriye kalan 15 önlem etkisiz olmuştur). Liberalleşme ve teşvik, yatırım politikası değişikliklerinin yüzde 84'ünü oluşturmuştur.

2017 yılında liberalleşme ya da teşvik tedbirlerine yönelik genel eğilime rağmen, son aylarda kısıtlayıcı ve düzenleyici yatırım politikası önlemlerinin payı önemli ölçüde artmıştır. Ekim 2017'den Nisan 2018'e kadar yeni uygulamaya konulan yatırım önlemlerinin yaklaşık % 30'u kısıtlayıcı veya düzenleyici niteliktedir. Bazı ülkeler, özellikle ulusal güvenlik veya stratejik iç varlıklar ve teknoloji firmalarının satışı ile ilgili olduğunda, yabancı alıcılara karşı daha kritik bir duruş sergilemeye başlamıştır. 2017 yılında yapılan yeni uluslararası yatırım anlaşmalarının sayısı 1983'ten bu yana en düşük seviyededir. Ülkeler 18 yeni yatırım anlaşması (9 ikili yatırım anlaşması ve 9 yatırım anlaşması) için sözleşme imzalamıştır. En aktif ekonomi Türkiye olmuştur. Türkiye dört anlaşma imzalamıştır. Türkiye'nin ardından Hong Kong ikinci ekonomidir. Ocak ve Mart 2018 arasında ise üç ek yeni uluslararası yatırım anlaşması imzalanmıştır (World Investment Report, 2018).

2.5. Yatırımlar ve Yeni Endüstriyel Politikalar

UNCTAD'ın (2018) küresel sanayi politikaları araştırması, geçtiğimiz 10 yıl süre zarfında, en az 101 ekonominin (küresel GSYİH'nın % 90'ından fazlası) resmi endüstriyel kalkınma stratejilerini benimsediğini göstermektedir. Son beş yılda yeni stratejilerin formülasyonunda bir hızlanma görülmüştür.

Son zamanlarda, endüstriyel politikalar iki amaç için etkileşimli stratejiler ve önlemler paketi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu amaçlar; endüstriyel sistemleri (altyapı, finansal sistemler) ve üretim kapasitesini (varlıklar, teknoloji ve beceriler dahil) arttırmak, iç ve dış pazarları geliştirmek. Bu amaçlar firma, endüstri ve sektörler arası düzeyde inisiyatif gerektirmektedir. Bu bileşenlerin her biri yatırım politikası unsurlarına sahiptir (World Investment Report, 2018).

UNCTAD'ın (2018) araştırması, geçtiğimiz günlerde benimsenen endüstriyel kalkınma stratejilerinin yaklaşık % 40'ının belirli endüstrilerin oluşumu için dikey politikaları kapsadığını göstermektedir. Endüstri politikalarının çoğalmas ve kalkınma stratejisinin ana

hedefi haline gelmesi nedeniyle, politika yapıcılar için önemli bir sorun ortaya çıkmaktadır: yeni endüstri politikaları, yatırım politikası araçlarının daha etkin bir şekilde kullanılmasını gerektirmektedir ve yeni endüstri geliştirme stratejileri doğrultusunda modernleştirilmesi gereken yatırım politikaları gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜME İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Araştırmanın üçüncü bölümünde öncelikle araştırmanın metodolojisi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Metodoloji ile ilgili olarak araştırmanın amacı, özgün değeri, hipotez, veri elde etme yöntemi ve elde edilen veriler ışığında gerçekleştirilen analizler ile ilgili bilgiler bu bölümde verilmiştir. Ardından Türkiye ekonomisine genel bir bakış ile Türkiye ekonomisi ve ekonomik büyüme hakkında bilgi verilmiştir Türkiye'nin sektörler kapsamında aldığı yabancı yatırımlar incelenmiş ve daha sonra doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme ile ilişkisi ekonometrik analiz ile ortaya konulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı

Tezin amacı Türkiye doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye katkısını incelemektir. Bu kapsamda öncelikle ikincil verilerden yararlanılarak, Türkiye'ye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımların sektörler bazından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Türkiye ekonomisine odaklanmaktadır ve doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyümeye etkisi verilerin güvenilir olması amacıyla 1980-2015 yılları Dünya Bankası kesin verileri temel alınarak ortaya çıkarılmıştır.

3.2. Araştırmanın Hedefleri

Al-Iriani (2009) yabancı yatırımların, gelişmekte olan ülkeler için sermaye oluşumu ve bilgi ve teknolojinin transferi için öneme sahip olduğunu ileri sürmektedir. Literatürde bazı çalışmalar yabancı yatırımların negatif etkisi olduğuna dair kanıtlar olsa da yabancı yatırımların genellikle yatırımı alan ülkeye pozitif olduğu görülmektedir. Rahman ve Sajedur (2015), Borensztein vd. (1998) ve Makki ve Agapi (2004) yabancı yatırımların yatırımı alan ülkeye olumsuz etkisi olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, Sylwester (2005) ve Agosin ve Mayer (2000), yabancı yatırımların yurtiçi yatırımı olumlu yönde etkilediğini ve bunun da alıcı ülkenin ekonomik gelişimini harekete geçirdiğini öne sürmüştür. Bu bağlamda, tezde ulaşılmaya hedeflenen amaçlar özetle şu şekildedir;

- Yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ile ilgili literatürün incelenmesi,
- Türkiye'nin aldığı yabancı yatırımların ikincil veriler ile incelenmesi,
- Türkiye'nin aldığı yabancı yatırımları etkileyen unsurların belirlenmesi,
- Türkiye'nin yabancı yatırım aldığı sektörlerin belirlenmesi ve irdelenmesi,

- Türkiye'nin aldığı yabancı yatırımların ekonomik büyüme ile ilişkisinin belirlenmesi,
- Doğrudan yabancı yatırımın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini belirlemek,
- Sonuçlar kapsamında önerilerde bulunmak.

3.3. Araştırmanın Özgün Değeri ve Hipotez

Romer (1993) ise yabancı yatırımın, yatırımı alan ülkenin kapasitesini arttıran fiziksel altyapıyı oluşturmak için fayda sağladığını belirtmektedir. Gerçekleştirilmiş olan bazı çalışmalar yabancı yatırım ve ekonomik büyüme (Mengistu ve Adams, 2007) ve istihdam oluşturma (Al-Iriani, 2009) arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu kanıtlamıştır. Bundan dolayı ülkeler yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu kapsamda amacı Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımları ekonomik kalkınma bağlamında incelenmesi, sektörler temelinde doğrudan yabancı yatırımların irdelenmesi olarak hedeflenen bu çalışma bu alanda da özgün bir değere sahip olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, literatürde bazı ülkeler, sektörler üzerine yapılmış olan çalışmalar mevcutken, ülkemiz ile ilgili yabancı yatırımların ekonomik büyüme ile ilişkisini sektörler temelinde konu alan kısıtlı çalışma mevcuttur. Tez çalışması ile ülkemizde yabancı yatırımların sektörler temelinde incelenilmesi, ekonomik büyümeye katkısının incelenmesi tezin özgün değerlerinden biri ve hem literature katkılarından biridir. Ayrıca çalışma sonucunda getirilen önerilerin hem doğrudan yabancı yatırımlar hem de gelecek çalışmalar için yol gösterici olması beklenmektedir. Bu doğrultuda şu hipotez geliştirilmiştir;

H_1 = Doğrudan yabancı yatırımın Türkiye'nin ekonomik büyümesinde rolü vardır.

Yukarıdaki hipotezi test etmek için Eviews programı ile analizler gerçekleştirilmiştir. Öncelikle değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler belirlenmiştir. Ardından ise sırasıyla şu analizler gerçekleştirilmiştir;

- Değişkenlerin ham ve doğal logaritmik değerlerine ait analiz,
- LSO değişkenin düzey değerlerine ait ADF birim kök analizi,
- LDYY değişkenin düzey değerlerine ait ADF birim kök analizi,
- LIHR değişkenin düzey değerlerine ait ADF birim kök analizi,
- LGSYIH değişkenin düzey değerlerine ait ADF birim kök analizi,
- LSO değişkenin birinci fark değerlerine ait ADF birim kök analizi,
- LDYY değişkenin birinci fark değerlerine ait ADF birim kök analizi,
- LIHR değişkenin birinci fark değerlerine ait ADF birim kök analizi,

- LGSYİH değişkenin birinci fark değerlerine ait ADF birim kök analizi,
- VAR modelinin uygun gecikme sayısının belirlenmesi,
- VAR(1) modelinin tahmin analizi,
- VAR(1) modelinin karakteristik köklerinin belirlenmesi,
- Otokorelasyon testi,
- Değişken varyans testi,
- Etki-tepki analizi,
- Granger nedensellik testi.

3.4. Veri Elde Etme Yöntemi

Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımları ekonomik kalkınma bağlamında incelenmesi, sektörler temelinde doğrudan yabancı yatırımların irdelenmesi ve H_1 ’in test edilmesi amacıyla çalışmada ikincil veriler kullanılmıştır. Çalışmada doğrudan yabancı yatırım ile ilgili raporlara ve istatistiklere sahip olan kurum ve kuruluşlardan yararlanılmıştır. Bu bağlamda yararlanılan raporlar ve istatistikler şunlardır;

- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan ‘2018 Ekonomik Göstergeler’ raporu bağlamında yıllara göre GSYİH, iktisadi faaliyet kollarına göre GSYİH, istihdam, verimlilik, dış ticaret, ödemeler dengesi gibi veriler,
- Dünya Bankası databank Türkiye kalkınma göstergeleri verileri,
- TOBB 2017 ekonomik raporu,
- OECD 2018 Türkiye ekonomik araştırma raporu,
- T.C. Merkez Bankası tarafından yayınlanan 2018 uluslararası yatırım pozisyonu raporu,
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı doğrudan yabancı yatırım raporları,
- T.C. Ticaret Bakanlığı verileri,
- T.C. Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı 2017 raporu,
- Uluslararası Yatırımcılar Derneği 2017 uluslararası doğrudan yatırım girişleri raporu,
- UNCTAD 2018 dünya yatırım raporu.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada öncelikle yukarıdaki raporlar ve veriler doğrultusunda tablolar hazırlanmış ve yıllara göre değişim oranları hesaplanmıştır. Değişim oranlarına göre artış ve düşüş yaşanan yıllar ile ilgili sebepler hazırlanan tablolar kapsamında irdelenmiştir. Ardından 1980-

2015 yılları dünya bankası ekonomi verileri kullanılarak EvIEWS programı ile hipotez test edilmiştir.

3.6. Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Yeri

GYSİH ve Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) verileri ile IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu (2018) ile hazırlanan ülke ekonomik büyüklükleri Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1 Ükelere Göre Ekonomik Büyüklük Sıralaması (2013-2017)

2003		2017	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	ABD	1	Çin
2	Çin	2	ABD
3	Japonya	3	Hindistan
4	Almanya	4	Japonya
5	Hindistan	5	Almanya
6	Rusya	6	Rusya
7	Fransa	7	Brezilya
8	İngiltere	8	Endonezya
9	Brezilya	9	İngiltere
10	İtalya	10	Fransa
11	Meksika	11	Meksika
12	Endonezya	12	İtalya
13	İspanya	13	Türkiye
14	Kanada	14	G.Kore
15	G.Kore	15	S.Arabistan
16	S.Arabistan	16	İspanya
17	İran	17	Kanada
18	Türkiye	18	İran

Kaynak: IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, 2018

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi 2003 yılında Türkiye dünya ekonomi sıralamasında 18. sırada yer almaktadır. 14 yıl aradan sonra 2017 yılında Türkiye kendisinden daha büyük ekonomiye sahip olan Güney Kore, Suudi Arabistan, İspanya, Kanada ve İran’ı geri bırakarak dünyanın en büyük 13. ekonomisi olarak yer almıştır (IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, 2018).

Ekonomik göstergelerden biri olan ödemeler dengesi ile ilgili Türkiye’nin 2017 ve 2018 yılları Ocak-Eylül dönemi bazı verileri ve değişim oranları Tablo 3.2’de verilmiştir. Tablo 3.2’de finans hesapları altında doğrudan yatırımların Ocak-Eylül 2018 döneminde bir önceki yıla kıyasla azaldığı (-%10,2) görülmektedir. TCMB (2018) raporuna göre 1984-2002 yılları arası 14,6 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım miktarı, 2003-2017 yılları arası 193,1 milyar dolara yükselmiştir. Türk yatırımcıların yurtdışında yaptıkları doğrudan yatırımlar tutarı, 2017 yılına kadar 39 milyar doları bulmuştur. Yurtdışına Türkiye tarafından yapılan doğrudan yatırımlar 2018 yılı Ocak-Eylül aylarında %52,5 yükselerek 2,8 milyar dolar olmuştur.

Tablo 3.2 2017-2018 (Ocak-Eylül) Yılları Türkiye Ödemeler Dengesi

	Ocak-Eylül Dönemi (Milyon Dolar)		
	2017	2018	Değişim (%)
I.Cari İşlemler Hesabı	-31,291	-29,992	-4,2
A.Dış Ticaret Dengesi	-40,932	-40,932	-0,1
B.Hizmetler Dengesi	15,985	18,990	21,8
C.Birincil Gelir Dengesi	-7,780	-8,397	7,9
D.İkincil Gelir Dengesi	1,891	347	-81,6
II.Sermaye Hesabı	18	57	216,7
III.Finans Hesabı	-34,420	-12,628	-63,3
<i>Doğrudan Yatırımlar</i>	<i>-5,935</i>	<i>-5,332</i>	<i>-10,2</i>
<i>Portföy Yatırımlar</i>	<i>-23,678</i>	<i>3,120</i>	<i>-113,2</i>
Diğer Yatırımlar	-4,338	6,470	-249,1

Kaynak: TCMB, 2018.

3.7. Türkiye Ekonomisinde Yabancı Sermaye Girişlerinin İncelenmesi

Bu başlık altında 1924 yılından günümüze yabancı sermaye yatırımları veriler ışığında incelenmiştir. Ardından 2017 ve 2018(Temmuz) yıllarına ait yabancı sermaye yatırımları sektörler temelinde irdelenmiştir.

3.7.1. 1924-2000 Yıllararası Yabancı Sermayelerin İncelenmesi

Ülkemizde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili ilk adım 18.1.1954 tarihli ve 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası” çıkarılarak atılmıştır. 1980’li yıllara kadar doğrudan yabancı sermaye konusunda arzulanan seviyede sermaye girdisi yakalanmazken, 1980’den sonra ise geliştirilen ve uygulanan ekonomik stratejiler ve politikalar doğrudan yabancı sermayeyi ülkemize çekmekte başarılı olmuştur. Yabancı sermaye yasasında geliştirilen strateji ve politikalar, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, bürokrasiyi azaltmak için hazırlanan düzenlemeler ve özelleştirme politikaları ile beraber ülkemize yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları eski yıllara kıyasla hızla artmaya başlamıştır.

Yabancı sermayenin dünya ülkelerinde genel dağılımında önemli olan iki ekonomik kriter verimlilik ve kârlılık olmuştur. Ayrıca işlemlerdeki hızlilik, hukuki işlemlerdeki kolaylıklar ve siyasal istikrar da yabancı sermayenin dünya ekonomisindeki dağılımında önemli role sahiptir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları genel olarak imalat sektörü ve alt sektörlerine olmakla beraber hizmet sektöründe de doğrudan yabancı sermaye girişlerinde zaman içerisinde artış gözlemlenmektedir (Çalışır, 2001: 12).

1924 yılında ülkemize giren doğrudan yabancı sermayeli 94 şirket mevcuttu. Bu 94 şirketin 35’i ticaret alanında, 23’ü bankacılık, 12’si imalat sektörü, 11’i elektrik ve 6’sı denizcilik sektörlerinde faaliyette bulunmaktaydı (DPT, 1983: 12). Cumhuriyetin ilanını takiben Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımları genellikle çimento, gıda, dokuma gibi sektörlerde ortaklıklar biçiminde gerçekleşmiştir. 1929 yılında yabancı sermayeli şirket sayısı

114'e yükselmiş ve 30 milyon dolarlık bir sermaye Türkiye'ye giriş yapmıştır (Şahinöz, 1998: 336).

Tablo 3.3 1951-1960 Yıllar Arası Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Oran (%)
Gıda	15,12
Dokuma	6,16
Toprak Sanayi	0,22
Kimya	8,14
Kağıt	20,58
Elektrikli Ev Aletleri	1,62
Lastik	8,37
Zirai İlaçlar	7,00
Metal İşleme	4,42
Diğer	28,37
Toplam	100,00

Kaynak: Selik, 1961: 31

1957 yılında ülkemizde ekonomide bazı sorunların baş göstermesi ve 1960 yılındaki politik belirsizlikten dolayı Türkiye'ye yabancı sermaye girişi olumsuz olarak etkilenmiştir. Ülkemize giriş yabancı sermaye 1954 yılında %55'i makine ve teçhizat türünde aynı sermaye, %45'i ise nakdi sermaye türündedir. 1963 yılında ise %52 aynı teçhizat ve %47 nakdi sermaye şeklinde gerçekleşmiştir (Şahin, 1978: 64). 1951-1960 dönemi itibarıyla Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin sektörel dağılımı Tablo 3.5'de verilmiştir. Bu dönemde gelen yabancı sermayeden en büyük payı % 20,58 ile kağıt sektörü almıştır. Kağıt sektöründen sonra %15,12'lik pay ile gıda sektörü ikinci sırada gelmektedir. Bu dönemde gelen yabancı sermayeden en az pay alan sektör ise %0,22 ile toprak sanayidir.

Türkiye'ye 1965 yılında gelen yabancı sermayenin sektörlerdeki payı Tablo 3.4'de verilmiştir. 1965 yılında gelen yabancı sermaye sektör olarak %22,8'lik oranla en fazla ilaç sanayisine geldiği Tablo 3.4'de görülmektedir. Ülkeye gelen yabancı sermayenin %42,6'sı ilaç ve kauçuk sanayilerinde toplanmıştır. İleri teknolojiyi gerektiren sektörlerdeki toplam yatırım ise, taşıt araçları %3,5 ve elektrik elektronik sanayisinde ise %17,5 düzeyindedir. 1965 yılında gelen yabancı sermayeden en az pay alan sektör ise %3,5 ile taşıt araçları sanayidir.

Tablo 3.4 1965 Yılında Fiilen Gelen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Oran (%)
İlaç Sanayi	22,8
Kauçuk Sanayi	19,8
Elektrik ve Elektronik Sanayi	17,5
Gıda Sanayi	7,2
Madeni Eşya ve Makine Sanayi	11,5
Taşıt Araçları Sanayi	3,5
Diğerleri	17,7
Toplam	100,00

Kaynak: Maliye Bakanlığı Ekonomik Veriler Yıllığı, 1965

Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının sektörel olarak dağılımı tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde, Cumhuriyet kurulana kadar olan dönemde genellikle alt yapı alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Cumhuriyetten önce yabancı sermaye stratejik sayılan demiryolları, limanlar, karayolları gibi sektörlerde toplanmıştır. Cumhuriyetten 1980’e kadar olan dönemde ise imalat sanayinde yabancı sermaye girişleri artmıştır. 1920-1980 yılları arasında ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikası çerçevesinde, bu dönemde imalat sanayine yabancı sermaye girişi daha fazla olmuştur. 1980 yılından sonra liberalleşme ve uluslararası pazarlara açılma ile birlikte hizmetler sektörüne de yabancı sermaye girişleri artmaya başlamıştır. Genel dağılımda ise, imalat sektörü ağırlığını korumaktadır. Fakat hizmet sektöründeki yabancı sermaye artışı imalat sektörüne kıyasla daha hızlıdır (Erden, 1996: 33).

1984 yılı itibariyle faaliyette bulunan yabancı sermayeli işletmelerin sektörel dağılımı ise Tablo 3.5’de verilmiştir.

Tablo 3.5 6224 Sayılı Kanun ve 30 Sayılı Karara Göre Türkiye’de Faaliyette Bulunan Firmaların Sektörel Dağılımı (Milyon TL)

Sektör	Firma Sayısı	Mevcut Yabancı Sermaye	Top.Yab. Serm.için Pay (%)	İlgili Şirketlerin Toplam Sermayesi	Toplam Serm. İçindeki Yab. Serm. Pay (%)
İmalat Sektörü					
Elektrik-Elektronik	18	6,288	5,33	14,442	43,53
Makine İmalat. San..	11	2,503	2,12	10,316	24,26
Gübre	1	976	0,82	2,065	47,25
Dokuna-Giyim San	15	6,326	5,36	13,936	45,39
Kimya Sanayi	28	10,962	9,29	15,146	72,37
Cam Sanayi	3	1,683	1,42	17,450	9,64
T. Araç Yan. San.	9	11,090	9,40	31,768	34,90
Gıda-İçki San.	20	12,032	10,20	21,529	55,88
Madeni Eşya San.	11	2,054	1,74	21,529	26,48
Demir Dışı Metaller	4	616	0,52	7,753	16,62
Demir-Çelik San.	6	3,167	2,68	3,708	33,15
Diğer	7	1,685	1,42	9,550	48,96
Plastik San.	3	419	0,35	3,441	47,36
Çimento San.	1	680	0,57	885	14,16
Kağıt san.	5	1,750	1,48	4,800	48,06

Sektör	Firma Sayısı	Mevcut Yabancı Sermaye	Top. Yab. Serm. için Pay (%)	İlgili Şirketlerin Toplam Sermayesi	Toplam Serm. İçindeki Yab. Serm. Pay (%)
Orman Ürünler San.	6	0,85	0,85	3,640	36,76
Lastik San.	4	1,79	1,79	2,727	55,06
P.Kil.Çim. Ger.	6	1,237	1,04	3,836	30,73
T. Araç Yan San.	9	4,47	4,47	4,024	37,07
İmalat Toplam	167	71,855	60,94	14,220	38,79
Tarım	3	2,293	1,94	4,062	49,82
Maden	3	631	0,53	880	71,70
Hizmet Sektörü					
Diğer	16	2,319	1,96	3,719	62,35
Turizm	14	3,997	3,39	7,428	53,81
Ticaret	45	1,907	1,61	2,213	86,19
Bankacılık	12	24,325	20,63	30,240	80,44
Kara Taşımacılığı	4	1,321	1,12	1,928	68,49
Deniz Taşımacılığı	3	9,256	7,85	18,530	49,94
Hizmetler Toplamı	94	43,125	36,57	64,058	67,32
Genel Toplam	267	117.902	100,00	254,775	46,27

Kaynak: Selamoğlu, 1985: 54.

Tablo 3.5 incelendiğinde şu önemli noktalar gözlemlenmiştir;

- En fazla yabancı sermaye ve işletme imalat sanayinde toplanmış bulunmaktadır. Toplam 267 işletmenin % 62'si (167 firma) ve 118 milyar TL toplam yabancı sermayenin % 60,94'ü (72 milyar TL) imalat sanayi sektörlerindedir,
- İmalat sanayinin alt sektörler itibariyle, gıda-içki, taşıt araçları imalatı, kimya, dokuma-giyim, elektrik-elektronik ile taşıt araçları yan sanayi en fazla yabancı sermaye alan sektörlerdir. Bu altı sektöre gelen yabancı sermaye, toplam yabancı sermayenin % 44'ünü, imalat sanayindeki yabancı sermayenin de %72'sini oluşturmaktadır,
- Hizmet sektöründe toplam 94 yabancı sermayeli işletme mevcuttur,
- Hizmet sektörüne yapılan toplam yabancı sermaye miktarı 43 milyar TL'dir.
- Hizmet sektöründe yabancı sermayeli işletmenin en fazla olduğu alt sektör ticaret iken, en fazla yabancı sermaye yatırımının yapıldığı alt sektör bankacılıktır.

1985-2000 döneminde izin verilen yabancı sermayenin sektörel dağılımı ise Tablo 3.6'de verilmiştir.

Tablo 3.6 İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Madencilik	%	Hizmetler	%	Toplam
1985	142,89	61	6,37	3	4,26	2	80,97	35	234,49
1986	193,47	53	16,86	5	0,86	0	152,81	42	364,00
1987	293,91	45	13,00	2	1,25	0	347,08	53	655,24
1988	490,68	60	27,35	3	5,62	1	296,87	36	820,52
1989	950,13	63	9,36	1	11,69	1	540,59	36	1511,77
1990	1214,06	65	65,56	4	47,19	3	534,49	29	1861,30
1991	1095,48	56	22,41	1	39,82	2	809,55	41	1967,26
1992	1274,28	70	33,59	2	18,96	1	493,13	27	1819,96
1993	1568,59	76	21,05	1	11,37	1	462,38	22	2063,39
1994	1107,29	75	28,27	2	6,20	0	335,85	23	1447,61
1995	1996,48	68	31,34	1	60,62	2	849,48	29	2937,92
1996	640,59	17	64,10	2	8,54	0	3122,74	81	3835,97
1997	871,81	52	12,22	1	26,70	2	767,48	46	1678,21
1998	1017,29	62	5,75	0	13,73	1	609,67	37	1646,44
1999	1123,22	66	16,19	1	6,76	0	553,40	33	1699,57
2000	1105,49	32	59,74	2	5,01	0	2307,18	66	3447,42
Toplam	15085,66	53	433,16	2	268,58	1	12263,67	44	28051,07

Kaynak: Hazine Müstesarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2002 Raporu

Tablo 3.6 incelendiğinde şu önemli noktalar dikkat çekmektedir;

- 1985-2000 döneminde toplam en çok yabancı sermayeyi %53 oranla imalat sektörü almıştır.
- 1985-2000 döneminde hizmetler sektörü önceki yıllara kıyasla yabancı sermayeyi daha çok çekmeye başlayarak bu dönemde yabancı sermayenin %44'ünü almıştır.
- Yıllar itibariyle incelenenince 1996 yılında imalat sanayi yabancı sermayenin %17'sini alırken, hizmet sektörü %81'ini almıştır.
- 1985-2000 döneminde en az yabancı yatırım alan sektör madencilik olmuştur.

3.7.2. 2000 Yılı Sonrası Yabancı Sermayelerin İncelenmesi

Türkiye'ye 1995-2017 yıllarında uluslararası doğrudan yatırım girişleri ve değişim oranları Tablo 3.7'de verilmiştir. Tablo 3.7 incelendiğinde 2017 yılında uluslararası doğrudan yabancı yatırım miktarı 10 milyar 830 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2017 yılı uluslararası doğrudan yabancı yatırım miktarı 2016 yılına kıyasla %18,80 oranında düşmüştür. Yıllar itibariyle incelendiğinde ülkemize en fazla doğrudan yabancı yatırım girişimin olduğu yıl 2007 yılıdır (22,0 milyar dolar). Değişim oranları incelendiğinde ise en fazla yükselişin olduğu yılın 2011, en fazla düşüşün olduğu yılın ise 2009 yılı olduğu belirlenmiştir. 2009 yılında dünya çapında yaşanan krizden dolayı ülkemize giren doğrudan yabancı sermayenin azaldığı söylenebilir. Ayrıca Türkiye 2002 yılından 2009 yılına kadar

ekonomik büyüme sağlarken, 2009 yılında ekonomik krizlerden dolayı ülkemizin ekonomisi de %4,7 oranında daralmıştır.

Tablo 3.7 Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (1995-2017)

Yıl	Milyar Dolar	Değişim (%)
1995-2005 (ortalama)	2,2	-
2006	20,2	-
2007	22,0	8,91
2008	19,9	-9,55
2009	8,6	-56,78
2010	9,1	5,81
2011	16,2	78,02
2012	13,7	-15,43
2013	13,5	-1,46
2014	13,1	-2,96
2015	18,0	37,40
2016	13,3	-26,11
2017	10,8	-18,80
Toplam	180,60	-

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Verileri

Türkiye'ye uluslararası yatırım giriş ve çıkışlarının 2013-2017 yılları arasındaki miktarları Tablo 3.8'de verilmiştir. Tablo 3.8'e göre 2016 ve 2017 yılları için önemli noktalar şunlardır;

- 2016 yılında toplam uluslararası doğrudan yabancı girişlerinin (13,3 milyar dolar) 6,9 milyar doları doğrudan net uluslararası sermaye girişlerinden, 2.540 milyon doları diğer sermayeden ve 3,9 milyar doları yurtdışında yerleşik kişilerin gayrimenkul alımlarından sağlanmıştır.
- 2017 yılında toplam uluslararası doğrudan yabancı girişlerinin (10,8 milyar dolar) 5,6 milyar doları doğrudan uluslararası sermaye girişlerinden, 619 milyon doları diğer sermayeden ve 4,6 milyar doları yurtdışında yerleşik kişilerin gayrimenkul alımlarından sağlanmıştır.
-

Tablo 3.8 Türkiye'ye Uluslararası Yatırım Girişlerinin Yıllara Göre Dağılımı (2013-2017)

Milyon Dolar	2013	2014	2015	2016	2017
Sermaye (Net)	9.936	8.371	11.713	6.913	5.568
Giriş	10.523	8.632	12.077	7.534	7.437
Çıkış	587	261	364	621	1.869
Diğer Sermaye (Net)	578	427	2.133	2.540	619
Gayrimenkul (Net)	3.049	4.321	4.156	3.890	4.643
Toplam	13.563	13.119	18.002	13.343	10.830

Kaynak: Yased, 2018

Tablo 3.9’da uluslararası doğrudan sermaye girişlerinin 2013-2017 yılları arası sektörel dağılımı verilmiştir. Tablo 3.9 değerlendirildiğinde şu öneli hususlar belirlenmiştir;

- 2017 yılında 7.437 milyon dolar olan toplam sermaye girişlerinin 4.753 milyon dolar olan %64’lük kısmını alan hizmetler sektörü, yabancı sermaye girişlerin en yoğun olduğu sektördür.
- 2017 yılında hizmetler sektörünü 2.653 milyon dolar ile % 35,6 paya sahip olan sanayi sektörü izlemektedir.

Tablo 3.9 Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sektörel Dağılımı (2013-2017)

Milyon Dolar	2013	2014	2015	2016	2017
Sermaye Giriş	10.523	8.632	12.077	7.534	7.437
1.Tarım	47	61	31	38	31
2.Sanayi	5.390	4.258	5.774	3.067	2.653
İmalat	2,843	2.742	4.227	2.241	1.261
Elektrik, Gaz, Buhar	1,794	1.131	1.338	676	943
Madencilik, Taşocaklığı	717	382	207	148	448
Su Temini, Atık Yönetimi	36	3	2	2	1
3.Hizmetler	5.086	4.313	6.272	4.429	4.753
Finans ve Sigortacılık	3.415	1.470	3.516	1.766	1.452
Ulaştırma ve Depolama	364	594	1.524	635	1.350
İnşaat	178	232	106	291	627
Bilgi ve İletişim	120	214	150	91	557
Toptan ve Perakende Tic.	379	1.137	599	688	501
İnsan Sağlığı ve Sosyl Hiz.	106	204	58	274	62
Sermaye Çıkış	587	261	364	621	1.869
Diğer Sermaye (Net)	578	427	2.133	2.540	619
Gayrimenkul (Net)	3.049	4.321	4.156	3.890	4.643
Toplam	13.563	13.119	18.002	13.343	10.830

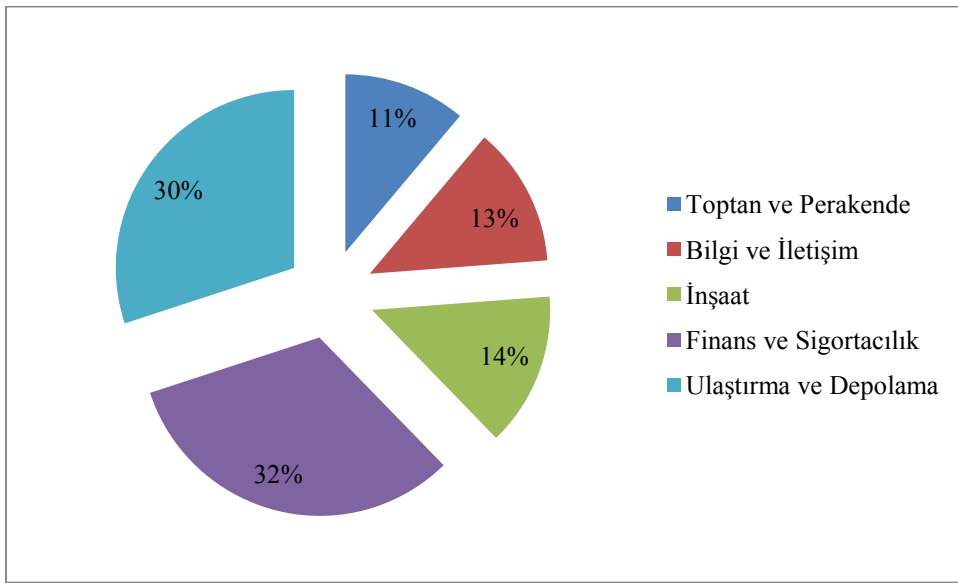
Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Verileri

- 2017 yılında hizmetler sektörü 1.452 milyon dolar yabancı yatırım en fazla yatırım alan sektördür, hizmet sektörünün alt sektörlerinde ise finans ve sigortacılık sektörü ilk sırada yer almaktadır.
- Hizmet sektörü içerisinde ikinci sırada ise 2016 yılına kıyasla %100’den daha fazla artış yakalayan ve toplam 1.350 milyon dolar yabancı yatırım alan ulaştırma ve depolama alt sektörüdür.
- İmalat sektörü (2016 yılında en çok yabancı sermaye yatırım alan sektör) bir önceki yıla kıyasla 2017 yılında %44 oranında azalmış ve 1.261 milyon dolar yatırım olarak üçüncü olmuştur.
- Sermaye çıkışları incelendiğinde ise en çok sermaye çıkışının 1,869 milyon dolar ile 2017 yılı olduğu belirlenmiştir.

Hizmetler sektöründeki uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2016 yılına kıyasla %7 oranında artış göstererek 4.753 milyon dolara ulaşılmıştır. Tablo 3.11’deki verilerden

yararlanarak hazırlanan Grafik 3.1’de hizmetler sektörünün alt kalemleri verilmiştir. Hizmet sektörünün alt kalemlerine incelendiğinde;

- Finans ve Sigortacılık Faaliyetleri’nde 2016 yılına kıyasla 2017 yılında %18 oranında azalış yaşanmış olmasına rağmen %32 oranında bir pay ve 1.452 milyon dolar yabancı yatırım ile en fazla uluslararası doğrudan yatırım girişi olan alt sektördür.
- Ulaştırma ve Depolama’da 2016 yılına kıyasla %100’den daha çok artış sağlayarak 1.350 milyon dolara yükselmiş ve bundan dolayı en fazla yabancı yatırım alan ikinci alt sektör olmuştur. Payı ise %30 oranındadır.

Grafik 3.1 Hizmetler Sektöründe UDY Girişlerinin Dağılımı (2017)

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Verilerinden Hazırlanmıştır.

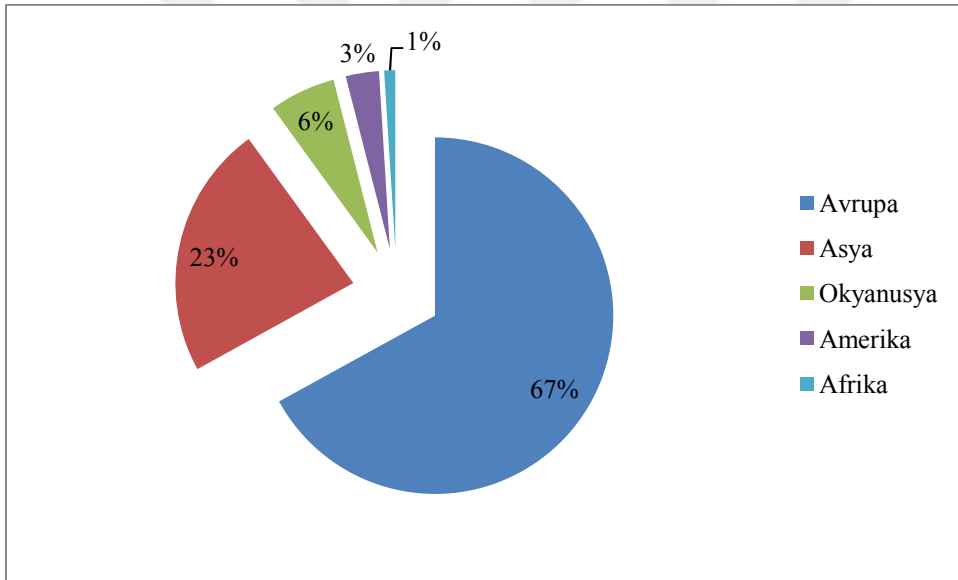
- Hizmetler alanında yukarıdaki iki alt sektörü; İnşaat %14, Bilgi ve İletişim %13 ve Toptan ve Perakende %11 alt sektörleri sırasıyla takip etmektedir.

2016 yılı ile karşılaştırıldığında sanayi sektörüne yapılan yabancı yatırımlar %13.5 oranında azalarak 2,653 milyon dolar olarak kaydedilmiştir. Tablo 3.11’deki sanayi sektörünün alt kalemleri incelendiğinde;

- İmalat alt sektörüne olan uluslararası doğrudan yatırım girişi 2016 yılına kıyasla 2017 yılında %44 oranında azalarak 1.261 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Fakat imalat alt sektörü %47.5 pay ile 2017 yılında en fazla uluslararası doğrudan yatırım girişi alan sanayi alt sektörüdür.

- Elektrik, Gaz ve Buhar alt sektöründe 2016 yılına göre 2017 yılında %40 oranında artışla 943 milyon dolar uluslararası doğrudan yatırım girişi kaydedilmiştir.
- Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü 2016 yılına kıyasla 2017 yılında 3 kat artışla 448 milyon dolar uluslararası doğrudan yatırım girişi ile üçüncü alt sektör olmuştur.
- Elektrik, Gaz ve Buhar ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün sanayi sektörüne olan yabancı yatırım girişlerindeki payları sırasıyla %35,5 ve %17'dir.

2017 yılı uluslararası doğrudan sermaye yatırımlarının bölgesel dağılım oranları Grafik 3.2'de verilmiştir. Grafik 3.2 incelendiğinde Avrupa ülkeleri kaynaklı girişlerin %67 oranında olduğu görülmektedir, sırasıyla Asya ülkelerinin %23, Okyanusya'nın %6,

Grafik 3.2 UDY Girişlerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı (2017)

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Verilerinden Hazırlanmıştır

Tablo 3.10'da 2018 yılı aylık Türkiye'ye uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişlerinin ülkelere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 3.10 Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı -2018 Aylık

Ülkeler (Milyon Dolar)	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz
AB Ülkeleri	143	201	647	80	296	511	259
<i>Almanya</i>	8	10	44	3	10	33	60
<i>Avusturya</i>	1	63	251	1	2	2	29
<i>Fransa</i>	13	0	0	0	39	0	21
<i>Hollanda</i>	55	102	59	13	10	34	22
<i>İngiltere</i>	3	5	72	14	20	29	32
<i>İtalya</i>	7	5	1	16	27	387	19
<i>Diğer AB Ülkeleri</i>	56	16	220	33	188	26	76
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	26	3	109	8	26	2	0
Afrika Ülkeleri	0	1	0	0	0	0	0
A.B.D.	51	11	26	32	55	18	4
Kanada	0	0	1	0	0	1	0
Orta -Güney Amerika ve Karayipler	0	0	0	0	1	0	0
Asya	118	64	55	113	60	156	60
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	100	45	30	24	36	91	49
<i>Körfez Ülkeleri</i>	59	9	9	10	8	12	8
<i>Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri</i>	41	36	19	14	28	79	41
<i>Diğer Asya Ülkeleri</i>	18	19	25	89	24	65	11
Diğer Ülkeler	0	0	0	0	0	0	41
Toplam	338	280	838	233	438	688	364

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Tablo 3.10 şu şekilde özetlenebilir;

- Temmuz ayın uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişlerinin 364 milyon doların 259 milyon dolarlık bölümü AB ülkeleri kaynaklıdır.
- AB ülkeleri içerisinde en fazla doğrudan yatırım girişi Haziran ayında İtalya tarafından yapılmıştır.
- AB ülkeleri arasında Fransa 2018 ayının ilk 7 ayında en az doğrudan sermaye yatırım girişi yapmıştır.

Tablo 3.11’de 2017 ve 2018 yıllarının ilk 7 ayında uluslararası doğrudan yatırım girişi bileşenleri ve değişim oranları verilmiştir. 2018 yılı Ocak-Temmuz döneminde doğrudan uluslararası yatırım girişi (fiili giriş), 5,9 milyar dolardır. Uluslararası doğrudan yatırım girişleri sermaye bileşeni altında yer alan ‘yatırım’ kalemi 2018 yılında toplam 3,2 milyar dolar olarak kaydedilmiştir.

Tablo 3.11 Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi Bileşenleri - (2017 -2018/Temmuz)

	Ocak-Temmuz (Milyon Dolar)		Değişim (%)
	2017	2018	
UDY Girişi	583	467	-19,89
Sermaye	265	181	-31,69
<i>Yatırım</i>	338	280	-17,15
<i>Tasfiye</i>	73	99	35,61
Diğer Sermaye*	-58	-33	-43,10
Gayrimenkul	376	319	-15,15

*Uluslararası Sermayeli Firmaların Yabancı Ortaklarından Aldıkları Kredi

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

3.8. Türkiye Ekonomik Büyüme ve DYY Arasındaki İlişki

Bu çalışmanın amacı Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'nin GSYİH'sı üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Çalışma dönemi 1980-2015 yıllarını kapsamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların yanı sıra, sermaye oluşumu ve ihracat değişkenleri gibi kontrol değişkenleri modele dahil edilmiştir. Doğrudan yabancı yatırım değişkeninin ölçü birimi milyon dolar, diğer değişkenlerin ölçü birimleri ise milyar dolar olarak dikkate alınmıştır. Analizde kullanılan değişkenlerle ilgili tanımlayıcı istatistikler aşağıda verilen Tablo 3.12'de sunulmuştur.

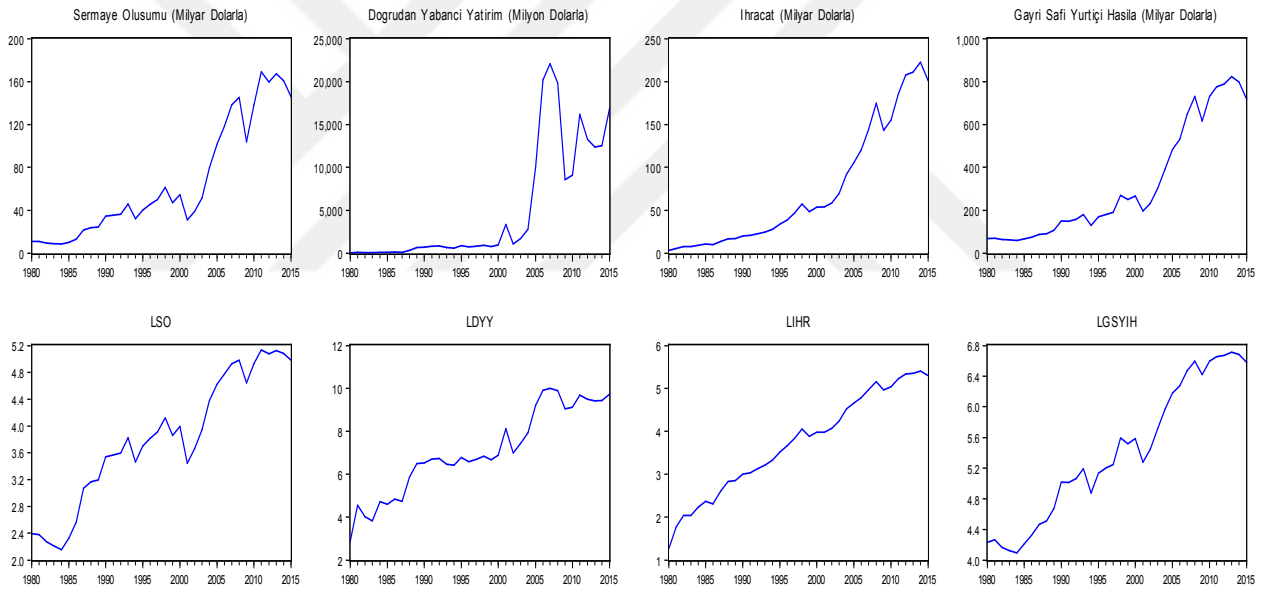
Tablo 3.12 Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	SO	DYY	GSYİH	IHRACAT
Ortalama	65.99752	5010.361	322.6468	73.43617
Medyan	45.76054	864.5000	192.9200	47.60801
Maksimum	169.0527	22047.00	823.2426	222.7430
Minimum	8.635868	18.00000	59.98991	3.550856
Std. Sapma	54.24083	6981.095	267.6198	71.01710
Çarpıklık	0.752991	1.220746	0.768080	0.881374
Basıklık	2.062143	3.002538	1.994203	2.317694
Jarque-Bera	4.721342	8.941333	5.057120	5.359234
Olasılık	0.094357	0.011440	0.079774	0.068589
Toplam	2375.911	180373.0	11615.29	2643.702
Top.Kar.Sap	102972.4	1.71E+09	2506712.	176520.0
Gözlem Sayı	36	36	36	36

Tablo 3.12'de görüldüğü üzere, 1980-2015 yılları arasında ortalama sermaye oluşumu 65 milyar dolar, ortalama GSYİH 322.6 milyar dolar, ortalama İhracat ise 73.4 milyar dolar olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların ortalama miktarı ise yaklaşık olarak 5 milyar dolar olmuştur.

Zaman serisi analizi yaparken kullanılan değişkenlerin zaman içerisinde değişimini net bir şekilde görebilmek için değişkenlerin zamana göre grafikleri önemli bilgiler içermektedir. Bu amaçla değişkenlere ait ham verilerin ve doğal logaritmik değerlerinden oluşan serilerin grafikleri çizilmiş ve Grafik 3.3'de verilmiştir. Ekonometrik zaman serileri analizinde değişkenlerin logaritmik değerlerinin kullanılmasının temel olarak iki nedeni vardır. Bunlardan biri, kurulan modellerin yorumlanmasında kolaylıklar sağlaması diğeri ise model hatalarında değişken varyansın büyük ölçüde küçülmesine yardımcı olmasıdır. Ayrıca, değişkenlerin logaritmik değerleri değişkenlerin zaman içindeki dinamiklerinde herhangi bir değişime neden olmamaktadır.

Grafik 3.3’de görüldüğü gibi, 1980-1985 yılları arasında Sermaye oluşumu değişkeninde ciddi bir değişkenlik yaşanmamıştır. 1985 yılından sonra ise bazı yıllarda düşüş olsa da genel itibari ile artış gözlemlenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlara ait grafik incelendiğinde, 1980-2000 yılları arasında ciddi bir değişkenlik olmamasına karşın, 2000 yılından sonraki dönemde doğrudan yabancı yatırımlarda hızlı bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. İhracat değişkeni ile ilgili grafikler incelendiğinde genel itibari ile ihracatın her geçen yıl arttığı gözlemlense de özellikle 2000 yılı sonrası dönemde ihracat hacmi daha hızlı artış göstermektedir. Benzer şekilde GSYİH değişkeni de zaman içinde artış göstermektedir. Analize dahil edilmiş değişkenlerin zamana göre grafiğinden görüldüğü gibi değişkenlerin hepsi trend içermektedir. Değişkenlerin trend içermesi bu değişkenlerin zamana göre ortalama ve varyansının değişmesine neden olmaktadır. Dolayısı ile trend içeren değişkenlerin durağan olmadığı söylenebilir.

Grafik 3.3 Değişkenlerin Ham ve Doğal Logaritmik Değerlerine Ait Grafikler

Grafikler değişkenlerin durağanlığı ile ilgili önemli bilgiler versede değişkenlerin durağan olup olmadığı ilgili testlerle test edilmelidir. Bu amaçla, analizde kullanılan değişkenlere Augmented Dickey Fuller testi uygulanmış ve sonuçları aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 3.13’de görüldüğü gibi, ADF testine ait istatistik değeri %5 anlamlılık derecesine göre belirlenmiş kritik değerden mutlak değerce küçük olduğundan, LSO değişkeninin düzey değerlerinin durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilemez. Yani, LSO değişkeni düzeyde durağan değildir.

Tablo 3.13 LSO Değişkenin Düzey Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu

Sıfır Hipotez: LSO birim köke sahip		
Ekzojen: Sabit, Doğrusal Eğilim		
Lag Uzunluğu: 0 (Otomatik – SIC temelinde, maxlag=9)		
	t-değeri	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller testi	-2.349262	0.3981
Test kritik değer:		
1% düzeyi	-4.243644	
5% düzeyi	-3.544284	
10% düzeyi	-3.204699	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri.		

Tablo 3.14’de görüldüğü gibi, ADF testine ait istatistik değeri %5 anlamlılık derecesine göre belirlenmiş kritik değerden mutlak değerce küçük olduğundan, LDYY değişkeninin düzey değerlerinin durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilemez. Yani, LDYY değişkeni düzeyde durağan değildir.

Tablo 3.14 LDYY Değişkenin Düzey Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu

Sıfır Hipotez: LDYY birim köke sahip		
Ekzojen: Sabit, Doğrusal Eğilim		
Lag Uzunluğu: 0 (Otomatik – SIC temelinde, maxlag=9)		
	t-değeri	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller testi	-3.286350	0.0852
Test kritik değer:		
1% düzeyi	-4.243644	
5% düzeyi	-3.544284	
10% düzeyi	-3.204699	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri.		

Tablo 3.15’de görüldüğü gibi, ADF testine ait istatistik değeri %5 anlamlılık derecesine göre belirlenmiş kritik değerden mutlak değerce küçük olduğundan, LIHR değişkeninin düzey değerlerinin durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilemez. Yani, LIHR değişkeni düzeyde durağan değildir.

Tablo 3.15 LIHR Değişkenin Düzey Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu

Sıfır Hipotez: LIHR birim köke sahip		
Ekzojen: Sabit, Doğrusal Eğilim		
Lag Uzunluğu: 0 (Otomatik – SIC temelinde, maxlag=9)		
	t-değeri	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller testi	-3.488005	0.0966
Test kritik değer:		
1% düzeyi	-4.243644	
5% düzeyi	-3.544284	
10% düzeyi	-3.204699	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri		

Tablo 3.16’da görüldüğü gibi, ADF testine ait istatistik değeri %5 anlamlılık derecesine göre belirlenmiş kritik değerden mutlak değerce küçük olduğundan, LGSYIH

değişkeninin düzey değerlerinin durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilemez. Yani, LGSYIH değişkeni düzeyde durağan değildir.

Tablo 3.16 LGSYIH Değişkenin Düzey Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu

Sıfır Hipotez: LGSYH birim köke sahip		
Ekzojen: Sabit, Doğrusal Eğilim		
Lag Uzunluğu: 0 (Otomatik – SIC temelinde, maxlag=9)		
	t-değeri	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller testi	-2.797294	0.2077
Test kritik değeri:		
1% düzeyi	-4.243644	
5% düzeyi	-3.544284	
10% düzeyi	-3.204699	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri		

Tablo 3.13 - Tablo 3.16’da verilen sonuçlara göre, analizde kullanılan değişkenlerin hepsine ait düzey değerleri %5 anlamlılık düzeyinde durağan dışı veya birim kök içermektedir. Değişkenler düzeyde durağan dışı olduğundan, değişkenlerin birinci farkı alınarak yeniden ADF birim kök testleri yapılmış ve sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.17 LSO Değişkenin Birinci Fark Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu

Sıfır Hipotez: D(LSO) birim köke sahip		
Ekzojen: Sabit		
Lag Uzunluğu: 0 (Otomatik – SIC temelinde, maxlag=9)		
	t-değeri	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller testi	-5.870671	0.0000
Test kritik değeri:		
1% düzeyi	-3.639407	
5% düzeyi	-2.951125	
10% düzeyi	-2.614300	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri		

Tablo 3.17’de görüldüğü gibi, ADF testine ait istatistik değeri %5 anlamlılık derecesine göre belirlenmiş kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan, LSO değişkeninin birinci fark değerlerinin durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilebilir. Yani, LSO değişkeninin birinci farkı durağandır.

Tablo 3.18 LDYY Değişkenin Birinci Fark Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu

Sıfır Hipotez: D(LDYY) birim köke sahip		
Ekzojen: Sabit		
Lag Uzunluğu: 0 (Otomatik – SIC temelinde, maxlag=9)		
	t-değeri	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller testi	-7.233378	0.0000
Test kritik değeri:		
1% düzeyi	-3.639407	
5% düzeyi	-2.951125	
10% düzeyi	-2.614300	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri		

Tablo 3.18’de görüldüğü gibi, ADF testine ait istatistik değeri %5 anlamlık derecesine göre belirlenmiş kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan, LDYY değişkeninin birinci fark değerlerinin durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilebilir. Yani, LDYY değişkeninin birinci farkı durağandır.

Tablo 3.19 LIHR Değişkenin Birinci Fark Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu

Sıfır Hipotez: D(LIHR) birim köke sahip		
Ekzojen: Sabit		
Lag Uzunluğu: 0 (Otomatik – SIC temelinde, maxlag=9)		
	t-değeri	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller testi	-5.981231	0.0000
Test kritik değeri:		
1% düzeyi	-3.639407	
5% düzeyi	-2.951125	
10% düzeyi	-2.614300	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri		

Tablo 3.19’da görüldüğü gibi, ADF testine ait istatistik değeri %5 anlamlık derecesine göre belirlenmiş kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan, LIHR değişkeninin birinci fark değerlerinin durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilebilir. Yani, LIHR değişkeninin birinci farkı durağandır.

Tablo 3.20 LGSYIH Değişkenin Birinci Fark Değerlerine Ait ADF Birim Kök Sonucu

Sıfır Hipotez: D(LGSYIH) birim köke sahip		
Ekzojen: Sabit		
Lag Uzunluğu: 0 (Otomatik – SIC temelinde, maxlag=9)		
	t-değeri	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller testi	-6.009764	0.0000
Test kritik değeri:		
1% düzeyi	-3.639407	
5% düzeyi	-2.951125	
10% düzeyi	-2.614300	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri		

Tablo 3.20’de görüldüğü gibi, ADF testine ait istatistik değeri %5 anlamlık derecesine göre belirlenmiş kritik değerden mutlak değerce büyük olduğundan, LGSYIH değişkeninin birinci fark değerlerinin durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilebilir. Yani, LGSYIH değişkeninin birinci farkı durağandır.

Tablo 3.17 - Tablo 3.20 arasında verilen ADF testi sonuçlara göre tüm değişkenlerin birinci farkı %5 anlamlılık düzeyinde durağandır.

Değişkenler arasında karşılıklı iletişimin incelenmesi amacı ile VAR analizi yapılmış ve sonuçları aşağıda verilmiştir. VAR analizi yapılmadan önce VAR modelinin derecesi belirlenmelidir. VAR modelinin derecesinin belirlenmesi amacı ile gecikme sayısı kriterlerine göre gecikme sayısı belirlenmiştir ve sonuçları Tablo 3.21’de verilmiştir.

Tablo 3.21 VAR Modelinin Uygun Gecikme Sayısı

VAR Lag Sıra Seçim Kriterleri						
Endojen değişkenler: DLGSYIH DLSO DLIHR DLDYY						
Dış değişkenler: C						
Tarih: 07/13/19 Saat: 13:41						
Örneklem: 1980 2015						
Dahil edilen gözlem: 31						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	48.45748	NA	6.68e-07	-2.868224	-2.683194*	-2.807909
1	70.21315	36.49339*	4.66e-07*	-3.239558*	-2.314405	-2.937981*
2	75.99808	8.210876	9.53e-07	-2.580522	-0.915246	-2.037683
3	87.69163	13.57960	1.46e-06	-2.302686	0.102712	-1.518586
4	103.0969	13.91442	2.10e-06	-2.264315	0.881206	-1.238953

* ölçüt tarafından seçilen gecikme sırasını belirtir
 LR: sıralı modifiye LR test istatistiği (her test% 5 seviyesinde)
 FPE: Son tahmin hatası
 AIC: Akaike bilgi kriteri
 SC: Schwarz bilgi kriteri
 HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

Uygun gecikme sayısını belirlemek için kullanılan kriterlere göre uygun gecikme sayısı 1 olarak belirlenmiştir. Uygun gecikme sayısı belirlendikten sonra, VAR modeli bir gecikme sayısı ile tahmin edilmiş ve sonuçları Tablo 3.22’de verilmiştir.

VAR modeli yapısı itibari ile ateorik model olduğundan tahmin edilen model katsayılarını ekonomik açıdan yorumlamak olanaksızdır. Ancak VAR modeli sonuçları kullanılarak, etki-tepki analizi ve nedensellik analizi yapılarak değişkenler arasındaki ilişki belirlenebilmektedir. Ancak, etki-tepki analizi ve nedensellik analizi yapılmadan önce VAR(1) modelinin durağanlık koşullarını sağladığından emin olmak gerekir. VAR modelinin durağan olması için, modelin karakteristik köklerinin mutlak değerce birden küçük olması gerekmektedir.

Karakteristik köklerin mutlak değerce birden küçük olup olmadığını belirlemek için, karakteristik kökler hesaplanmış ve sonuçları Tablo 3.23 ve Şekil 3.1’de sunulmuştur. Tablo 3.23’de sunulan bilgilere göre, VAR(1) modelinin karakteristik kökleri mutlak değerce birden küçüktür.

Şekil 3.1’de görüldüğü üzere karakteristik kökleri birim çemberin içindedir. Tablo 3.23 ve Şekil 3.1’de verilen sonuçlara göre, VAR(1) modelinden elde edilen karakteristik kökler modelin durağanlık koşulunu gerçekleştirmiştir.

Tablo 3.22 VAR(1) Modelinin Tahmin Sonuçları

Tarih: 07/13/19 Saat: 13:42

Örneklem (ayarlanmış): 1982 2015

Dahil edilen gözlemler: 34 düzeltmeden sonra

Standart hatalar () ve t-istatistik [] içindeki

	DLGSYIH	DLSO	DLIHR	DLDYY
DLGSYIH(-1)	-0.029060 (0.39659) [-0.07328]	-0.254722 (0.54786) [-0.46494]	-0.563251 (0.26922) [-2.09216]	-2.696591 (1.03635) [-2.60200]
DLSO(-1)	0.006133 (0.29136) [0.02105]	0.282700 (0.40249) [0.70237]	0.467893 (0.19779) [2.36565]	3.012404 (0.76137) [3.95654]
DLIHR(-1)	-0.228539 (0.28024) [-0.81551]	-0.684818 (0.38713) [-1.76894]	-0.191367 (0.19024) [-1.00593]	-1.064076 (0.73232) [-1.45303]
DLDYY(-1)	0.045739 (0.05594) [0.81762]	0.081332 (0.07728) [1.05242]	0.062567 (0.03798) [1.64755]	-0.006682 (0.14619) [-0.04571]
C	0.088672 (0.04106) [2.15941]	0.140420 (0.05673) [2.47542]	0.118877 (0.02788) [4.26463]	0.239545 (0.10730) [2.23238]
R-kare	0.039769	0.101607	0.194362	0.406339
Adj. R-kare	-0.092677	-0.022309	0.083240	0.324455
Sum sq. Resids	0.787341	1.502542	0.362827	5.376539
S.E. denklemleri	0.164772	0.227622	0.111854	0.430579
F-istatistik	0.300263	0.819966	1.749084	4.962366
Log olasılığı	15.76882	4.782531	28.93931	-16.89054
Akaike AIC	-0.633460	0.012792	-1.408195	1.287679
Schwarz SC	-0.408995	0.237257	-1.183730	1.512144
Ortalama bağımlı	0.068045	0.076691	0.103993	0.152386
S.D. bağımlı	0.157629	0.225125	0.116822	0.523872
Determinant kalıntı kovaryansı (dof adj.)		3.91E-07		
Determinant resid covariance		2.07E-07		
Log olasılığı		68.68876		
Akaike bilgi kriteri		-2.864044		
Schwarz kriteri		-1.966185		

Tablo 3.23 VAR(1) Modelinin Karakteristik Kökleri

Karakteristik Polinomun Kökleri

Endojen değişkenler: DLGSYIH DLSO DLIHR DLDYY

Dış değişkenler: C

Gecikme özelliği: 1 1

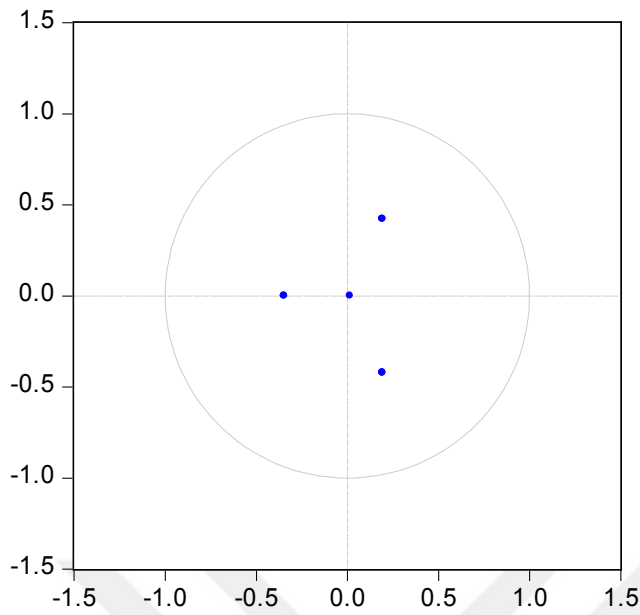
Tarih: 07/13/19 Saat: 13:43

Kök	Modül
0.193975 - 0.421479i	0.463973
0.193975 + 0.421479i	0.463973
-0.347693	0.347693
0.015335	0.015335

Birim dairenin dışında kök yer almamakta

VAR stabilite koşulunu sağlamakta

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekil 3.1 Karakteristik Köklerin Grafiksel Gösterimi

VAR(1) modeli durağanlık koşulunu sağladığından, VAR(1) modeli kullanılarak etki-tepki ve nedensellik analizi yapılabilir. Son olarak bu analizlere geçiş yapmadan önce VAR(1) modelinin hatalarında otokorelasyon ve değişken varyans olmamalı, hatalar normal dağılıma uyum sağlamalıdır. Bu amaçla VAR(1) modelinden elde edilen hatalar üzerinde otokorelasyon ve değişken varyans testleri ile beraber normallik testi yapılmış ve sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 3.24 Otokorelasyon Testi

VAR Artık Seri Korelasyon LM Testleri

Sıfır Hipotez: gecikme sırasındaki h seri ilişkisi yok

Tarih: 07/13/19 Saat: 13:44

Örnekleme: 1980 2015

Dahil edilen gözlem sayısı: 34

Gecikme	LM-İstatistik	Olasılık
1	7.556734	0.9610
2	5.514142	0.9925
3	20.81742	0.1856
4	16.86339	0.3945
5	17.64227	0.3453
6	5.342071	0.9938
7	19.29277	0.2538
8	23.88315	0.0921
9	12.27446	0.7249
10	9.056706	0.9111
11	14.08089	0.5927
12	16.68017	0.4066

16 df ile ki kareler

Otokorelasyon testi sonuçlarına göre VAR(1) modelin hatalarında otokorelasyon yoktur. VAR(1) modelinin hataları üzerinde yapılmış değişken varyans testi sonuçları Tablo 3.25’de verilmiştir.

Tablo 3.25 Değişken Varyans Testi Sonuçları

VAR Artık Heteroskedastisite Testleri: Çapraz Terimler		
Tarih: 07/13/19 Saat: 13:44		
Örnekleme: 1980 2015		
Dahil edilen gözlem: 34		
Ortak test:		
Ki-kare	df	Olasılık
112.5399	140	0.9575

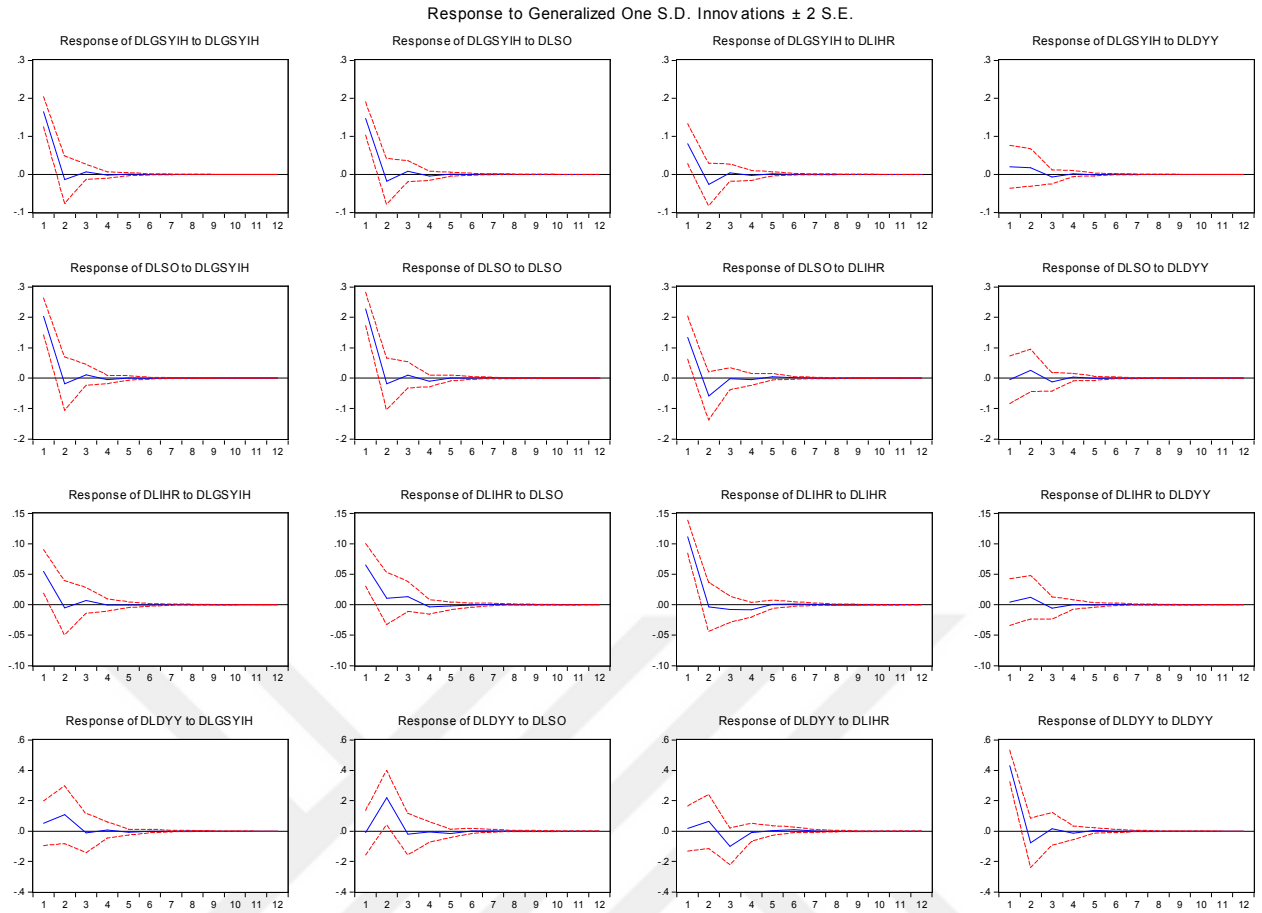
Değişken varyans testi sonuçlarına göre VAR(1) modelinin hatalarında değişken varyans yoktur. VAR(1) modelinin hataları üzerinde yapılmış normallik testi sonuçları Tablo 3.26’da verilmiştir.

Tablo 3.26 Değişken Varyans Testi Sonuçları

VAR Artık Normallik Testleri				
Ortogonalleştirme: Cholesky (Lutkepohl)				
Sıfır Hipotezi: Artıklar çok değişkenli normaldir				
Tarih: 07/13/19 Saat: 13:46				
Örnekleme: 1980 2015				
Dahil edilen gözlem: 34				
Bileşen	Çarpıklık	Ki-Kare	df	Olasılık
1	-0.464670	1.223537	1	0.2687
2	-0.064026	0.023230	1	0.8789
3	-0.294423	0.491214	1	0.4834
4	0.019141	0.002076	1	0.9637
Ortak		1.740057	4	0.7834

Tablo 3.26’da VAR(1) modelinden elde edilen sonuçlara göre, hatalar normal dağılıma sahiptir.

VAR(1) modeli durağanlık koşulunu sağladığından ve modelin hatalarında otokorelasyon ve değişken varyans olmadığından, bu model kullanılarak değişkenler arasında etki-tepki ve nedensellik analizi yapılabilir. Analize dahil edilmiş değişkenler arasında etki tepki analizi yapılmış ve sonuçları Grafik 3.4’de verilmiştir.

Grafik 3.4 Etki-Tepki Analizi Sonuçları

Etki-tepki analizi sonuçlarına göre, GSYİH değişkeni, sermaye oluşumu ve ihracat değişkeninde orta çıkan bir birimlik şoka karşın pozitif tepki gösterse de, bu tepki sadece bir dönem istatistiksel açıdan önemlidir. Ancak, doğrudan yabancı yatırımlarda ortaya çıkan bir birimlik şoka karşı, GSYİH değişkeni pozitif tepki gösterebilir, bu tepki istatistiksel bakımdan anlamsızdır. Benzer şekilde sermaye oluşumu ve ihracat değişkenleri doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen bir birimlik şoka karşın istatistiksel bakımdan anlamlı tepki göstermesede, sermaye oluşumu, ihracat ve GSYİH değişkenlerinde meydana gelen bir birimlik şoka karşın pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı olan bir dönemlik anlamlı tepki göstermektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ise, sermaye oluşumu, ihracat ve GSYİH değişkenlerde meydana gelen bir birimlik şoka karşın anlamlı tepki göstermesede, doğrudan yabancı yatırımlar kendinde meydana gelen bir birimlik şoka karşın pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı olan bir dönemlik tepkiye sahiptir.

Tablo 3.27 Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Çift Granger Nedensellik Testleri

Tarih: 07/13/19 Saat: 13:50

Örneklem: 1980 2015

Lags: 1

Sıfır Hipotezler	Gözlem	F-İstatistik	Olasılık
DLIHR DLSO'nin Granger nedeni değildir	34	2.06716	0.1605
DLSO DLIHR'nin Granger nedeni değildir		0.61019	0.4406
DLDYY DLSO'nun Granger nedeni değildir	34	0.05026	0.8241
DLSO DLDYY'nin Granger nedeni değildir		9.12092	0.0050
DLGSYIH DLSO'nun Granger nedeni değildir	34	0.02922	0.8654
DLSO DLGSYIH'nin Granger nedeni değildir		0.11883	0.7326
DLDYY DLIHR'nin Granger nedeni değildir	34	1.15940	0.2899
DLIHR DLDYY'nin Granger nedeni değildir		0.25853	0.6147
DLGSYIH DLIHR'nin Granger nedeni değildir	34	0.04144	0.8400
DLIHR DLGSYIH'nin Granger nedeni değildir		0.33387	0.5676
DLGSYIH DLDYY'nin Granger nedeni değildir	34	2.15776	0.1519
DLDYY DLGSYIH'nin Granger nedeni değildir		0.27563	0.6033

Tablo 3.27'de sunulan bilgilere göre, %5 anlamlılık düzeyinde sadece sermaye oluşumundan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre, yabancı yatırım, yatırımcının ekonomisi dışında faaliyet gösteren işletmelere kalıcı bir kâr sağlamak için yaptığı yatırımları ifade etmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesine genel olarak olumlu katkısı bulunmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ihracatın büyümesinde, eğitimde, yollarda, ulaşımında, yoksulluğun azaltılmasında ve ülke bütçe fazlasında olumlu etkilerde ülkenin ekonomik kalkınmasına fayda sağlamaktadır. Fakat alınan yabancı sermayenin bir ülkeden çıkmasını etkileyen birçok sebep de bulunmaktadır. Bu faktörlerden en önemli olarak yabancı sermayenin girdiği piyasanın kar oranının azalması ve risk düzeyinin artması sayılabilir. Kâr oranı düşen ekonomiden yabancı sermaye çıkışları genelde tedrici bir şekilde olmaktadır. Fakat risk oranı artmaya başlayan ekonomilerden çıkan yabancı sermaye anlık olabilmektedir. Bir ülkenin en büyük risk faktörü olarak da politik istikrarsızlık gösterilebilir. Özellikle seçim dönemlerinde ülkelerde siyasi vesayette boşluklar meydana gelebilmekte ve doğrudan yabancı sermayeyi etkileyebilmektedir.

Türkiye ekonomik büyümesinde doğrudan yabancı sermayenin öneminin bilincinde olarak gerekli yasal düzenlemeler yapmıştır. Buna rağmen günümüzde tutar açısından yabancı sermaye girişlerinin, Türkiye ile az çok benzer ekonomik ve sosyal koşullara sahip ülkelere kıyasla yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Birçok faktör göz önünde bulundurulduğunda, tez çalışmasında Türkiye'deki sektörlere doğrudan yabancı yatırım girişleri ile ekonomik performansa ve büyümeye katkılarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda tez çalışmasında öncelikle raporlar gibi doküman incelenmesi yapılmıştır. Araştırma hipotezini test etmek için Eviews programı ile DYY, GYSİH, sermaye stoku, ihracat ilişkisi belirlenmiştir.

Tez çalışmasında T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan '2018 Ekonomik Göstergeler' raporu bağlamında yıllara göre GSYİH, iktisadi faaliyet kollarına göre GSYİH, istihdam, verimlilik, dış ticaret, ödemeler dengesi gibi veriler tablolastırılıp incelenmiştir. Ardından Dünya Bankası databank Türkiye kalkınma göstergeleri verileri, TOBB 2017 ekonomik raporu, OECD 2018 Türkiye ekonomik araştırma raporu, T.C. Merkez Bankası tarafından yayınlanan 2018 uluslararası yatırım pozisyonu raporu, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı doğrudan yabancı yatırım raporları, T.C. Ticaret Bakanlığı verileri ve UNCTAD 2018 dünya yatırım raporu kullanılarak Türkiye doğrudan yabancı yatırımları incelenmiş ve tartışılmıştır. Hipotez testi için Dünya Bankasının kesin verileri olan 1980-2015 yılları verileri kullanılmıştır.

2003 yılında Türkiye dünya ekonomi sıralamasında 18. sırada yer almaktadır. 14 yıl aradan sonra 2017 yılında Türkiye kendisinden daha büyük ekonomiye sahip olan Güney Kore, Suudi Arabistan, İspanya, Kanada ve İran'ı geri bırakarak dünyanın en büyük 13. ekonomisi olarak yer almıştır. 1984-2002 yılları arası 14,6 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım miktarı, 2003-2017 yılları arası 193,1 milyar dolara yükselmiştir. 2017 yılında hizmetler sektörü 1.452 milyon dolar yabancı yatırım en fazla yatırım alan sektördür, hizmet sektörünün alt sektörlerinde ise finans ve sigortacılık sektörü ilk sırada yer almaktadır. Bundan dolayı yabancı yatırımların imalat sektöründen hizmet sektörüne doğru kayma eğiliminde olduğu söylenebilir. Özellikle, Finans ve Sigortacılık Faaliyetleri'nde 2016 yılına kıyasla 2017 yılında %18 oranında azalış yaşanmış olmasına rağmen %32 oranında bir pay ve 1.452 milyon dolar yabancı yatırım ile en fazla uluslararası doğrudan yatırım girişi olan alt sektördür.

2013-2017 döneminde ihracaat aynı seviyelerde kalma veya azalma eğilimi gösterirken, ithalatın artış eğiliminde olduğu görülmektedir. İthalatın artması, başarısız darbe girişimi, konkordatolar, iflaslar (özellikle döviz borçlu şirketler) ve döviz kurlarında yaşanan dalgalanmalardan dolayı 2013-2017 döneminde 2013 ve 2014 yılında tek haneli olan işsizlik oranı 2015 itibarıyla çift haneli rakama yükselmiştir. 2013-2017 döneminde cari işlemler dengesi ve dış ticaret dengesi kalemleri bütün yıllar için (-) olarak kaydedilmiştir. Cari açığın azaltılması için devletlerin en önemli stratejisi doğrudan yabancı yatırım ve portföy yatırımlarını ülkeye çekmektir.

Etki-tepki analizi sonuçlarına göre, GSYİH değişkeni, sermaye oluşumu ve ihracat değişkeninde orta çıkan bir birimlik şoka karşın pozitif tepki gösterse de, bu tepki sadece bir dönem istatistiksel açıdan önemlidir. Ancak, doğrudan yabancı yatırımlarda ortaya çıkan bir birimlik şoka karşı, GSYİH değişkeni pozitif tepki gösterecek, bu tepki istatistiksel bakımdan anlamsızdır. Benzer şekilde sermaye oluşumu ve ihracat değişkenleri doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen bir birimlik şoka karşın istatistiksel bakımdan anlamlı tepki göstermese de, sermaye oluşumu, ihracat ve GSYİH değişkenlerinde meydana gelen bir birimlik şoka karşın pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı olan bir dönemlik anlamlı tepki göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar ise, sermaye oluşumu, ihracat ve GSYİH değişkenlerinde meydana gelen bir birimlik şoka karşın anlamlı tepki göstermesede, doğrudan yabancı yatırımlar kendinde meydana gelen bir birimlik şoka karşın pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı olan bir dönemlik tepkiye sahiptir. %5 anlamlılık düzeyinde sadece sermaye oluşumundan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkisi vardır.

Bu kapsamda çalışmada aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur;

- Ülkemize sektörlere göre doğrudan yabancı yatırım girişleri iller temelinde incelendiğinde ham madde ve pazarın il seçiminde etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, Antalya iline doğrudan yabancı yatırım öncelikle gayrimenkul sektörüne yönelikken, İstanbul ilinde toptan ve perakende ticarettir. Bundan dolayı, devlet cari denge sağlaması için gerekli olan doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekmek için illerin sektör potansiyellerini belirlemelidir. Daha sonra iller temelinde belirlenen sektörler için stratejik noktalar oluşturulup doğrudan yabancı yatırım strateji ve politikaları geliştirilip gerekli teşvikler verilmelidir.
- Türkiye özel konumunun bilincinde olarak ticaret, turizm, imalat gibi sektörel temelde doğrudan yabancı yatırımlar için stratejik noktalar oluşturma girişiminde bulunabilir. Örneğin Antalya özelinde yabancı yatırımlar için stratejik turizm noktalarının belirlenmesi önerilebilir. Alt sektörlerin de yaratacağı dışsal ekonomiler aracılığı ile planlanan ekonomik büyüme sağlanabilir.
- Yabancı sermaye yatırımlarının aradığı uygun ortamlardan biri uygun ekonomik ortamın da güvencesi olan politik istikrar ortamıdır. Yabancı sermaye girişlerinin ülkemiz için sınırlı kalmasının başlıca nedeninin politik istikrarın bazen kesintiye uğramasıdır denilebilir. Bundan dolayı yukarıdaki maddeden önerilen stratejik noktalara yapılan yabancı yatırımların politik istikrardan etkilenmeyeceği ile ilgili uluslararası garantiler (sözleşmeler ile) sağlanmalıdır.
- Türkiye'nin coğrafik konumu gibi dış etkenlere çok açık Orta Doğu gibi bir bölgede bulunması bazen doğrudan yabancı yatırımları etkilemektedir. Bundan dolayı ülkenin birlik ve beraberliği için siyasetçilerin etnik ve dış etkenlerle muhatap olması gerekebilmektedir. Bu da uluslararası yatırımcıların kararlarında çekimser olmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda uygun politik istikrar ortamının sağlanması ülkemizin doğrudan yabancı yatırımlarda hak ettiği yatırımları almasını sağlayacaktır.
- İktisadi politika yapıcıların, uygulayacakları para ve maliye politikaları sayesinde ekonomik büyüme sağlanarak daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımını ülkemize çekebilirler.

KAYNAKÇA

- Abbas, Q. (2001). "Endogenous Growth and Human Capital: A Comparative Study of Pakistan and Sri Lanka". *The Pakistan Development Review*, 40(4): 987-1007.
- Abbott, A., Cushman, D. O. ve De Vita, G. (2012). "Exchange Rate Regimes and Foreign Direct Investment Flows to Developing Countries". *Review of International Economics*, 20(1): 95-107.
- Agodo, O. (1978). "The Determinants of US Private Manufacturing Investments in Africa", *Journal of International Business Studies*, 9(3): 95-107.
- Agosin, M. R ve Mayer, R. (2000). *Foreign Investment in Developing Countries: Does it Crowd in Domestic Investment?*. UNCTAD, Geneva.
- Agrawal, G. (2011). "Impact of FDI on GDP: A Comparative Study of China and India". *International Journal of Business and Management*, 6(10): 71-79.
- Ağayev, S. (2010). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme ve Panel Nedensellik Analizi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1): 159-184.
- Ajayi, S. I. (2006). "FDI and Economic Development in Africa". *International Conference on Accelerating Africa's Development Five years into the Twenty-First Century*, 22-24 November, Tunus.
- Alagöz, M., Erdoğan, S. ve Topallı, N. (2008). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1): 79-89.
- Anyanwu, J. C (2012). "Why Does FDI Go Where It Goes?: New Evidence from African Countries". *Annals of Economics and Finance*, 13(2): 425-462.
- Asiedu, E. (2002). "On The Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?". *World Development*, 30(1): 107-119.
- Asiedu, E. (2006). "Foreign Direct Investment in Africa: The Role of Natural Resources, Market Size, Government Policy, Institutions and Political Instability". *The World Economy*, 29(1): 63-77.
- Ayaydın, H. (2010). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26: 134-145.
- Balasubramanayam V. N., Salisu, M. ve Spasford, D. (1996). "Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries." *Economic Journal*, 106: 92-105.

- Baldwin, R. E. ve Portes, R. (1997). *The Cost and Benefits of Foreign Direct Investment*. African Publishers, New York.
- Barclay, L. A. A. (2000). *Foreign Direct Investment in Emerging Economies: Corporate Strategy and Investment Behavior in the Caribbean*. Routledge, London.
- Baronchelli, G. ve Cassia, F. (2008). "Internationalization of the Firm: Stage Approach vs. Global Approach". *8th Global Conference on Business & Economics*, 18-19 October, Florence, Italy.
- Barro, R. J. (1990). "Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth". *Journal of Political Economy*, 98(5): 407-443.
- Basu, P. ve Guariglia, A. (2007). "Foreign Direct Investment, Inequality, and Growth". *Journal of Macroeconomics*, 29(4): 824-839.
- Bengoa, M. ve Blanca, S. R. (2003). "Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence from Latin America". *European Journal of Political Economy*, 19(3): 529-545.
- Bevan, A. A. ve Estrin, S. (2000). *Foreign Direct Investment in Transition Economies*. London Business School, London.
- Bhagwati, J. (1978). *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Anatomy and Consequences of Exchange Contrast Regimes*. Ballinger Publishing Company, Cambridge.
- Bjorvatn, K. (2000). *FDI in LDC: Facts, Theory and Empirical Evidence*. Centre of International Economics and Shipping, Bergen.
- Blomström, M., Fors, G. ve Lipsey, R. E. (1997). "Foreign Direct Investment and Employment: Home Country Experience in the United States and Sweden". *The Economic Journal*, 107(445): 1787-1797
- Blonigen, B. A. (1997). "Firm-Specific Assets and the Link Between Exchange Rates and Foreign Direct Investment". *American Economic Review*, 87(3): 447-465.
- Blonigen, B. A. (2005). "A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants". *Atlantic Economic Journal*, 33(4): 383-403.
- Boonserm, B. (1960). *Foreign Direct Investment in Asia: Thailand's Experineces After 1960*. Faculty of Economics, Krirk University, Bangkok, Thailand.
- Borensztein, E., De Gregorio, J. ve Lee, J. W. (1998). "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?". *Journal of International Economics*, 45: 155-135.

- Brada, J. C., Kutan, A. M. ve Yigit, T. M. (2006). "The Effects of Transition and Political Instability on Foreign Direct Investment Inflows". *Economics of Transition*, 14(4): 649-680.
- Brainard, S. L. (1993). *A Simple Theory of Multinational Corporations and Trade with a Tradeoff between Proximity and Concentration*. National Bureau of Economic Research Working Paper No. 4269, Cambridge.
- Brooks, D. H., Fan, E. X. ve Sumulong, L. R. (2003). "Foreign Direct Investment: Trends, TRIMS, and WTO Negotiations". *Asian Development Review*, 20(1): 1-33.
- Carkovic, M. ve Levine, R. (2002). *Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?*. University of Minnesota, U.S.A.
- Caves, R. E. (1974). "Multinational Firms, Competition, and Productivity in Host-Country Industries." *Economica*, 41(May): 176-193.
- Caves, R. E. (2007). *Multinational Enterprise and Economic Analysis*. Cambridge University Press, New York.
- Chakrabarti, A. (2001). "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross-Country Regression". *Kyklos*, 54(1): 89-114.
- Chen C. H. (1996). "Regional Determinants of Foreign Direct Investment in Mainland China". *Journal of Economic Studies*, 23(2): 18-30.
- Chen, C. J., Ding, Y. ve Kimand, C. (2010). "High-level Politically Connected Firms, Corruption, and Analyst Forecast Accuracy Around the World". *Journal of International Business Studies*, 41(9): 1505-1524.
- Chen, J. R. (2000). "Foreign Direct Investment, International Financial Flows and Geography." J. R. Chen (Ed.). *Foreign Direct Investment*. Macmillan, London.
- Cheng, L. ve Kwan, Y. (2000). "What are the Determinants of the Location of Foreign Direct Investment? The Chinese Experience". *Journal of International Economics*, 51: 379-400.
- Chowdhury, A. ve Mavrotas, G. (2003). "FDI and Growth: What Causes What?". *World Institute for Development Economics Research (WIDER)*. 6-7 September, Helsinki, Finland.
- Cleeve, E. (2008). "How Effective are Fiscal Incentives to Attract FDI to Sub-Saharan Africa?". *The Journal of Developing Areas*, 42(1): 135-153.
- Coase, R. H. (1937). "The Nature of the Firm". *Economica*, 4(16): 386-405.

- Cohen, J., Cohen, P., West, S. G. ve Aiken, L. S. (2003). *Applied Multiple Regression/correlation Analysis for the Behavioral Sciences*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Mahwah.
- Cushman, D. O. (1985). "Real Exchange Rate Risk, Expectations, and the Level of Direct Investment". *The Review of Economics and Statistics*, 67(2): 297-308.
- Cushman, D. O. (1987). "The Effects of Real Wages and Labor Productivity on Foreign Direct Investment". *Southern Economic Journal*, 54(1): 174-185.
- Çalışır, M. (2001). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülke Riski Açısından Analizi ve Türkiye*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- De Mello, L. R. (1999). "Foreign Direct Investment-Led Growth: Evidence from Time Series and Panel Data". *Oxford Economic Papers*, 51: 133-151.
- Denisia, V. (2010), "Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories". *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 3: 53-59.
- Devajit, M. (2012). "Impact of Foreign Direct Investment on Indian Economy". *Research Journal of Management Sciences*, 1(2): 29-31.
- Dhanaraj, C. ve Beamish, P. W. (2009)." Institutional Environment and Subsidiary Survival". *Management International Review*, 49(3): 291-312.
- Dollar, D. ve Kraay, A. (2004). "Trade, Growth, and Poverty". *The Economic Journal*, 114(493): 22-49.
- DPT Yabancı Sermaye Başkanlığı (1983). *6224 Sayılı Kanuna Göre Türkiye’de Yabancı Sermaye*. DPT Yayınları, Ankara.
- Dunning, H. J. (1981). "Explaining the International Direct Investment Position of Countries: Towards a Dynamic or Development Approach". *Review of World Economics*, 117(1): 30-64.
- Dunning, J. H. (1993). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Addison Wesley: Wokingham.
- Dunning, J. H. (1994). "Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment". *Transnational Corporations*, 3(1): 23-51.
- Dunning, J. H. ve Lundan, S. M. (2008). *Mutinational Enterprises and the Global Economy*. Edward Elgar Publishing Limited, United Kingdom.
- Dünya Bankası (1998). *Assessing Aid: What Works, What Doesn't, and Why*. World Bank Development Research Group Policy Research Reports. Oxford University Press, New York.

- Eatwell, J., Milgate, M. ve Newman, P. (1987). *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Basingstoke, London.
- El Banna A., Hamzaoui-Essoussi L. ve Papadopoulos, N. (2017). “A Comparative Cross-National Examination of Online Investment Promotion”. *Journal of Euromarketing*, 25(3-4): 131-146.
- El-Fergani, S. A. (2004). *Globalization and Developed Countries: Case of FDI*. The National Bureau of Research and Development, Tripoli.
- Erden, D. (1996). *A Survey of Foreign Direct Investment Firms in Turkey*. Boğaziçi University Press, İstanbul.
- Feenstra, R. ve Alan, T. (2012). *International Economics*. Worth Publishers, New York.
- Findlay, R. (1978). “Relative Backwardness, Direct Foreign Investment and the Transfer of Technology: A Simple Dynamic Model”. *The Quarterly Journal of Economics*, 92(1): 1-16.
- Firebaugh, G. (1992). “Growth Effects of Foreign and Domestic Investment”. *The American Journal of Sociology*, 98(3): 105-130.
- Francis, J., Zheng, C. ve Mukherji, A. (2009).” An Institutional Perspective on Foreign Direct Investment”. *Management International Review*, 49(5): 565-583.
- Frawsen, G. ve Josefsson, H. (2004). *Foreign Direct Investment and Developing Countries: How to Attract Trans-National Corporations*. Unpublisehd Bachelor Thesis, Lund University, Sweden.
- Froot, K. ve Stein, J. (1991). “Exchange Rates and Foreign Direct Investment: An Imperfect Capital Markets Approach”. *Quarterly Journal of Economics*, 106: 191-227.
- Ghazali, A. (2010). “Analyzing the Relationship between Foreign Direct Investment. Domestic Investment and Economic Growth for Pakistan”. *International Research Journal of Finance and Economy*, 47: 123-131.
- Girma, F. D. (2012). *Relationship between Inflation and Economic Growth in Ethiopia: An Empirical Analysis, 1980-2011*. Unpublished Master Thesis of Philosophy in Environmental and Development Economics, University of Oslo, Norway.
- Grossman G. ve Helpman, E. (1991). *Innovation and Growth in the Global Economy*. MIT Press, MA.
- Grossman, G. M. ve Helpman, E. (2004). “Managerial Incentives and the International Organization of Production”. *Journal of International Economics*, 63: 237-262.
- Habiyaremye, A. ve Ziesemer, T. (2006). *Absorptive Capacity and Export-diversification in Sub-Saharan African Countries*. MERIT Working Papers 030, United Nations

- University - Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology.
- Hanson, J. R. (1996). "Human Capital and Direct Investment in Poor Countries". *Journal of Exploration in Economic History*, 33: 86-106.
- Hausmann, R. ve Fernandez-Arias, E. (2000). *Foreign Direct Investment: Good Cholesterol*. Inter-American Development Bank, Research Department Publications, Washington.
- Helpman, E. (1984). "A Simple Theory of Trade with Multinational Corporations". *Journal of Political Economy*, 92: 451-471.
- Helpman, E., Melitz, M. ve Yeaple, S. (2004). "Export Versus FDI with Heterogeneous Firms". *The American Economic Review*, 94(1): 300-316.
- Hermes, N. ve Lensink, R. (2003). "Foreign Direct Investment, Financial Development and Economic Growth". *Journal of Development Studies*, 40(1): 142-163.
- Hines, J. R. (1999). "Altered States: The Location of Foreign Direct Investment in America". *American Economic Review*, 86: 1076-1090.
- Horstmann, I. J. ve Markusen, J. R. (1992). "Endogenous Market Structures in International Trade". *Journal of International Economics*, 32: 109-129.
- Hymer, S. H. (1960). *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*. PhD Dissertation, University of Cambridge, Cambridge.
- Hymer, S. H. (1976). *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*. The MIT Press, Cambridge.
- IMF (1993). *Balance of Payments Manual*. International Monetary Fund, Washington, D.C.
- Jensen, N. (2008). "Political Risk, Democratic Institutions, and Foreign Direct Investment". *The Journal of Politics*, 70(4): 1040-1052.
- Kar, M. ve Fatma, T. (2008). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi". *KMU İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(14): 436-458.
- Karlsson, S., Lundin, N., Sjöholm, F. ve Ping, H. (2009). "Foreign Firms and Chinese Employment". *The World Economy*, 32(1): 178-201.
- Kenneth, A. R. ve Ramkishan, S. R. (2008). *The Princeton Encyclopedia of the World Economy*. Princeton University Press, New Jersey.
- Kindleberger, C. P. (1969). *American Business Abroad: Six Lectures on Direct Investment*. Yale University Press, New Haven.
- Kinoshita, Y. ve Campos, N. F. (2004). *Estimating the Determinants of Foreign Direct Investment Inflows: How Important are Sampling and Omitted Variable Biases?*. Institute for Economies in Transition, Bank of Finland, Finland.

- Kumar, N. (2001). *Infrastructure Availability, Foreign Direct Investment Inflows and Their Export-orientation: A Cross-Country Exploration*. Research and Information System for Developing Countries, New Delhi.
- Lall, S. (2002). *Foreign Investment Transactional and Development Countries*. Macmillan Press, London.
- Lensink, R. ve Morrissey, O. (2001). *Foreign Direct Investment: Flows, Volatility and Growth in Developing Countries*. Faculty of Economics, University of Groningen, Netherlands.
- Lipsey, R. E. (2000). *Interpreting Developed Countries' Foreign Direct Investment*. National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts.
- Lipsey, R. E. (2001). *Foreign Direct Investment and the Operations of Multinational firms: Concepts, History, and Data*. National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts.
- Loree, D. W. ve Stephen, E. G. (1995). "Policy and Non-policy Determinants of U.S. Equity Foreign Direct Investment". *Journal of International Business Studies*, 26(2): 281-299.
- Lucas, R. E. (1988). "On the Mechanics of Economic Development". *Journal of Monetary Economics*, 22(1): 3-42.
- Makki, S. S. ve Agapi, S. (2004). "Impact of Foreign Direct Investment and Trade on Economic Growth: Evidence from Developing Countries". *American Journal of Agricultural Economics*, 86(3): 795-801.
- Mallampally, P. ve Sauvant, K. P. (1999). "Foreign Direct Investment in Developing Countries". *Finance and Development*, 36: 1-24.
- Mankiw, N., Gregory, D. R. ve David, N. W. (1992). "A Contribution to the Empirics of Economic Growth". *Quarterly Journal of Economics*, 107(2): 407-437.
- Markusen, J. R. (1984). "Multinationals, Multi-Plant Economies, and the Gains from Trade". *Journal of International Economics*, 16(3-4): 205-226.
- Markusen, J. R. ve Venables, A. J. (1998). "Multinational Firms and the New Trade Theory". *Journal of International Economics*, 46: 183-203.
- Markusen, J. R. ve Venables, A. J. (2000). "The Theory of Endowment, Intra-industry, and Multinational Trade". *Journal of International Economics*, 52: 209-234.
- Matiza, T. ve Oni, O. A. (2013). "Nation Branding as a Strategic Marketing Approach to Foreign Direct Investment Promotion: The Case of Zimbabwe". *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(13): 475-488.

- McManus, J. C. (1972). "The Theory of the International Firm". G. Paquet (Ed.). *The Multinational Firm and the Nation State*. Collier-Macmillan, Canada.
- Mengistu, B. ve Adams, S. (2007). "Foreign Direct Investment, Governance and Economic Development in Developing Countries". *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, 32(2): 213-241.
- Miskinis, A. ve Byrka, M. (2014). "The Role of Investment Promotion Agencies in Attracting Foreign Direct Investment". *Ekonomika*, 93(4): 41-57.
- Miyamoto, K. (2003). *Human Capital Formation and Foreign Direct Investment in Developing Countries*. OECD Development Center, Paris.
- Moosa, I. A. (2002). *Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice*. Macmillan Press, London.
- Ngowi, H. P. (2001). "Can Africa Increase its Global Share of Foreign Direct Investment?". *West African Review*, 2(2): 1-22.
- Nonnenberg, M. B. ve Mendonca, M. J. C. (2004). "The Determinants of Foreign Direct Investment in Developing Countries". Proceedings of the 32nd Brazilian Economics Meeting, Brazil.
- Noorbakhsh, F., Paloni, A. ve Youssef, A. (2001). "Human Capital and FDI Inflows to Developing Countries: New Empirical Evidence". *World Development*, 29(9): 1593-1610.
- North, D. C. (1991). "Institutions". *Journal of Economic Perspectives*, 5(1): 97-112.
- Nunnenkamp, P. ve Ajaga, E. (2008). *Inward FDI, Value Added and Employment in US States: A Panel Cointegration Approach*. Kiel Working Papers, Kiel Institute for the World Economy, Kiel.
- Nunnenkamp, P. ve Spatz, J. (2002). "Determinants of FDI in Developing Countries: Has Globalization Changed the Rules of the Game?". *Transnational Corporations*, 11(2), 1-34.
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2018). *Economic Surveys Turkey*. OECD, Paris.
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). (1996). *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. OECD, Paris.
- Pailwar, V. K. (2004). "Foreign Direct Investment, Resource Availability and Efficiency in India". H. S. Kehal (Ed.). *Foreign Investment in Developing Countries*. Palgrave Macmillan, New York.

- Rachidi, S. (2011). "The Impact of Foreign Direct Investment & Portfolio investment on Economic Growth in Developing & Developed Economies". *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 1(6): 10-77.
- Rahman, M. D. ve Sajedur, A. (2015). "Foreign Direct Investment as an Instrument for promoting Economic Development in Bangladesh". *Asian Business Review*, 3(4): 100-107.
- Ramirez, M. D. (2000). "Foreign Direct Investment in Mexico: A Cointegration Analysis". *Journal of Development Studies*, 37: 138-162.
- Reiljan, J., Reiljan E. ve Andresson K. (2001). "Attractiveness of Central and Eastern European Countries for Foreign Direct Investment in the Context of European Integration: The Case of Estonia". *Proceeding of the 41st ERSA Congress*, Zagreb.
- Reis, A. (2001). "On the Welfare Effects of Foreign Investment". *Journal of International Economics*, 54: 411-427.
- Reuber, G. L., Crookell, H., Emerson, M. ve Gallais-Hamonno, G. (1973). *Private Foreign Investment in Development*. Clarendon Press, Oxford.
- Ridgeway, A. (2004). *Definition of Foreign Direct Investment (FDI) Terms*. Issues paper 20, Statistic Canada.
- Romer, D. (1986). "Increasing Returns and Long-run Growth". *The Journal of Political Economy*, 94(5): 1002-1037.
- Romer, P. M. (1990). "Endogenous Technological Change". *Journal of Political Economy*, 98(5): 71-102.
- Romer, P. M. (1993). "Idea Gaps and Object Gaps in Economic Development". *Journal of Monetary Economics*, 32(3): 543-573.
- Saray, M. O. (2011). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar – İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği". *Maliye Dergisi*, 161: 381-403.
- Schneider, F. ve Frey, B. S. (1985). "Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment". *World Development*, 13(2): 161-175.
- Selamoğlu, G. (1985). *Yabancı Sermaye. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü*, Ankara.
- Selaya, P. ve Sunesen, E. V. (2012). "Does Foreign Aid Increase Foreign Direct Investment?". *World Development*, 40(11): 2155-2176.
- Selby, P. (1999). *Grace and Mortgage in FDI*. Longman, London.
- Selik, M. (1961). *Türkiye'de Özel Yabancı Sermaye (1923-1960)*. SBF Yayınları, Ankara.

- Severn, S. L. (2007). *Do Conventional Foreign Direct Investment Theories Explain Why Multinational Enterprises Conduct Foreign Direct Investment in Thailand?*. Unpublished Master Thesis, University of Nottingham University, United Kingdom.
- Shernanna, F. E. S. (2006). "Partnership System in Production". *Studies Journal*, 16: 19-23.
- Sönmez, A. ve Pamukçu M. T. (2011). *Foreign Direct Investment and Technology Spillovers in the Turkish Manufacturing Industry*. STPS Working Papers 11/03, STPS-Science and Technology Policy Studies Center, Middle East Technical University.
- Suliman, A. H. ve Mollick, A. V. (2009). "Human Capital Development, War and Foreign Direct Investment in Sub-Saharan Africa". *Oxford Development Studies*, 37(1): 47-61.
- Sylwester, K. (2005). "Foreign Direct Investment, Growth, and Income Inequality in Less Developed Countries". *International Review of Applied Economics*, 19(3): 289-300.
- Şahin, M. (1978). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*. Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ankara.
- Şahinöz, A. (1998). *Türkiye Ekonomisinin Sektörel Analizi*. Turhan Kitabevi, İstanbul.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü (2002). *Yabancı Sermaye Mevzuatı*. Ankara.
- Todaro, M. P. ve Smith, S. C. (2006). *Economic Development*. Pearson Addison Wesley, London.
- Trník, M. (2007). *The Role of Investment Promotion Agencies at Attracting Foreign Direct Investment and Their Impact on Economic Development in Central Europe*. Central European University, Budapest, Hungary.
- Turan-Koyuncu, F. (2010). "Türkiye’de Seçilmiş Makroekonomik Değişkenlerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisinin Yapısal VAR Analizi: 1990-2009 Dönemi". *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1): 55-62.
- UNCTAD. (1994). *World Investment Report 1994*. United Nations Publications, New York and Geneva.
- UNCTAD. (2010). *World Investment Report 2010*. United Nations Publications, New York and Geneva.
- UNCTAD. (2013). *World Investment Report 2013*. United Nations Publications, New York and Geneva.
- UNCTAD. (2018). *World Investment Report 2018*. United Nations Publications, New York and Geneva.
- Vernon, R. (1979). "The Product Cycle Hypothesis in a New International Environment". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 41: 255-267.

- Walsh, J. P. ve Yu, J. (2010). *Determinants of Foreign Direct Investment: A Sectoral and Institutional Approach*. IMF Working Paper, WP/10/187, International Monetary Fund.
- Wan, X. (2010). "A Literature Review on the Relationship between Foreign Direct Investment and Economic Growth". *International Business Research*, 3(1): 52-56.
- Wells L. T. ve Wint, A. G. (2000). *Marketing a Country: Promotion as a Tool for Attracting Foreign Investment*. The World Bank, Foreign Investment Advisory Service, Washington.
- Wheeler, D. ve Ashoka, M. (1992). "International Investment Location Decisions: the Case of U.S. Firms", *Journal of International Economics*, 33: 57-76.
- William, W. O. (2010). *A Race to the Bottom? Employment Protection and Foreign Direct Investment*. Department of Economics Working Papers 2011-02, Department of Economics, Williams College.
- Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*. Free Press, New York.
- Woodward, D. ve Rolfe, R. (1993). "The Location of Export-oriented Foreign Direct Investment in the Caribbean Basin". *Journal of International Business Studies*, 24(1): 121-144.
- Zhang, K. H. (2001). "Does Foreign Direct Investment Promote Economic Growth? Evidence From East Asia and Latin America". *Contemporary Economic Policy*, 19(2): 175-185.
- Zhou, Y. (2007). *An Empirical Study of the Relationship between Corruption and FDI: with Sample Selection Error Correction*. University of Birmingham, Edgbaston.
- Zhu, B. (2008). *Internationalization of Chinese MNEs and Dunning's Eclectic (OLI) Paradigm: A Case study of Huawei Technologies Corporation's Internationalization Strategy*. Unpublished Master Thesis, Lund University, Sweden.

İnternet Kaynakları

- Alfaro, L (2003). "Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter, Paper 14, Harvard Business School. <http://www.grips.ac.jp/teacher/oono/hp/docu01/paper14.pdf>, (erişim tarihi: 02.11.2018).
- Al-Iriani, M. (2007). Foreign Direct Investment and Economic Growth in the GCC Countries: A Causality Investigation Using Heterogeneous Panel Analysis, Topics in Middle Eastern and North African Economies, Middle East Economic Association and Loyola University Chicago, <http://www.luc.edu/orgs/meea/> (erişim tarihi: 02.11.2018).

- Maliye Bakanlığı Ekonomik Veriler Yıllığı (1965). <http://www.bumko.gov.tr/TR,7045/ekonomik-gostergeler-1950-2019.html>, (erişim tarihi: 03.02.2019).
- Shenkar, O. (2007). Foreign Direct Investment Theory and Application. https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/18594_Chapter_3.pdf, (erişim tarihi: 03.11.2018).
- T.C. Maliye Bakanlığı (2018). Aylık Ekonomik Göstergeler. <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, (erişim tarihi: 03.02.2019).
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2018). Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni. <https://tuys.sanayi.gov.tr/Handlers/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=5bc488be-22ae-41e5-b0f2-0f04cc972092>, (erişim tarihi: 03.02.2019).
- TCMB (2018). Uluslararası Yatırım Pozisyonu. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/odemeler+dengesi+ve+ilgili+istatistikler/uluslararasi+yatirim+pozisyonu>, (erişim tarihi: 03.02.2019).
- Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni. <https://tuys.sanayi.gov.tr/Handlers/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=5bc488be-22ae-41e5-b0f2-0f04cc972092>, (erişim tarihi: 03.02.2019).
- Tondl, G. ve Fornero, J. A. (2008). Sectoral Productivity and Spillover Effects of FDI in Latin America. https://www.fiw.ac.at/fileadmin/Documents/FOKO_II/TondlFornero.pdf, (erişim tarihi: 11.11.2018).
- Yased (2018). Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2017 Yılsonu Değerlendirme Raporu (Mart 2018). https://www.yased.org.tr/ReportFiles/2018/2017_Y%C4%B1lsonu_Raporu_final.pdf, (erişim tarihi: 03.02.2019).

EK 1 – VERİ SETİ

Yıl	DYY (\$)	Sermaye Oluşumu (\$)	İhracat (\$)	GSYİH (\$)
1980	18.000.000	10.937.952.077	3.550.856.151	68.789.289.566
1981	95.000.000	10.749.062.660	5.851.518.176	71.040.020.140
1982	55.000.000	9.757.432.960	7.657.810.068	64.546.332.581
1983	46.000.000	9.100.183.183	7.693.263.017	61.678.280.115
1984	113.000.000	8.635.867.787	9.362.386.822	59.989.909.458
1985	99.000.000	10.262.020.027	10.663.948.826	67.234.948.265
1986	125.000.000	12.977.272.390	10.081.244.162	75.728.009.963
1987	115.000.000	21.572.266.878	13.582.253.229	87.172.789.528
1988	354.000.000	23.719.689.247	16.947.657.046	90.852.814.005
1989	663.000.000	24.431.959.579	17.360.346.518	107.143.348.667
1990	684.000.000	34.459.373.467	20.138.041.278	150.676.291.094
1991	810.000.000	35.540.952.381	20.765.547.619	150.027.833.333
1992	844.000.000	36.439.913.043	22.805.811.594	158.459.130.435
1993	636.000.000	45.987.863.636	24.636.054.545	180.169.736.364
1994	608.000.000	31.965.739.865	27.918.206.081	130.690.172.297
1995	885.000.000	40.397.925.764	33.713.478.166	169.485.941.048
1996	722.000.000	45.533.211.302	39.094.658.477	181.475.555.283
1997	805.000.000	50.153.865.701	46.664.617.512	189.834.649.111
1998	940.000.000	61.552.163.406	57.459.512.850	269.287.100.882
1999	783.000.000	47.300.783.190	48.551.401.624	249.751.469.675
2000	982.000.000	54.361.209.213	53.574.401.791	266.567.532.790
2001	3.352.000.000	31.244.958.388	53.785.580.940	196.005.289.736
2002	1.082.000.000	38.881.173.700	58.638.960.324	232.534.560.443
2003	1.702.000.000	51.546.719.968	69.674.957.692	303.005.303.085
2004	2.785.000.000	79.773.110.488	92.361.269.028	392.166.275.623
2005	10.031.000.000	101.574.229.681	105.557.060.881	482.979.839.089
2006	20.185.000.000	118.337.201.820	120.354.555.478	530.900.094.645
2007	22.047.000.000	138.612.568.885	144.466.001.996	647.155.131.629
2008	19.851.000.000	145.289.538.225	174.608.489.435	730.337.495.198
2009	8.585.000.000	103.689.053.548	143.292.027.742	614.553.921.935
2010	9.099.000.000	138.285.576.258	155.074.465.664	731.168.051.637
2011	16.182.000.000	169.052.654.328	185.760.025.075	774.754.155.821
2012	13.284.000.000	159.867.018.374	207.440.370.824	788.863.301.225
2013	12.384.000.000	167.339.057.674	211.044.675.911	823.242.587.457
2014	12.523.000.000	160.770.980.123	222.743.026.731	798.797.266.164
2015	16.899.000.000	145.810.159.926	200.827.658.088	718.221.078.309

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	İsmail AKGÜL
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Bucak Anadolu Lisesi, 2008
Lisans Diploması	Süleyman Demirel Üniversitesi, İşletme, 2015
Yabancı Diller	İngilizce
E-Posta	akgul.9007@hotmail.com

